

OANNES

INTERNATIONAL JOURNAL OF ANCIENT HISTORY
ULUSLARARASI ESKİ ÇAĞ TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

CİLT / VOLUME: 1
SAYI / ISSUE: 2
EYLÜL / SEPTEMBER 2019

OANNES ULUSLARARASI ESKİÇAĞ TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

OANNES

INTERNATIONAL JOURNAL OF ANCIENT HISTORY
ULUSLARARASI ESKİÇAĞ TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

CİLT / VOLUME: 1 SAYI / ISSUE: 2 EYLÜL / SEPTEMBER 2019

E-ISSN: 2667-7059 (Online)

Editörler / Editors

Prof. Dr. L. Gürkan GÖKÇEK

Doç. Dr. Ercüment YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi Okay PEKŞEN

E-ISSN: 2667-7059 (Online)

OANNES
Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi
International Journal of Ancient History
Cilt / Volume: 1
Sayı / Issue: 2

Eylül / September 2019 – Samsun / TURKEY

Oannes Dergisi Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Oannes Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların dil, bilim ve hukûki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları Oannes Dergisi'ne aittir. Yayımlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamama hakkını saklı tutar. Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez.

The Oannes is an international peer-reviewed journal and published twice a year in March and September. Authors bear the sole legal responsibility for their published works in the Oannes. The Oannes has the sole ownership of copyright to all published works. No part of this publication shall be produced in any form without the written consent of the Oannes. The Editorial Board reserves the right to publish or not to publish the manuscripts. No article is returned to authors.

OANNES

*Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi / International Journal of Ancient History
Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2, Eylül / September 2019 - Samsun*

E-ISSN: 2667-7059 (Online)

Editörler / Editors

Prof. L. Gürkan GÖKÇEK (Ph.D.)

Assoc. Prof. Ercüment YILDIRIM (Ph.D.)

Assist. Prof. Okay PEKŞEN (Ph.D.)

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Samsun / Türkiye

Assist. Prof. Okay PEKŞEN (Ph.D.)

Tel: GSM +90 532 561 07 37

E-Mail: oannesjournal@gmail.com

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi / International Journal of Ancient History
Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2, Eylül / September 2019 - Samsun

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi / International Journal of Ancient History

Sahibi / Owner

Assist. Prof. Okay PEKŞEN (Ph.D.)

Editörler / Editors

Prof. L. Gürkan GÖKÇEK (Ph.D.)

Assoc. Prof. Ercüment YILDIRIM (Ph.D.)

Assist. Prof. Okay PEKŞEN (Ph.D.)

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor

Assist. Prof. Mustafa Edip ÇELİK (Ph.D.)

Sekreteryä / Secretarial

Alaaddin KALAYCI

Kadriye Leyla CEYHAN

Kapak Tasarımı / Cover Design

Ercüment YILDIRIM - Okay PEKŞEN

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi / International Journal of Ancient History

Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2, September 2019 - Samsun

Yayın Kurulu / Editorial Board

- Prof. Cahit GÜNBATTI (Ph.D.) – Ankara University / TURKEY
Prof. Klaas R. VEENHOF (Ph.D.) – University of Copenhagen / DENMARK
Prof. Salih ÇEÇEN (Ph.D.) – Ankara University / TURKEY
Prof. Lolita NIKOLOVA (Ph.D.) – Open Global Research Academy / USA
Prof. Sebahattin BAYRAM (Ph.D.) – Ankara University / TURKEY
Prof. İlhami DURMUŞ (Ph.D.) – Ankara Hacı Bayram Veli University / TURKEY
Prof. Jan Gerrit DERCKSEN (Ph.D.) – Leiden University / NETHERLANDS
Prof. Hasan BAHAR (Ph.D.) – Selçuk University / TURKEY
Prof. Turgut YİĞİT (Ph.D.) – Ankara University / TURKEY
Prof. Muzaffer DEMİR (Ph.D.) – Muğla Sıtkı Koçman University / TURKEY
Prof. Hasan Ali ŞAHİN (Ph.D.) – Erciyes University / TURKEY
Prof. Vyngantas VAREIKIS (Ph.D.) – Klaipeda University / LITHUANIA
Prof. Süleyman ÇİĞDEM (Ph.D.) – Atatürk University / TURKEY
Prof. Mehmet IŞIKLI (Ph.D.) – Atatürk University / TURKEY
Prof. Yusuf KILIÇ (Ph.D.) – Pamukkale University / TURKEY
Prof. Esma REYHAN (Ph.D.) – Ankara Hacı Bayram Veli University / TURKEY
Prof. Hüseyin ÜRETEN (Ph.D.) – Aydın Adnan Menderes University / TURKEY
Prof. Veli ÜNSAL (Ph.D.) – Kırşehir Ahi Evran University / TURKEY
Assoc. Prof. Lukáš NOVOTNY (Ph.D.) – University of West Bohemia / CZECH REPUBLIC
Assoc. Prof. Hülya BOYANA (Ph.D.) – Ankara University / TURKEY
Assoc. Prof. Fatih Mehmet BERK (Ph.D.) – Necmettin Erbakan University / TURKEY
Assoc. Prof. Reyhan KÖRPE (Ph.D.) – Çanakkale Onsekiz Mart University / TURKEY
Assoc. Prof. Tønnes BEKKER-NIELSEN (Ph.D.) – University of Southern Denmark / DENMARK
Assoc. Prof. Erkan İZNİK (Ph.D.) – Anadolu University / TURKEY
Assoc. Prof. Esma ÖZ KİRİŞ (Ph.D.) – Ankara Yıldırım Beyazıt University / TURKEY
Assoc. Prof. Yasin TOPALOĞLU (Ph.D.) – Atatürk University / TURKEY
Assoc. Prof. Nurgül YILDIRIM (Ph.D.) – Hatay Mustafa Kemal University / TURKEY
Assoc. Prof. Özden ÜRKMEZ (Ph.D.) – İzmir Demokrasi University / TURKEY
Assist. Prof. Osman EMİR (Ph.D.) – Karadeniz Technical University / TURKEY
Assist. Prof. Ebru MANDACI (Ph.D.) – Bitlis Eren University / TURKEY

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi / International Journal of Ancient History
Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2, Eylül / September 2019 – Samsun

TARANDIĞIMIZ İNDEKLER / INDEXES

Temsilcilikler / Country Representatives

Dr. Roman KODET (Ph.D.) – University of West Bohemia, CZECH REPUBLIC

Dr. Jaroslav VALKOUN (Ph.D.) – Charles University, CZECH REPUBLIC

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi / International Journal of Ancient History
Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2, Eylül / September 2019 – Samsun

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi / International Journal of Ancient History

Cilt / Volume: 1 Sayı / Issue: 2, Eylül / September 2019 – Samsun

Sayının Hakemleri / Referees of the Issue

- Prof. Salih ÇEÇEN (Ph.D.) – Ankara University / Turkey
Prof. Süleyman ÇİĞDEM (Ph.D.) – Atatürk University / Turkey
Prof. Vladimir DMITRIEV (Ph.D.) – Kapitza Institute / Russia
Prof. Kaveh FARROKH (Ph.D.) – Methodologica Governance University / France
Prof. Muzaffer DEMİR (Ph.D.) – Muğla Sıtkı Koçman University / Turkey
Prof. Murat ARSLAN (Ph.D.) – Akdeniz University / Turkey
Prof. Hatice PALAZ ERDEMİR (Ph.D.) – Manisa Celal Bayar University / Turkey
Prof. Yusuf KILIÇ (Ph.D.) – Pamukkale University / Turkey
Prof. Hüseyin ÜRETEN (Ph.D.) – Adnan Menderes University / Turkey
Prof. Veli ÜNSAL (Ph.D.) – Kırşehir Ahi Evran University / Turkey
Assoc. Prof. Reyhan KÖRPE (Ph.D.) – Çanakkale Onsekiz Mart University / Turkey
Assoc. Prof. Özden ÜRKMEZ (Ph.D.) – İzmir Demokrasi University / Turkey
Assist. Prof. Ebru MANDACI (Ph.D.) – Bitlis Eren University / Turkey

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi / International Journal of Ancient History

Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2, September 2019 - Samsun

EDİTÖRLERDEN

Kıymetli meslektaşlarımız,

Türkiye’de yapılan Eskiçağ Tarihi çalışmalarına ortak bir platform olabilmesi için yayın hayatına başlayan dergimizin ikinci sayısını sunmaktan editörler kurulu olarak onur duyuyoruz. Dergimizin ilk sayısında vurguladığımız değerleri ve çabaları her çıkan sayımızla birlikte daha belirgin hâle getireceğimiz inancındayız. Dergimizin Eskiçağ Tarihine hasredilmiş olmasının bilimsel yöntem konusunda üslûp ve dil birliğini sağlamaya dönük kazanımlara kapı açacağına ilk sayımızda işaret etmiştik. Bu sayımızda yer alan makalelerin bu anlamda bilim dünyamıza önemli kıymetler getireceği görüşündeyiz. Dergimizin ikinci sayısının ekseriyeti Eskiçağ Tarihinin farklı dönemlerinde söz sahibi hocalarımızın yöntembilim alanında yapmış oldukları çalışmalardan meydana gelmektedir. Yukarıda ifade ettiğimiz yöntem birliği arayışlarımızın akılda tutularak söz konusu çalışmaların değerlendirilmesini salık veriyoruz. Bu sayımızda dergimize çalışmalarını gönderen araştırmacılara ve kıymetli zamanlarını ayırarak hakemlik yapan akademisyenlere teşekkür ederiz.

FROM EDITORS

Dear colleagues,

As the editorial board, we are proud to present the second issue of our journal which began its publishing life to present a common platform for ancient history studies. We believe that we will make the values and efforts emphasized in the first issue of our journal more prominent with each issue. In our first issue, we pointed out that our journal's dedication to Ancient History would open the door to achievements in terms of scientific unity of style and language. We believe that the articles in this issue will bring important values to our scientific world in this sense. The majority of the second issue of our journal consists of the works of our professors who have a say in different periods of Ancient History in the field of methodology. We propose that these studies should be evaluated in mind with our search for methodological unity mentioned above. In this issue, we would like to thank the researchers who have sent their work to our journal and the academicians who made the arbitration period by separating their precious time.

OANNES

*Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi / International Journal of Ancient History
Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2, Eylül / September 2019 - Samsun*

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Sayfalar / Pages

İlhami DURMUŞ

Eskiçağ Anadolu'sunda Türk İzlerine Dair Tespit ve
Öneriler / *Some Ideas and Suggestions On Turkic
Presence in Ancient Anatolia* **95 - 116**
(Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Type: Research Article)

Katarzyna MAKSYMUK

The Strategic Significance of Cyprus at the First Half of
7th Century CE / *VII. Yüzyılın İlk Yarısında Kıbrıs'ın
Stratejik Önemi*..... **117 - 130**
(Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Type: Research Article)

Hasan Ali ŞAHİN

Geç Hitit Beylikleri / *Late Hittite States* **131 - 153**
(Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Type: Research Article)

Hüseyin ÜRETEN

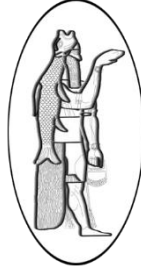
Sorularla Eskiçağ (Eskibatı) Tarihi'nde Yöntem Sorunu
/ *Problem of Methodology in The History of Antiquity
(Ancient West) with Questions*..... **155 - 176**
(Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Type: Research Article)

Muzaffer DEMİR & Hayriye SARIKAYA

Türkiye'de Eski Batı Tarihçiliğinin Sorunları Üzerine
Değerlendirmeler / *Reconsiderations on the Problems of
Ancient Western Histiography in Turkey*..... **177 - 200**
(Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Type: Research Article)

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi / International Journal of Ancient History
Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2, Eylül / September 2019 – Samsun

ESKİÇAĞ ANADOLU'SUNDA TÜRK İZLERİNE DAİR TESPİT VE
ÖNERİLER
*SOME IDEAS AND SUGGESTIONS ON TURKIC PRESENCE IN
ANCIENT ANATOLIA*

İlhami DURMUŞ

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Letters, Department of History

ilhami@gazi.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-6237-1518

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History

1/2, Eylül - September 2019 Samsun

E-ISSN: 2667-7059 (Online)

www.oannesjournal.com

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 27.06.2019
Kabul Tarihi-Accepted Date : 07.09.2019
Sayfa-Pages : 95 – 116
doi : <http://dx.doi.org/10.33469/oannes.17>

This article was checked by Viper or

Atıf – Citation: DURMUŞ, İlhami, “Eskiçağ Anadolu’sunda Türk İzlerine Dair Tespit ve Öneriler”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi- International Journal of Ancient History*, 1/2, Eylül / September 2019, ss. 95 – 116.

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi

International Journal of Ancient History

1/2, Eylül - September 2019

95 – 116

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ESKİÇAĞ ANADOLU'SUNDA TÜRK İZLERİNE DAİR TESPİT VE ÖNERİLER SOME IDEAS AND SUGGESTIONS ON TURKIC PRESENCE IN ANCIENT ANATOLIA

İlhami DURMUŞ

Öz

Anadolu coğrafi konumu ve ikliminden dolayı çok erken dönemlerden başlamak üzere çeşitli kavimler tarafından iskan edilmiştir. Buraya Türklerin ataları ve onlarla akraba topluluklar da gelerek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Anadolu ve çevresinde varlığını sürdüren ilk kavimler dalgası arasında Sumerliler, Subarlılar, Kutlar, Elamlılar, Kaslar, Hurriler, Hattiler ve Urartulular sayılabilir. Bunlardan sonra Kimmerler, İskitler/Sakalar ve Siraklar bir sonraki göç dalgası içinde yer almışlardır. Bu son sayılanların Türkler ve Türklükle bağlantısı bütün arkeolojik ve filolojik verilerle ortaya konulmuştur. Onların dilleri, inançları, gelenek ve görenekleri ile sanat anlayışlarının daha sonraki Türk topluluklarıyla bağlantısı ortaya konulmuştur. Kimmerler, İskitler ve Sirakların Anadolu'da varlıkları da hem yazılı kaynak hem de arkeolojik kazı ve yüzey araştırması verileriyle tespit edilmiştir. Bu bağlamda Anadolu'da ne kadar kaldıkları, nerelere yayıldıkları ve ne tür malzeme bıraktıkları da anlaşılmıştır. Bunlar yazılı kaynaklardaki bilgiler, kazılardan çıkarılan buluntular ve coğrafya adlandırmalarından açık bir şekilde öğrenilebilmektedir. Anadolu'da yeni yapılacak kazılar sonucunda ortaya çıkarılacak buluntular ve kaynaklardaki bilgilerin sistematik bir biçimde değerlendirilmesi Eskiçağ Anadolu'sunda Türk iz ve etkilerini daha belirgin bir şekilde

Abstract

Due to its geographical location and climatic conditions, various peoples settled in Anatolia from the dawn on. Ancestors of Turks or their relatives also came to Anatolia. Among the earliest peoples living in Anatolia and around, we can count the Sumerians, Subarians, Guti, Elamites, Kassi, Hurrians, Hattians and Urartians. After them, Cimmerians, Scythians and Siraks came in another wave of migration. Turkic connection of the latter group was attested with archaeological and philological evidences. It was revealed that their languages, beliefs, traditions and customs, and arts are related to the later Turkic peoples. Their presence in Anatolia was recorded in written sources, as well as displayed by archaeological surveys, which indicate how much they stayed in Anatolia, where they spread and what kind of relics left. New archaeological studies in Anatolia would certainly provide new material for the topic and their systematic analysis together with the written sources would reveal more about Turkic presence and relics in ancient Anatolia. In order to increase our knowledge and to strengthen the thesis, however, we need new and more archaeological expeditions and surface studies, and then we should combine

ortaya koyacaktır. Bu hususta mevcut verilerin güçlendirilmesi için yeni kazı ve yüzey araştırmalarının yapılması, bütün ortaya çıkarılan maddi kültür unsurlarıyla yazılı kaynaklardaki bilgilerin birlikte değerlendirilmesi bu tezin güçlendirilmesi için bir zorunluluk olarak görülmelidir.

the data derived from material culture with those in sources.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Türk, Kimmer, İskit/Saka, Sirak, Tarih, Arkeoloji.

Keywords: Anatolia, Turks, Cimmerians, Scythians, Siraks, History, Archaeology.

Giriş

Türk adının M.S. VI. yüzyıl ortasında Gök Türkler tarafından kurulmuş olan devlet (552- 744) ile ortaya çıktığı kabul olunmaktadır. Türk adı ilk olarak 542 yılında Çin kaynaklarında görünmektedir.¹ Bilge Tonyukuk yazıtında 725, Köl Tigin yazıtında 732, Bilge Kağan yazıtında 735 yılında Türkçe olarak “Türk” adı geçmektedir.² Türk adının başka kaynaklarda da geçip geçmediği üzerinde durulmuş, bilim adamları Grek kaynaklarında geçen Thrak, Targita, Tyrkae, Hint kaynaklarında geçen Turukha, Turuşka, Ön Asya’da çivi yazılı metinlerdeki ülke adı Turki kelimesi ile Asurca çivi yazılı belgelerde geçen Turukku ve hatta Tevrat’taki Togharma adı ile “Türk” adının bağıni kurmaya çalışmışlardır.³ Türk kelimesinin kökeninin yanında taşıdığı anlam üzerinde de durulmuştur. Türk sözünün “güç, kuvvet, kudret, güçlü, kuvvetli, kudretli” vb. anlamlarına dikkat çekilmiştir.⁴

Türk kelimesi bir kavim adı olarak milattan önceki devirlerde ister kullanılsın ister kullanılsın, Türklerle ve Türklükle ilgili kavimlerin varlığı bir gerçektir. Eskiçağ’ın ana kaynakları olan filolojik, arkeolojik ve antropolojik kaynaklar sayesinde Türklerle ilgili bilgilere ulaşabilmek mümkündür. Özellikle filolojik belgeler Türk varlığını ortaya koymada önemli bir yer tutuyor. Ön Asya’da özellikle Anadolu’da ve Anadolu’yla bağlantılı olmak üzere yakın çevresinde çeşitli kavimlerin Türk ya da Türklerle akrabalıkları artık bilim çevrelerinde kesinlikle kabul görüyor. Bu kavimler M.Ö. 4. bin yılın sonlarından itibaren tarih sahnesinde görünüyorlar. Onların adları yazılı belgeler sayesinde takip edilebiliyor.

Anadolu’da çeşitli kültürlerin oluşumu ve gelişimine imkan veren şartlar erken dönemlerde ortaya çıkmıştır. Asya ve Avrupa kıtaları arasında uzanmış bir köprü gibi olması, Eski Doğu ve Batı kültür çevreleri arasında bulunması, tarihin en eski dönemlerinden başlamak üzere, doğu ve batıdan çok sayıda kavmin göçünün Anadolu topraklarına gerçekleştirilmesi Anadolu’daki

¹ Liu Mau-Tsai, 1958: 28.

² Orkun, 1987: 22- 73, 99- 121; Durmuş, 2017: 90.

³ Kafesoğlu, 1966: 307.

⁴ Nemeth, 1932: 275- 281; Munkacsi, 1925: 59- 63; Mori, 1978: III-XV; Orkun, 2004: 29- 30; Ayda, 1976: 239- 247; Durmuş, 2016: 115.

kültürel oluşuma ve gelişime büyük ölçüde etki etmiştir. Anadolu'da birbirinden farklı iklimlerin görülmesi de kültürel oluşum ve gelişime büyük ölçüde katkı sağlamıştır.⁵

Anadolu'nun orta ve batı bölgeleri tarıma elverişli şartları oluştururken, doğu bölgesi ise hayvancılığa dayalı şartları oluşturmuş ve kültürlerin de gelişimleri büyük ölçüde coğrafi şartların sağladığı imkânlarla paralel gelişme göstermiştir. Bu kapsamda Anadolu'nun coğrafi konumu, iklimi ve doğal kaynakları çeşitli kavimlerin Anadolu'ya gelip yaşamalarına zemin hazırlamıştır. Farklı kavimlerin Anadolu'ya gelerek yerleşmeleri, coğrafi şartlardan dolayı kolay olabilmektedir.

Anadolu'ya gelerek yerleşen kavimler arasında Turanî ya da Aziyenik tabir edilen, Türklük ve Türklerle bağlantılı çok sayıda kavim de yer almaktadır. Tarihi devirlerin başlangıcından itibaren, klasik döneme kadar Anadolu ve çevresinde Türklerle bağlantılı kavimler varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bunların dilleri Türkçede olduğu gibi, kelimelerin türetilmesinde son ekler kullanılan ve fiillerin çekiminde ne şekilde olursa olsun kökleri değişmeyen dillerdir. Bu dil grubuna dâhil Anadolu ve çevresinde varlığını sürdüren ilk kavimler dalgası arasında Sumerliler, Subarlılar, Kutlar, Elamlılar, Kaslar, Hurriler, Hattiler ve Urartulular sayılabilir.⁶

Anadolu'da yukarıda adlarını belirttiğimiz kavimlerden başka Türkler ve Türklükle bağlantılı kavimlerden de söz edebiliriz. Bunlar için Anadolu'ya gelen ikinci dalga tabirini kullanabiliriz. M.Ö. 8. yüzyıldan M.S. 2. yüzyıla kadar Anadolu ve yakın çevresinde varlığını sürdüren bu kavimler arasında Kimmerler, İskitler ve Siraklar sayılabilir. Bu çalışmamızda adı geçen kavimler üzerinde durulacaktır.

YAZILI KAYNAKLARA GÖRE ANADOLU'DA TÜRK İZLERİ

Kimmerler

Türk kültür dairesi içerisinde yer alan kavimlerden birisi Kimmerlerdir. Onlar Proto- Türkler olarak tanımlanan Ural- Altay kökenli bozkır konar-göçerlerinin batı kolunu oluşturmaktadırlar. M.Ö. 2. bin başlarından M.Ö. 8. yüzyıla kadar -merkez Kırım olmak üzere- Karadeniz'in kuzeyinde, Avrasya bozkırlarında ve Kafkasya bölgesinde yaşamışlardır. Onlar doğudan gelen İskitlerin baskısı sonucunda göç etmek zorunda kalmışlardır. Kafkas geçitlerini aşan Kimmer göç dalgaları - yeni bir yurt edinmek amacıyla- Anadolu'yu istilaya başlamışlardır.⁷

Kimmerler Kafkaslardan Anadolu'ya yöneldiklerinde ilk olarak Urartulularla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. M.Ö. 8. yüzyılın ortalarında Anadolu'nun doğusunda Urartu devletinin sınırları bir taraftan Kuzey Suriye ve Fırat'a kadar, diğer taraftan Kafkaslara kadar genişlemiş ve Urartulular büyük bir devlete sahip olmuşlardır. Urartulular gerek Sargon ve

⁵ Kınal, 1987: 1- 8.

⁶ Durmuş, 2007: 3- 8.

⁷ Tarhan, 1984: 109- 110.

ondan sonraki Asur krallarının, gerekse Kafkas geçitlerinde gittikçe büyüyen Kimmer tehlikesi yüzünden Asur etki alanından çekilmek zorunda kalmışlardır⁸. Kimmerler Kafkas geçitlerini aştıktan sonra doğrudan Urartulularla karşılaşmışlardır. Urartu kralı II. Arğişti (M.Ö. 714- 685) kuzeye yönelerek, Kimmer akınlarını önlemeye çalışmıştır. Ancak o, M.Ö. 707 yılında ağır bir yenilgiye uğramıştır. Urartu kralı olan II. Rusa (M.Ö.685- 645) ise, akıllıca bir politika izleyerek Kimmerlerle anlaşmış, Asur'a karşı onlarla ittifak yaparak bir kısım Kimmer boylarını Urartu topraklarında bırakmış ve ana göç kolu batıya doğru ilerlemeye başlamıştır.⁹

Kimmerlerin Urartu yerleşim merkezlerine saldırılarını ve bazı yerleri yakıp yıktıklarını gösteren arkeolojik buluntular da elde edilmiştir. Patnos yakınlarında bulunan Giriktepe ya da Değirmen-tepe höyüğünde kazılar yapılmıştır. Burada bir Urartu sarayı bulunmuştur. Sarayın şiddetli bir yangın sonucunda tahrip olduğu, kerpiç duvarların pişerek, tuğlalaştığı ve günümüze kadar sağlam kaldığı anlaşılmaktadır. Sarayda savaş sırasında yanmış olan insanların iskeletleri bulunmuştur. Savaş anındaki şiddetli yangında cesetler yanarak kömürleşmiştir. M.Ö 8. yüzyılın sonlarına doğru ani bir düşman saldırısı sonucunda saray ve eklentilerinin yanarak çöktüğü ve içindekilerin kurtulamadığı düşünülmektedir. Bu ani saldırıyı yapan düşmanın kuzeyden, Kafkaslar üzerinden gelen Kimmerler olduğu sanılmaktadır¹⁰. Urartu kralı II. Arğişti'nin kuzeye doğru saldırıları durdurmak maksadıyla harekete geçmesi de Giriktepe Sarayı'nın Arğişti'nin Urartu kralı olduğu dönemin ortalarına doğru Kimmerler tarafından yakılıp yıkıldığı görüşünü kuvvetlendirmektedir.¹¹

II. Arğişti zamanında Kafkas ötesinden gelerek, Anadolu içlerine kadar inen Kimmerler Urartulular için büyük tehlike oluşturmuştur. II. Arğişti her ne kadar onlara karşı harekete geçtiyse de, daha çok savunmaya yönelik kaleler inşa ettirmiştir. Bunlardan en önemlisi Erzincan yakınlarında bulunan Altıntepe'de çok korunaklı olarak yapılmış olan sınır kalesidir. Bu kale Erzincan ovasında yükselen doğal bir tepenin üzerine kurulmuş ve etrafı da surlarla çevrilmiştir. Altıntepe'nin bu korunaklı durumundan dolayı diğer Urartu merkezleri gibi bir yağmaya maruz kalmadığı anlaşılmaktadır.¹² II. Rusa'nın Kimmerlerle anlaşarak, onları batıya doğru yönlendirmesi sonucunda Urartulular Kimmer saldırılarından kurtulabilmişlerdi. Ayrıca, Kimmerlerin batıya doğru yönelmelerinde arkadan gelmekte olan İskitlerin baskısının etkili olabileceği de düşünülebilir.

Asur tarihinde Sargonidler devri denen M.Ö. 722- 626 yılları arasındaki zamanda kudretli Asur krallarını daimi surette meşgul eden olaylardan birisi Kimmerler'in Anadolu'ya girerek, kısa zamanda Asur sınırlarına ulaşmış olmalarıdır. Bu dönemin başlarında kral olan Sargon (M.Ö. 721- 705) zamanında Asur devleti çok güçlenmiş, Fırat'ın doğusunda Güneydoğu Anadolu coğrafyasından başka, bu hattın batısında Kargamış, Zincirli, Maraş, Malatya, Adana, Tarsus ve Kayseri bölgelerini de ele geçirmiştir. Kendisinden

⁸ Tansuğ, 1949: 536.

⁹ Tarhan, 1984: 111.

¹⁰ Belli, 1982: 157- 158.

¹¹ Durmuş, 1997: 274.

¹² Belli, 1982: 172.

sonraki kral Sanherib (M.Ö. 704- 682) zamanında Tabal, Hilakku ve Kammanu eyaletleri kaybedilmiş, daha sonra kral olan Asarhaddon (M.Ö. 681-668) devrinde ise, Asur'un Anadolu'daki gücü gittikçe azalmıştır¹³.

Kimmerlerin adından ilk defa Asarhaddon zamanında, yani Asur devletinin güç kaybettiği bir dönemde bahsedilmektedir. Kimmerlerin Asur'un kuzey sınırlarına inerek, Asurlularla mücadeleye girişmiş oldukları anlaşılmaktadır. Asarhaddon zamanında Kimmerler Hilakku ile de ittifak yapmışlardır. Fakat Kimmerler tarafından buranın zapt edildiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Que için bir Kimmer tehlikesi gerçekleştiyse, ancak Hilakku'dan ve Kimmerlerin istilasından dolayı olmuştur. Fakat Asarhaddon Kimmerleri olduğu gibi, Hilakku'yu da mağlup etmiştir. Asarhaddon devrindeki durum Asurbanipal zamanında da devam etmiştir. Hilakku ve Tabal'de onun devrinde bazan Kimmerler, bazan da kendisiyle birleşen güçlü ülkelerden yana olmuşlardır¹⁴. Asurbanipal tahta geçer geçmez Kimmerlere karşı ilk savunma tedbirleri alınmıştır. Anadolu'da Asur devletinin de içinde bulunduğu bir mukavemet cephesi oluşturulmuştur¹⁵. Buradan da Kimmerlerin gücünün ne kadar fazla olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Kimmer tehlikesi büyük boyutlarda olmasaydı, Asur ve çevresinde bulunan diğer topluluklar ittifak etmek zorunda kalmazlardı.

Asur ülkesine Kimmer saldırıları hakkında Asurbanipal zamanında önemli bilgiler verilmektedir. Bu malûmata göre, Kimmerler hükümdarları Tugdamme'nin önderliğinde büyük kalabalık halinde Asur sınırına ulaşmış ve orada karargâhlarını kurmuşlardır¹⁶. Fakat Kimmer hükümdarı Tugdamme Asurbanipal'in verdiği bilgiye göre, Asur sınırına saldırdığı sırada müthiş bir hastalıktan ölmüştür¹⁷. Kimmer baskısı daha fazla devam etmemiş ve onlar geri çekilmişlerdir. Fakat Asurbanipal zamanında Kimmerlerle Asurlular arasında bizzat Asurbanipal'in de katıldığı bir antlaşma yapılmıştır. Ön Asya hukuk anlayışına göre Asurlular'ın Kimmerleri kendileriyle aynı seviyede gördükleri anlaşılmaktadır¹⁸. Asurluları Kimmerler'le antlaşma yapmaya Asurbanipal'in kardeşi Şamaş-şum-ukin'in Asur taht için isyan çıkarması ve Asur devletinin bu sebepten güç kaybetmesi zorlamış olabilir¹⁹. Fakat bu antlaşmadan sonrada Kimmerler'le Asurlular mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Kimmerler Asur üzerine ikinci kez saldırmışlardır²⁰. Ancak, Kimmerlerin kendi aralarında olan mücadeleler de onların gücünü azaltmıştır. Yine de Asur sınır bölgesinde henüz sebebi bilinmeyen büyük bir bozgundan sonra Kimmer gücü birdenbire son bulmuştur. Şüphesiz, onların bu şekilde adı geçen bölgede güç kaybetmelerinde bazı göçlerin etkili olduğu düşünülebilir²¹. Özellikle, Kilikya'ya kadar inerek, Tarsus ve Anhiiale şehirlerini zapt eden Kimmerlerin Akdeniz'e kadar uzandıklarını ve orada

¹³ Tansuğ, 1949: 535- 536.

¹⁴ Kalaç, 1941: 996.

¹⁵ Tansuğ, 1949: 537.

¹⁶ Tansuğ, 1949: 538.

¹⁷ Kalaç, 1941: 997.

¹⁸ Tansuğ, 1949: 540.

¹⁹ Kalaç, 1941: 1012.

²⁰ Tansuğ, 1949: 541.

²¹ Tansuğ, 1949: 544.

İskitler tarafından dağıtıldıklarını düşünmek mümkündür²². Bazı bilim adamlarının bu görüşü kabul etmemelerine rağmen; özellikle Asur kaynaklarında İskitlerin adlarının geçmesi ve onların da Asur sınırına dayanmış olduğu hesaba katıldığında, Kimmerlerin batıya doğru itilmelerinde ve zarar görmelerinde etkilerinin olması ihtimalinin de göz ardı edilmemesi gereğini düşünüyoruz.

Kimmerlerin M.Ö. 7. yüzyılın başlarında Asur sınırına indikleri düşünülürse; onların M.Ö. 7. yüzyılın son çeyreğinin başlarına, yani aşağı yukarı kralları Tugdamme'nin ölümüne kadar Asurluları uğraştırmış oldukları anlaşılr. Asurluların hem çevre toplulukları ile ittifak kurma zorunda kalmaları, hem de Kimmerler'le antlaşma yapmaları, o dönemde Ön Asya dünyasında güçlü bir devlete sahip olmalarına rağmen, Kimmerler tarafından ne kadar uğraştırıldıkları gerçeği ortaya çıkar.

Kimmerler Urartu devleti sınırlarından içeriye girdikten sonra Asur sınırına kadar ulaşmış, yukarıda da belirttiğimiz üzere, onları M.Ö. 7. yüzyılın başlarından itibaren M.Ö. 7. yüzyılın dördüncü çeyreğinin başlarına kadar uğraştırmışlardır. Kimmerler kısa bir sürede Orta Anadolu'ya doğru da yayılmaya başlamışlardır. Anadolu'da Kummuh, Meliddu, Tabal, doğuda Şupria'ya (Diyarbakır) ve batıda Hubuşna'ya (Konya Ereğlisi) kadar yayılmışlardır. Kimmerler aynı zamanda M.Ö. 7. yüzyılın başlarında Kızılırmak'a kadar ulaşmışlardır²³.

Kimmerler, M.Ö. 676 yılında Frig egemenliğindeki toprakları istila ederek, başkentleri Gordion'u ele geçirmişlerdir. En görkemli çağını yaşayan Frig devletinin Kimmerler tarafından ortadan kaldırılışı istila halinde vuku bulan Kimmer göçünün ne kadar etkili olduğunu açık bir şekilde göstermektedir²⁴.

Kimmer - Frig mücadelesiyle ilgili herhangi bir yazılı belge yoktur. Gordion kazılarında anlaşılacağı üzere, kentin acımasızca tahrip edildiğini gösteren kanıtlar elde edilmiştir. M.Ö. 7. yüzyılın ilk çeyreği içerisinde Kimmerlerin akınlarına karşı direnemeyen Frig devleti çökmüştür. Frigler'in başkenti olan Gordion'da yaşayan halk evlerindeki eşyalarını bile kurtaramadan kentlerini terk etmek zorunda kalmışlardır²⁵. Her ne kadar belirli bir süre Frigler tekrar Gordion'a yerleşmişse de, devlet Kimmer akınları sonucunda tarih sahnesinden silinmiştir.

Kısa bir zaman içerisinde Anadolu içlerine kadar yayılan Kimmerler, Frig devletine son verdikten sonra, batıya doğru yönelip, Lidya sınırlarına dayanmışlardır. Kimmerlerin bazı boyları Paphlagonia üzerinden Karadeniz sahillerine ulaşmışlardır. Miletos'un güçlü kolonisi Sinope (Sinop) tahrip edilmiş ve bu yöreye yerleşilmiştir. Kimmerler Karadeniz bölgesinde, doğuda Trapezus'a (Trabzon), batıda ise Herakleia Pontika'ya (Karadeniz Ereğlisi) kadar yayılmışlardır²⁶. Lidyalılar kendi bölgelerine Kimmerlerin ulaştığını görünce telaşa kapılmışlardır. Hatta onlar Asurlulardan yardım istemek

²² Lewy, 1926: 347.

²³ Sevin, 1982: 256.

²⁴ Tarhan, 1984: 112

²⁵ Sevin, 1982: 256.

²⁶ Tarhan, 1984: 112- 113.

zorunda kalmışlardır. Asurbanipal zamanından kalmış belgelerde Lidya kralı Guggu'nun (Gyges) Ninive'ye yardım istemek maksadıyla elçiler gönderdiğinden bahsedilmektedir²⁷. Bu diplomatik temaslar sürerken, Kimmerler Lidya'ya saldırmışlardır (M.Ö. 567). Sardes'ten uzak bir ovada yapılan savaşı Gyges'in ordusu sürpriz bir şekilde kazanmıştır. Ancak, M.Ö. 646/45 yıllarına doğru Kimmerler, büyük kitleler halinde ve çok ani bir biçimde Lidya'ya ikinci bir saldırı düzenlemişlerdir. Lidya kralı Gyges'in ölümüyle sonuçlanan savaştan sonra Kimmerler, Lidya'nın başkenti Sardes'e ulaşmışlardır. Ovadan çok yükseğe sarp bir kayalık üzerine kurulmuş olan akropolü ele geçirememelerine rağmen, aşağı kente girerek burayı yağmalamışlardır. Sardes'i yakıp yıkan göçebeler burada durmayarak hızla geri dönmüşler, bir kısmı ise kuzeybatıya doğru yönelerek, Adramyteion (Edremit) yakınlarındaki Antandros kenti çevresine yerleşmişlerdir²⁸. Güçlü Lidya kralı Alyattes M.Ö. 6. yüzyılın başlarında kuzeydeki Bitinya Bölgesi üzerine sefere çıkmıştır. Lidya'nın kuzeyinde Antandros yöresinde yerleşmiş olan Kimmer boyları üzerine yürüyerek, onları Kızılırmak'ın doğu yakasındaki Kapadokya bölgesine sürmüştür. Böylece, bütün Batı Anadolu'yu son Kimmer kalıntılarından temizlemiştir²⁹.

Kimmerler aşağı yukarı M.Ö. 657 yıllarından M.Ö. 6. yüzyılın başlarına kadar başta Lidyalılar olmak üzere, diğer topluluklar içinde Batı Anadolu'da tehdit unsuru olmuşlardır. Onların Anadolu'nun dört bir tarafına yayılmalarına rağmen; Batı Anadolu'da bile büyük bir güç olarak ortaya çıkmaları ve güçlü devletlere karşı başarılı mücadele vermeleri kayda değer bir gelişme olarak düşünülmelidir.

İskitler

İskitler geniş coğrafyalara yayılmışlar ve bu yayılmanın bir doğal sonucu olarak çeşitli kavimler tarafından tanınıp, onların kaynaklarına geçmişlerdir. Böylece adları da çeşitli kavimlerin kaynaklarında farklı şekilde yer almaktadır. Grek kaynaklarında Skythai, Asur kaynaklarında Aşguzai, Pers kaynaklarında Saka ve Çin kaynaklarında Sai tabiri bu hareketli konar-göçerler için kullanılmıştır³⁰. Pers kaynaklarında bu konar-göçerlerin Saka tigrakhauda, Saka tiay para daray ve Saka haumavarga olmak üzere üç grubundan söz ediliyor³¹. Persler ülkelerinin kuzeydoğu, kuzey ve kuzeybatı tarafındaki gelişmeleri yakından bildiklerinden hareketli bozkır kavimlerini de yakından tanıyorlardı. Konar-göçerlerin adlarıyla ilgili verdikleri bilgileri meselenin hallini kolaylaştırmaktadır. Buradan Saka tiay para daray, yani denizin ötesine geçmiş olan Sakalar, Karadeniz İskitleri ile aynı kavime işaret etmektedir³². Zaten Persler bütün İskitleri Sakai, yani Saka olarak tanıyorlardı³³. Bu bilgi İskit-Saka aynılığı açısından önem taşımaktadır. Bu bilgiler ışığında Karadeniz İskitlerini Sakaların Pers ülkesinin kuzeyinden batıya göçen toplulukları olarak düşünebiliriz. Bundan böyle kullanacağımız

²⁷ Tansuğ, 1949: 544- 545.

²⁸ Sevin, 1982: 283- 284.

²⁹ Sevin, 1982: 286.

³⁰ Durmuş, 1993: 9.

³¹ Herrmann, 1933:158.

³² Durmuş, 1993: 29.

³³ Herodotos, VII. 64.

İskit kelimesi aynı zamanda Saka kelimesine karşılık olup, aynı kavmi ifade etmektedir.

Saka/İskit adıyla bilinen kavim Türklük ve Türklerle bağlantısı en iyi kurulabilen kavimlerdenidir. Onların adı, ortaya çıktıkları kültür coğrafyası, dilleri, dinleri, gelenek ve görenekleri, askeri özellikleri ve sanat anlayışları Türkler ve Türklükle bağlantılıdır. Yazılı belgeler ve arkeolojik buluntuların verdiği sonuçlar bu bağlantının rastlantı olmadığını ve her geçen gün bu hususta delillerin belirgin bir biçimde arttığını ortaya koymaktadır.³⁴

İskitler Mançurya'dan Macaristan'a kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılmış bozkır kavmidir. Onlar doğudan batıya hareketlerinde Hazar denizinden batıya geçtiklerinde Kafkaslardan Anadolu'ya doğru da yönelmişlerdir. Bu sırada Urartulular yerleşmiş oldukları coğrafya itibarıyla, Kafkaslardan Ön Asya'ya açılan kapılar üzerinde bulunmaktaydılar. Urartuluların güneyinde bulunan Asur'la olduğu kadar olmasa da, Kafkaslardan inen konar- göçer kavimlerle ilişkileri olmuştur. Bunlardan ilkinin Kimmerler, ikincisini ise, onları takip eden İskitler oluşturmuştur. Kimmerleri takip ederek, doğu Anadolu'ya Urartu ülkesine ulaşan İskitlerle Urartu kralı II. Rusa (M.Ö. 685- 645) akılcıca bir politika izleyerek, bir antlaşma yapmıştır³⁵.

Ancak, İskitlerle Urartuluların dostlukları uzun sürmemiş ve 7. yüzyılın başlarında Sakalar Urartu yerleşim merkezlerine baskınlar düzenleyerek, bu merkezleri yakıp yıkmışlardır³⁶. Yine, II. Rusa tarafından inşa ettirilen Rusahinili (Toprakkale) kentinin de M.Ö. 7. yüzyılın sonları ile 6. yüzyılın başlarında İskitler tarafından yakılıp yıkıldığı sanılmaktadır. Kaleye yapılan baskın sonunda çatı ve ahşap malzemenin yanarak çökmesi, kerpiç duvarların pişerek tuğlalaşmasına neden olmuştur. Kazılar sırasında ortaya çıkarılan 30 cm.lik kül ve yangın artığı tabakası yangının şiddetini göstermektedir. Yangın ve yıkımdan sonra, Toprakkale'de herhangi bir yerleşme olmamıştır³⁷. Çavuştepe kalesi de İskitler tarafından yağma ve tahrip edilmiştir³⁸.

Urartulular tarih sahnesine çıktıktan sonra, Asurlular ile münasebette bulunmuş ve onlarla savaşmışlardır. M.Ö. 8. yüzyılın sonlarına doğru Kafkaslardan inen Kimmerlerle de mücadele eden Urartulular, onları takip ederek gelen İskitlerle zaman zaman anlaşmalarına rağmen, onların M.Ö. 6. yüzyılın başlarında gerçekleşen istilalarına karşı koymayarak, yaklaşık olarak M.Ö. 585 yıllarında³⁹ tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Böylelikle, İskit- Urartu münasebetleri İskitlerin Medlerle birlikte Urartu devletini ortadan kaldırmalarıyla son bulmuştur.

Kimmerlerin yurtlarını ellerinden alarak, onları takip eden İskitler Kafkasları aşarak Urartu devleti üzerinden Asur devletinin kuzey sınırlarına kadar ulaşmışlardır. Kimmerlerin hemen arkasından gelen İskitler, Kimmerlerle birlikte Asur kaynaklarına geçmişlerdir.

³⁴ Durmuş, 2002: 621- 625; Durmuş, 2012: 67- 87.

³⁵ Tarhan, 1984: 113.

³⁶ Schmökel, 1961: 639.

³⁷ Belli, 1982: 175.

³⁸ Belli, 1982: 182.

³⁹ Belli, 1982: 178.

Asarhaddon zamanında Asur devletinin kuzey ve kuzeydoğu sınırları Kimmer ve İskitlerin istilasına uğramıştır. Asarhaddon İskit hükümdarı Bartatua ile anlaşarak, kızını ona vermiştir⁴⁰. Asur ve İskit dostluğu sonucunda Asur kralı Asarhaddon Hubaşna'ya kadar giderek, Kimmer başbuğu Teuşpa'yı ve müttefiki olan Hilakku devletini mağlup etmiştir⁴¹. Bu arada Sakalar da boş durmayarak, Kimmerleri batıya doğru sıkıştırmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda Kimmerler Anadolu'nun içlerine kadar yayılmışlardır⁴². Sakalarla anlaşma yaparak batıya doğru Kimmerlerin üzerine yürüyen ve onlara karşı zafer kazanan Asarhaddon, bu zaferinden Til Barsib stelinde de bahsetmektedir. Bu belgeye göre, Hilakkular İskit ordularını yenen Mannalarla birleşerek, Asur devletine karşı isyan etmişler ve fakat Asur kralı bu isyanı bastırmıştır⁴³.

Asarhaddon devri belgelerinde Sakalar hakkında verilen bilgileri klasik Yunan yazarlarının rivayetleri de desteklemektedir. Gerçekten de Herodos'ta Protothyes oğlu Madyas idaresinde büyük bir Saka ordusunun Karadeniz'in kuzeyinden kovduğu Kimmerleri takip etmek üzere, Asya'ya girdiklerine dair bir kayıt bulunmaktadır⁴⁴. Herodotos'ta Protothyes şeklinde adı geçen İskit hükümdarının Asur belgelerinde adı geçen ve Asur kralı Asarhaddon ile anlaşılan hükümdar Bartatua olduğu genelde kabul edilmektedir⁴⁵.

Urartu devletinin Azerbaycan tarafındaki eyaleti parçalanınca, İskitler hükümdarları Bartatua ve oğlu Madyas idaresinde, bizzat Urartuluların ülkesini işgal etmek ve oradaki Sakızı kendilerine başkent yapmak ve de burada Kızılırmak'a kadar uzanan batı yönünde bölgeyi kontrol altında tutmak maksadıyla kuzey Persia'da kalmışlardı. Onlar, bu dönemde güçlü görünüyordular. Gerçekten de M.Ö. 626 yılında Asurlular onların yardımı ile Medlerin yaptığı Ninive kuşatmasını kırmışlardı. Başarılarından dolayı zafer sarhoşluğuna kapılan Sakalar M.Ö. 611 yılında Filistin'e ulaşılncaya kadar Suriye'yi baskı altına almışlardı. Mısır'a karşı herhangi bir hareket ise, kral Psametikos tarafından haraç ödemek suretiyle önlenmişti⁴⁶. Bu zaman zarfında Medler Babillerle ittifak yapmışlardır. Onların birleşik orduları, Asurlulara karşı yürümüşler ve bu defa müttefik kuvvetler bir zamanların bu güçlü imparatorluğunu yıkmışlardır⁴⁷.

Ninive'nin düşmesinden sonra Medler, vakit geçirmeden İskitleri memleketlerinden çıkarabilmek ve hiç durmaksızın bu göçbeleri, Persia'yı istilaya başladıkları noktadan Asya içlerine geri itinceye kadar gerekeni yapmak için, yeniden kuvvetlerini toplamışlardır⁴⁸. Medlerin baskısı karşısında, Batı Asya'nın büyük bir bölümüne 28 yıl hükmeden İskitler⁴⁹ tekrar Urartuluların yaşamış olduğu coğrafyaya çekilmişlerdir. Belki de bu

⁴⁰ Streck, 1975: CCCLXXI.

⁴¹ Landsberger- Bauer, 1927: 79.

⁴² Minns, 1970: 189.

⁴³ Kinal, 1987: 258.

⁴⁴ Herodotos, I, 103.

⁴⁵ Lehmann-Haupt, 1921: 404.

⁴⁶ Minns, 1970: 189.

⁴⁷ Rice, 1958: 45.

⁴⁸ Memiş, 1987: 28.

⁴⁹ Herodotos, IV, 1.

tarihte onların bir kısmı üç asır sonra Partları meydana getirecek olan akrabaları Dahailerle karışarak, Hazar denizi ve Aral gölü arasında yer alan bozkır bölgesini işgal etmek için yeniden doğuya doğru dönmüşlerdi. Diğerleri Skytho-Dravidler içerisindeki İskit karışımını göz önünde bulunduracak olursak, Hindistan'a kadar itilmiş olabilirler. Burada başka bir grup da Urartu bölgesinde kalmıştır. Böylece, büyük çoğunluğu batı bozkırlarında kalan Sakalar, orada refah içerisinde yaşayan akrabalarını görmüşler ve Güney Rusya'nın verimli topraklarına yerleşmişlerdir⁵⁰.

M.Ö. 8. yüzyılın sonlarına doğru Asur yazılı kaynaklarında adları geçen ve daha sonraki Asur kaynaklarında da adlarından sık sık bahsedilen, Asur kralı Asarhaddon'un anlaşılmak zorunda kaldığı İskitlerin Asur devleti ile münasebetlerinin yaklaşık olarak bu coğrafyaya ulaşmalarından bir asır sonra, Asur'un ortadan kalkmasıyla sona erdiği anlaşıyor⁵¹.

İskitler Çin seddinden Tuna nehrine kadar yayılmalarının yanında, Ön Asya'ya da yönelmişlerdir. İskitlerin Ön Asya'ya yönelmelerinin sebebi Kimmerleri takip etme düşüncesidir. Kimmerleri yurtlarından çıkaran Sakalar, onların ardından, Kafkasları doğudan dolaşarak, Hazar denizi kıyısını takiben Derbent-Demirkapı geçitleri üzerinden Azerbaycan'a ve daha güneye⁵² daha genel bir deyimle – Ön Asya'ya dalgalar halinde akmaya başlarlar. Urartu kralı II. Rusa'nın Kimmerlerle olduğu gibi, akılcıca bir siyaset izleyerek, bunlarla anlaşma yaptığı görülür. İskit akınları Asur sınırlarına yönelir⁵³. Kimmerleri kovalayarak gelen İskitler Medlerin egemenliğine son verirler. Bütün küçük Asya'ya yayılırlar ve burada 28 yıl hüküm sürerler⁵⁴.

İskitlerin çok istekli bir şekilde güneyde bulunan ülkelere gittikleri birçok tarihi hakikatten anlaşılmaktadır. Akamenit döneminden sonra, bunların bir kısmını günümüze kadar adları Arachosia ve Drangiana olarak söylenen yerlerde buluyoruz. Keza onlar, Anadolu'nun içlerine kadar da yayılmış ve egemenliklerinin izini bırakmışlardır. Yine, Sakalar muhtemelen de Akamenit dönemi öncesinde Fırat ve Dicle dolaylarında hüküm sürmüşler ve dillerine ait ipuçları bırakmışlardır⁵⁵. M.Ö. 4. yüzyılın başlarında daha Doğu Anadolu'da hâkim olduklarını bize Ksenophon bildirmektedir. Ksenophon, "Kyros'un Anabasisi" adlı eserinde paralı askerlerin Perslere karşı hareketlerinde doğuda dört plethron⁵⁶ genişliğindeki Harpasos⁵⁷ nehrine kadar ilerleyerek, buradan da İskitlerin memleketine girdiklerini ve bir ovada dört günde yirmi parasang⁵⁸ gittiklerini⁵⁹ belirtmektedir.

İskitler yalnız Anadolu'da kalmayarak, daha güneye ilerlemişlerdir. Mısır üzerine yönelerek, Suriye'ye girdikleri sırada Mısır kralı Psammatikos

⁵⁰ Rice, 1958: 46.

⁵¹ Durmuş, 1993: 68- 69.

⁵² Herodotos, IV, 12.

⁵³ Tarhan, 1984: 113.

⁵⁴ Herodotos, IV, 1.

⁵⁵ Mordtmann, 1870: 49- 50.

⁵⁶ Plethron: 100 ayak: 29,6 m.dir. Buna göre 4 plethron 4x29,6: 118,4 m. eder.

⁵⁷ Çoruh Nehri.

⁵⁸ Parasang fersahtir. 1 fersah yaklaşık 5,5 km.dir. 5,5x20: 110 km. eder.

⁵⁹ Ksenophon, IV, 7, 18.

karşılarına çıkmış, armağanlar vermiş ve daha ileri yürümekten onları alıkoymuştur. Sonra onların bir kısmı dönmüş⁶⁰, fakat bazıları orada kalmayı tercih etmiştir. Bundan dolayı eski Tevrat'ta Beth-Sean, daha sonra Skythepolis (İskit/Saka şehri) olarak anılmaktadır⁶¹.

İskitler Ön Asya'ya yayılmaları esnasında Filistin'e kadar ilerlemelerine rağmen, onların asıl izleri Anadolu'nun doğu kesiminde bulunmaktadır. Artık yazılı kaynakların yanında son kazılarda çıkarılmış olan arkeolojik malzemelerde bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

Özellikle, M.Ö. 7. yüzyılın başlarında Asur sınırına kadar ulaşmaları, Urartu devletinin ortadan kalkmasındaki etkileri, Asur devletinin güç kaybetmesindeki rolleri ve Asurluların onlarla anlaşmak zorunda kalması İskitlerin gücünü göstermektedir. Perslerin de İskitlerle mücadele etmek zorunda kalmaları onların Pers imparatorluğunun etrafındaki güçlerini göstermektedir. Ksenophon'un M.Ö. 4. yüzyılın hemen başlarında Doğu Anadolu bölgesinden İskitlerin ülkesi olarak bahsetmesi, onların hala adı geçen bölgede güçlerini göstermektedir. İskitlerin Asur kaynaklarında ilk olarak adlarının geçmesinden M.Ö. 4. yüzyılın başlarında Ksenophon tarafından bahsedildikleri döneme kadar aşağı yukarı 300 yıl geçmiştir. Bu kadar uzun bir zaman diliminde İskitler Doğu Anadolu ve çevresinde etkili olmuşlardır. Buradan İskitlerin bu bölgeyi birdenbire terk etmedikleri, ekonomileri büyük ölçüde hayvancılığa dayalı olan bu topluluğun özellikle Doğu Anadolu yüksek yaylasında hayvanlarını otlatacak yaylakları buldukları, yerleşik topluluklarla mücadele edebilecek ve onların kayıtlarına geçecek derecede siyasi güç kazandıkları anlaşılmaktadır.

Siraklar

Yazılı kaynaklardaki bilgiler Sirak adının ilk olarak Darius'un ülkesinin kuzeyinde varlıklarını sürdüren Sakalar üzerine yapmış olduğu seferiyle ilgilidir. Darius iktidarının beşinci yılında Sakalar üzerine bir sefer düzenleme ihtiyacı duymuştur. Behistun kitabesinin 22. satırında "tigram (sivri) ve "hauda" (başlık) ifadelerinde Darius'un Saka tigrakhauda üzerine hareket ettiğini anlamaktayız.⁶² Pers kralı kendi askerlerine İskit/Saka askeri kıyafeti giydirmiş ve Saka askerleri üzerine saldırılarını sağlayarak, onları yanıltmak ve kandırmak suretiyle başarılı olabilmıştır.⁶³ Böylece Saka askerleri geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu sırada Saka hükümdarları Sakesphares, Homarges ve Thamyris bir araya gelerek, savaş durumunu görüşmek için birlik oluşturmuşlardır.⁶⁴ Bir araya gelen Saka hükümdarlarına Sirak adında at bakıcısı yaklaşıp, Pers ordusunu kırmaya söz vermiştir. Buna karşılık kendi soyundan gelenlerin ödüllendirilmesini istemiştir. Saka hükümdarlarının bu isteği kabulleri üzerine, bıçağıyla bedeni üzerine yaralar açan, bazı yerlerini kesen Sirak, Darius'un yanına gitmek suretiyle kendisini Sakaların düşmanı gibi göstererek, onun güya Saka hükümdarları tarafından bu hale getirildiği şeklinde şikayette bulunmuştur. Sirak'ın bu durumundan çok etkilenen

⁶⁰ Herodotos, I, 106.

⁶¹ Kretschmer, 1921: 940.

⁶² Hinz, 1939: 33.

⁶³ Togan, 1987: 33.

⁶⁴ Junge, 1939: 65.

Darius onun sözlerine inanmıştır. Sirak ebedi odu ve mukaddes suyu intikam almaya çağırarak düşmanlarını Persler vasıtasıyla cezalandırmak kararında olduğunu, bunun ancak bu şekilde yerine getirilebileceğini, Sakaların harekete geçeceği zamanı bildiğini, böylelikle kestirme bir yoldan hareket ederlerse, onlar ulaşmadan önce geçecekleri yerde oturmak suretiyle onları balık avlar gibi yakalayacaklarını belirtmiştir. Atlara bakarken araziye öğrendiğini, Pers ordusuna yol gösterebileceğini, yanlarında yedi günlük yiyecek ve su almaları gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine askerler Sirak'la yedi günlük yürüyüşe çıkmış ve kuru, susuz, yeşilliksiz sahraya varınca ordu komutanı yol göstericiden Perslerin bu büyük ordusunu ne pınar, ne kuş olan, ne vahşi hayvan görünen, ne ileri, ne de geri gitmek mümkün olan böyle sahraya getirip çıkarmasının nedenini sormuştur. Sirak ise, kendisinin zafer kazandığını, çünkü kendi ülkesinin insanları olan Sakaları beladan kurtarmak için Persleri susuzluğa ve açlığa mahkum ettiğini belirtmiştir. Sirak orada hemen öldürülmüştür⁶⁵.

Yukarıdaki bilgilerden Sirak'ın Darius'un çağdaşı olduğu anlaşılmaktadır. Tarihi-efsanevi bu olay M.Ö. 6. yüzyılın son çeyreği içerisinde vuku bulmuştur. Buradaki Sirak/Şirak tarihi şahsiyet gibi verilmiştir. Sirak adı miladi yıllarda kavim adı olarak kullanılmıştır. Bu ad aynı şekilde milattan sonraki dönemlerde de kaynaklarda kavim adı olarak geçmektedir.

Bozkır kavimleri arasında önemli yer tutan Siraklar hareketli topluluklardandır. Onların hareketlilikleri yayıldıkları coğrafyaya da etki etmiştir. Asya içlerinden Avrupa içlerine doğru bir takım dalgalanmalar yeni bozkır kavimlerinin ortaya çıkmalarına ve geniş sahalara yayılmalarına neden olmuştur. Bu önemli göçlerden birisi M.Ö. 3. yüzyılda Karadeniz bozkırları yönünde gerçekleştirilen göç hareketidir. Sarmat toplulukları Kazakistan'dan batıya doğru hareket etmeye başlayınca, önlerinde bulunan toplulukların da daha ileriye gitmelerine neden olmuşlardır. Çinlilerle mücadeleleri sonucunda batıya doğru hareket eden Hunlar Türkistan'a geçerek, Yüecileri batıya itmişlerdir. Buna karşılık Yüeciler, daha önce Türkistan'da yaşayan toplulukları yerlerinden oynatmışlardır. Bütün bunlar Sarmat göçünü Karadeniz bozkırlarına yönlendirmiştir.⁶⁶

Bu göç hareketinden önce Sarmatların asıl yerleşim yeri, Yayık nehri ve Hazar denizinin doğu tarafındaki bozkırlardır. Onların batıya doğru hareketi, aşağı yukarı 200 yıl sürmüştü. Bu süre boyunca göç etmekte olan Sarmat toplulukları doğudaki akrabalarıyla olan ilişkilerini kesmemişlerdir.⁶⁷ Doğu Sarmat toplulukları içerisinde yer alan Siraklar Aral gölü çevresinden Karadeniz kuzeyindeki bozkırlara kadar yayılmışlardı.⁶⁸ Bu cümleden olarak Don nehrinin doğu tarafındaki bozkırlar büyük ölçüde Sirakların yayıldığı saha olmuş,⁶⁹ böylece Siraklar Don nehrine kadar ulaşabilmişlerdir.⁷⁰ Onların güneyde Kafkas dağlarına kadar olan sahaya yayıldıkları bilinmektedir.⁷¹

⁶⁵ Seyidof, 1989: 48- 49.

⁶⁶ Vernadsky, 1943: 74.

⁶⁷ Vernadsky, 1943: 78.

⁶⁸ Harmatta, 1950: 28.

⁶⁹ Werner 1961: 139.

⁷⁰ Taubler, 1909: 16.

⁷¹ Strabon, XI, 2,1.

Sirakların bir kısmı konar-göçer çoban, diğer bir kısmı ise, çadırlarda oturarak tarımla uğraşan insanlardan oluşmuştu. Siraklar çok fazla dağlık kesimde oturmamaktaydılar. Özellikle düzlük yerlerde hayatlarını sürdürüyorlardı. Yazılı kaynaklarda da Sirak düzlüklerinden söz edilmektedir.⁷² Siraklar kavimler göçüyle birlikte Kafkaslara yayılmışlardır. Onların Kafkaslardan aşağı doğru akan ve Maiotis'e dökülen Achardeus civarında da oturdukları bilinmektedir. Buna göre, Kafkas bozkırlarının sahile kadar ulaşan batı kesiminde bulunuyorlardı.⁷³ Bu itibarla Sirakların Aral gölü çevresinden İtil nehri kıyılarına ve oradan Kafkasları içine alan, hatta Anadolu'nun kuzeydoğu bölgelerine kadar çok geniş sahaya yayılmış oldukları kabul edilmektedir.⁷⁴

Sirakların adıyla ilgili yerleşim birimleri de onların yayıldığı coğrafya hakkında bilgi sahibi olmamızı mümkün kılmaktadır. Tıpkı Saka adıyla anılan yerlerde olduğu gibi Sirak adıyla anılanlarına da rastlanılmıştır.⁷⁵ Bu adlar Orta Asya, Kuban, Önkafkas, Kafkas, Azerbaycan, Gürcistan ve Anadolu'da bulunmaktadır. Bütün adı geçen ülkelerdeki Şirvan/Şiran adları Şirak/Sirak-Şir kabilesinin adı ile bağlıdır. Şirvan, Şirvankala, Şirvanmeşe, Şiran adları Sirak/Şirakların yayılma sahasını göstermektedir.⁷⁶

Bozkır kültür coğrafyasında önemli yerleri ellerinde tutan Sirakların tarihini tam olarak anlayabilmek ve bir tarihi rekonstruksiyon oluşturabilmek mevcut bilgiler ışığında mümkün olmamaktadır. Yazılı kaynaklardaki bilgiler, arkeolojik buluntularla birlikte değerlendirildiğinde Sirak tarihinin bazı kesitleri ana hatları ile açıklığa kavuşturulabilmektedir. Biz de Sirak tarihini mevcut belgelerden edindiğimiz bilgilerden hareketle inceleyebiliyoruz.

Sirakların tarihlerinin başlangıcı, başka bir ifadeyle ortaya çıkışları adlarının ilk geçtiği dönemle belirlenebilmektedir. Sirak adıyla ilgili kısımda da belirttiğimiz üzere, efsanevi bir bilgi Sirakları ilk kez öğrenmemize yardımcı olmaktadır. Saka-Pers mücadelesi sırasında bir şahıs gibi ortaya çıkan Sirak, Darius'a yanlış yol göstermek suretiyle ülkesini Pers esaretine düşmekten kurtarabilmiştir.⁷⁷ Buradan Sirak'ın Darius'un çağdaşı olduğu anlaşılmaktadır. Sirak bir şahıs adı gibi verilmesine rağmen, Siraklardan birisi olduğu düşünüldüğünde onların M.Ö. 6. yüzyılda Pers ülkesinin kuzeyinde varlıklarını sürdürdükleri gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Kazılar sonucunda ortaya çıkartılmış olan Önmanic ve Önkuban buluntuları Siraklarla bağlantılı görülmektedir.⁷⁸ Önmanic ve Önkuban'daki Sirak buluntularının ortaya çıkartılması onların yayıldıkları coğrafya, kültürleri ve diğer kültürlerle karşılıklı ilişki ve etkileşimlerini aydınlatmaya yardım ettiği gibi, o kültür coğrafyasında varlıklarını da anlamamızı mümkün kılmaktadır. Zamanla Sirak kültürü Önkuban-Mozdak çevresinde yaşayanlara etki etmiştir. Siraklar M.Ö. 7.- 4. yüzyıllar arasında aşağı İtil'de kabileler birliğine dahil olarak yaşamaktaydılar. Bu kabile birleşmeleri Sarmat adı ile de

⁷² Strabon, XI, 5, 9.

⁷³ Kretschmer, 1927: 283.

⁷⁴ Smirnov, 1953: 133.

⁷⁵ Seyidof, 1989: 54.

⁷⁶ Seyidof, 1989: 58- 59

⁷⁷ Togan, 1987: 33.

⁷⁸ Vinogradov, 1965: 108.

tanınmışlardır. M.Ö. 4. yüzyılda Kuban nehrinin sol sahilinde Siraklar kalabalıklaşmışlardır. M.Ö. 4.-3. yüzyıllarda ise, Siraklar daha da çoğalmışlardır.⁷⁹ M.Ö. 3.- 2. yüzyıllarda Sarmat topluluklarının gruplar halinde batıya hareketleriyle birlikte Karadeniz kuzeyindeki bozkırlarda da bir takım hareketlilikler yaşanmıştır.⁸⁰ Bu sırada Sirakların da bu göç hareketinden etkilendiği ve Kafkasların belirli bir kesimine gelen İskitlerin bir kolu oldukları mümkün görülmektedir.⁸¹ Karadeniz'in kuzeyinde gerçekleştirilen göç hareketleri bir kısım Sarmat adı ile anılan toplulukların daha batıya hareketlerini mümkün kılarken, diğer bir kısmının da Kafkaslara doğru çekilmesini zorunlu kılmıştır.

Siraklar Önkafkasya'daki topraklarında İberia'dan Albania'ya kadar olan coğrafyada hayatlarını sürdürmüşlerdir. Hatta Önkafkaslarda yaşadıkları coğrafya önce de belirttiğimiz gibi Sirak düzlüğü olarak belirtilmiştir.⁸² Alban-Karabağ arasındaki topraklar çoktandır onların adı ile anılmaya başlamıştır. Onlar Kafkaslara gelen bazı topluluklarla birleşmiş ve kaynaşıp karışmışlardır. Siraklar bazı topluluklarla da mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Ancak, Siraklar M.Ö. 1. yüzyılda "status quo"larını korumuşlar ve ele geçirdikleri yerde güçlenmeye devam etmişlerdir. Maiotlarla iyi komşuluk ilişkileri, Aorslara karşı şehir bölgeleri sınırlarında güçlenmeleri, merkezi Kafkasya'nın dağılılı ile barış içinde olmaları, onların Kafkas geçitlerinde yardımcı ve ittifakçılarının bulunması, Kafkasya siyasi-askeri gündeminde belirli ve büyük başarılar sağlamalarına yardım etmiştir.⁸³ Sirakların bazıları Kuban vadisini geçerek Bosporos krallığının tarihinde, Augustus'un saltanatından başlamak üzere önemli rol oynamışlardır.⁸⁴ Sirakların kuzeybatı Kafkasya'da miladi yıllarda gücünün ve hükümlerliliğinin artması Bosporos'un yoğun bir biçimde Sarmatlaşmasında ayrıca dikkati çekmiştir. Bosporos'a hakimiyeti herkesçe bilinen yerli Sarmat unsurlarıyla bağlantılı olarak yeni hanedan gelmiştir. Tabii ki özellikle Sirak temsilcileri Bosporos'ta yeni hükümdar soyadını başlatmışlardır.⁸⁵

Sirakların değişik şekillerde Bosporos krallığı, Maiot kavimleri vb. ile iki taraflı ilişkileri milattan hemen sonra Sirak kavimler ittifakının canlandığı devirde daha çok ortaya çıkmıştır. Bir defa Sirakların gücünün zirvesine ulaşması uzun sürmüştür. M.S. 1. yüzyılın ikinci yarısından sonra Sirakların Aorslar'la ve diğer Sarmat kavimleri ile uzun zaman süren savaşları başlamıştır.⁸⁶

Siraklardan mücadeleleri sırasında Bosporos kralı Mitridates yardım istemiştir. Siraklar Mitridates'in yardımına koşmuşlardır. Buna karşılık Aorslar Roma askeri birliklerinin yanında yer almışlardır. Birleşik kuvvetler Siraklar üzerine saldırmak suretiyle şehirleri Uspa'yı kuşatmışlardır. Surlar ve hendeklerle emniyet altına alınmış Uspa şehri kısa sürede düşmanın eline

⁷⁹ Seyidof, 1989: 50.

⁸⁰ Anfimov, 1958: 62.

⁸¹ Rostovtzeff, 1969: 94.

⁸² Strabon, XI, 5,1.

⁸³ Vinogradov, 1965: 116.

⁸⁴ Rostovtzeff, 1969: 96.

⁸⁵ Vinogradov, 1965: 117.

⁸⁶ Vinogradov, 1965: 117.

geçerek, alt üst edilmiştir.⁸⁷ Siraklar M.S. 2. yüzyılın sonlarına doğru Bosporos Kralı II. Sauromatla mücadele etmişlerdir. Bu savaşı 193 yılında Sauromat'ın kazandığı Tanais yazıtlarından anlaşılmaktadır.⁸⁸ Bu mücadeleden sonra Sirakların adından bahsedilmemektedir. Onlar kısa zaman içerisinde güçlü Alan konfederasyonuna girmişler, bir kısmı ise Hazar denizinin doğusundaki bozkırlarda hayatlarını sürdürmüşlerdir.

ARKEOLOJİK KALINTI VE BULUNTULARA GÖRE ANADOLU'DA TÜRK İZLERİ

Kurganlar ve Buluntuları

İskitlerde mezarlara gömü önemli bir yer tutar. Bu hususta Herodotos İskit /Saka hükümdar mezarları hakkında bilgi vermektedir. Onun bildirdiğine göre; Hükümdar mezarları Gerrhos topraklarında yani, Borysthenes üzerinde gemilerin gidebildikleri son bölgededir. Hükümdarları öldüğü zaman, o bölgede eni boyu bir dörtgen, büyük bir mezar kazılır ve hazır olduğu zaman ölüyü getirirler. Mezarın içine çimen yayılır, hükümdar üzerine konur, ölü yere saplanmış mızraklarla çevrilir, üzerine ağaçtan bir gölgelik konur, sazlarla örtülür; mezarın içinde boş kalan geniş yerlere hanımlarından birisi, elinden içki içtiği kimse, bir aşçı, silahtarı, uşaklarından birisi, bir haberci ve atları boğulup konur, kullandığı şeylerden birer tane ve altın kupalar konur. Bu tören tamamlanınca herkes mezarın üzerine kürek ile toprak atar ve en yüksek tümseği yapmak için bir birleriyle yarış ederler.⁸⁹

Herodotos'un M.Ö. 5. yüzyılın ortalarında gözlemlerine dayalı olarak bahsettiği mezar geleneğinin Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda yaygın olduğu görülmektedir. Bu, üzerine toprak yığılarak yapılmış mezarlara kurgan denilmektedir.⁹⁰ Genelde kurgan ismi koruganla özdeşleştirilmektedir. Gerçekten de bütün değerli eşyalar ile gömülmüş ölünün korunması ve ona ait mezarın soyulmaması esastır. Bu tür mezarların korunması gereğini ve bizzat korunduğunu Perslerin Karadeniz'in kuzeyindeki İskit ülkesine gerçekleştirdikleri sefer esnasında İskit hükümdarı İdanthysos ve Pers kralı Darius arasında geçen konuşma açık bir şekilde ortaya koymaktadır⁹¹.

Darius, İskit hükümdarına bir elçi ile gönderdiği haberde: "Ey garip adam, yapabileceğin başka iki şey varken ne için boyuna kaçırıyorsun? Eğer kendini bana karşı koyabilecek kadar güçlü sayıyorsan ona göre davran, kaçmayı bırak, savaşa gir; yok eğer kendini daha aşağı görüyorsan yine boyuna yürümekten vazgeç; efendine haraç olarak toprak ve su getir, huzuruna çık."⁹²

İskit hükümdarı İdanthysos, şu cevabı vermektedir: "İranlı, işte benim kanaatim: Beni hiç kimse ne korkutabilir ne de önünden kaçmaya zorlayabilir;

⁸⁷ Kretschmer, 1927: 285.

⁸⁸ Anfimov, 1958: 58.

⁸⁹ Herodotos, IV, 71

⁹⁰ Rolle, 1980: 9.

⁹¹ Durmuş, 2004: 22.

⁹² Herodotos, IV, 126.

senden de kaçtığım yok: şimdiye kadar yapmış olduğum şey, barış zamanında da her zaman yaptığım şeydir. Neden hemen savaşa girmiyorum, onu da sana açıklayayım: Bizim ne kentimiz var ne de dikili ağacımız var, ki elden gitmesin, ya da yakılıp yıkılmasın diye korkup hemen savaşa girelim; ama siz eğer ille de savaşmak istiyorsanız, bizim atalarımızın mezarları var; onları bulun, onlara el kaldırın, o zaman görürsünüz, mezarlarımız için dövüşüyor muyuz dövüşmüyor muyuz.”⁹³

İskit hükümdarının yukarıda ifade ettiği sözleri İskitlerin hayat tarzını ortaya koyduğu gibi, atalarının mezarlarını kutlu saydıklarını ve bu mezarları korumaya aldıklarını da göstermektedir. Burada korumaya aldıkları mezarların gerçekten koruyucu özelliği bulunmakta olup, böylece bu tür mezarlara korugan, kurgan denilmesi bu vasfı ile bağlantılı görülmektedir.

Zamanımıza kadar kurgan kelimesinin farklı anlamlarına dikkat çekilmiştir. Bu kelimenin mezar, gömüt, mezar tümseği olabileceği gibi; kale, sur şehrin etrafını çeviren kemer olarak da anlam kazandığı ifade edilmektedir.⁹⁴ Burada kurganın iki anlamı ortaya çıkmaktadır. Birincisinde ölmüş olan kişinin korunduğu yerdir. İkincisinde ise yaşayanların dış saldırılara karşı korunduğu, şehri koruyan savunma sistemidir. Her ikisinde de bir koruyuculuk söz konusudur. Ancak atlı kavimlerin yerleşimine bakıldığında şehrin savunması ile ilgili manası şehir hayatı ile bağlantılıdır. Bu yüzden şehir savunmasında kullanımı daha geç olmalıdır. Mezar geleneği ile ilgisi çok daha eskidir. İskit dönemi için yalnız mezarı ifade eden bir kelime olmalıdır. Bu kelime yalnız mezarın üzerinde oluşturulan tümseği dahi ifade etse, yine onun koruyuculuk vasfı ön plana çıkmaktadır.

İşte koruyuculuk vasfı ön plana çıkmış olan bu tür mezarların arkeolojik olarak da tespit edildiği görülmektedir. Bu tür kurganlar arasında büyüklükleriyle Certomlyk ve Aleksantropol kurganları son derece önemli bir yer tutmaktadır. Hem bu iki kurgan hem de diğer kurganların asıl gömü alanları kare ya da dikdörtgen bir çukur açılarak yapılmıştır.⁹⁵ Kazılarak planları çıkarılmış bu kurganların yapıları Herodotos'un verdiği bilgilerle örtüşmektedir.

Ancak bu tür kurganlar yalnız Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda değil, Orta Asya ve Sibiry'a'da ortaya çıkarılmıştır. Tuva'da Arzhan, Kazakistan'da Esik Kurganı büyük kurganlar arasında yer almaktadır. Ayrıca Abakan bölgesinde Çar vadisinde büyük kurganlar ortaya çıkarılmıştır. Özellikle kurganların asıl alanın kare şeklinde yapıldığı ve üzerlerinin tamamen yüksek bir biçimde oluşturulduğu ortaya konulmuştur.⁹⁶ Pazırık vadisinde tespit edilmiş mezarlardan beş tanesi büyük kurgandır. Bu kurganlarda da mezar odası oluşturulmuş ve hemen hemen asıl alanları kare planlıdır.⁹⁷ Şüphesiz mezarların en kayda değeri Tuva'daki Arzhan kurganıdır.

⁹³ Herodotos, IV, 127.

⁹⁴ Roux, 1999: 295.

⁹⁵ Rolle, 1979: 62- 67.

⁹⁶ Bokovenko, 2002: 521.

⁹⁷ Jettmar, 1966: 54.

Bu kurgan asıl gömü alanı, mezara gömülen insanlar ve atlar bakımından önemli bir yer tutmaktadır.⁹⁸

Mançurya'dan Macaristan'a kadar çok geniş coğrafyada İskitler'e ait çok sayıda kurgan belirlenmiş ve bunların kazılarının yapılması sonucu, Herodotos'un hükümdar mezarları hakkında verdiği bilgileri destekleyen verilere ulaşılmıştır. Şüphesiz bu büyük kurganlar mezar yapma geleneği içerisinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca çok sayıda küçük mezarın yapılmış olduğunu da söyleyebiliriz.

Anadolu kültür çevresinde de -yukarıda belirtilen kurganlar kadar büyük olmasalar da- Saka dönemine ait kurganlar bulunmuştur. Bunlar Anadolu'da bozkır kavimleri, yani Türk varlığının güçlü delilleridirler. Anadolu toprakları üzerinde bozkır konar- göçerlerine ait dört kurgan belirlenmiştir. Bunlardan ikisi Yukarı Fırat'ta Malatya çevresinde Norşuntepe'nin akropolisinde bulunmuştur. Bunlardan birincisi el sürülmemiş atlı kurgandır. Bu kurganda iki aygır, bir kısrağı ve iki köpeğin iskeleti bulunmuştur. Hayvanlar gömüldükleri yerde öldürülerek kurgana konulmuşlardır. İkincisinde bir insan iskeleti, demirden bir bıçak, balta parçaları, pullu zırhın çok sayıda demir levhacıkları ve tunçtan üç kanatlı ok ucu bulunmuştur. Ayrıca kurgandan at müştemilatı da ortaya çıkarılmıştır.⁹⁹

Diğer iki kurgan ise Amasya'da ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan birincisi Amasya ili Gümüşhacıköy ilçesi İmirler köyü yakınındadır. Kurgan odasında insan ve at gömüsünün yanında uzun demir kılıç, gem parçaları ve tunç ok uçları bulunmuştur.¹⁰⁰ İkincisi ise Amasya'nın kuzeyinde Ladik ve Taşova arasındaki vadide kaçak olarak açılan bir kurgandır. Bu kurgandan çok sayıda (250 adet) tunçtan yapılmış kovanlı ok ucu bulunmuştur. Kovan içinde kalan ahşap kısımdan ok ucu gövdelerinin ahşaptan olduğu belirlenebilmiştir.¹⁰¹ Anadolu'da kurganlara gömü adetleri ve Kurgan buluntuları Karadeniz'in kuzeyi ve Orta Asya kültür çevresi atlı bozkır kavimlerinin temsilcilerinin varlığını gösteriyor. Bundan dolayı kurganların gömülmesi atlı- göçebe kültürü için karakteristiktir. Ölenin günlük hayatta kullandıklarıyla gömüldüğü gibi, at da donanımıyla gömülüyordu. Bütün kurgan buluntuları yalnız ölenin gömüsünü değil, özellikle kullandıklarını da içermektedir.¹⁰²

Yerleşim Yeri Buluntuları

Anadolu'da İskit dönemi kalıntı ve buluntuları yalnız kurganlar ve kurgan buluntularından ibaret değildir. Bozkır kavimleri Anadolu'ya geldiklerinde çeşitli yerleşim birimleri ve kalelere saldırmışlar ve saldırdıkları yerleri üstün savaş yetenekleriyle ele geçirmişlerdir. Onların çeşitli merkez ve kalelerde bıraktığı maddi kültür unsurları kazılar sonucunda ortaya çıkarılmışlardır. Onlara ait buluntular arasında ok uçları en önemli yeri tutmaktadır. Bu ok uçları İskit/Saka tipi ok uçları olarak bilinmektedirler.

⁹⁸ Gryaznov, 1976: 40.

⁹⁹ Ivantchik- Parzinger, 2001: 21- 23.

¹⁰⁰ Ünal, 1982: 65- 66.

¹⁰¹ Ünal, 1982: 69- 70.

¹⁰² Ünal, 1982: 78- 80.

Tunçtan yapılmış bu tür ok uçları büyük ölçüde İskit/Saka yayılma sahasında ortaya çıkartılmıştır.

YAZILI KAYNAK VERİLERİNE DAİR ÖNERİLER

Kimmer, İskit ve Siraklara dair yazılı kaynaklarda verilen bilgiler büyük ölçüde değerlendirilmiştir. Ancak onlara dair bilgi veren bütün kaynakların toplanıp, değişik boyutlarıyla değerlendirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca kaynaklarda verilen bilgilerin karşılaştırılması zorunluluğu da vardır. Asur, Pers, Grek ve hatta Latin kaynakları ayrıntılı bir şekilde incelenmelidir. Özellikle bu kaynaklarda yukarıda adları geçen kavimlere ait yer adları üzerinde durulmalıdır. Bu bağlamda dağ, nehir, göl, yayla, kale ve yerleşim yeri vb. belirlenerek Türkçe ile bağlantıları kurulabilmelidir. Bunun için bu adlar hangi dilde geçiyorsa, onun kuralları bilinerek Türkçe ile bağ kurulmaya çalışılmalıdır. Bu şekilde ortaya çıkarılacak çok kelime bu konar-göçer kavimlerin yayılım coğrafyasını da gösterebilecektir.

Yazılı kaynaklarda geçen şahıs adları ve günlük hayatta kullanılan eşyalar ile gelenek ve göreneklere dair bilgiler de oldukça kıymetlidir. Özellikle şahıs adlarının Türk adlarıyla bağlantısı kurulabileceği gibi, kendi dillerinden yazılı kaynak diline geçmiş eşya adları da Türkçe ile ilintilendirilebilir. Bundan başka gelenek- göreneklere Türk gelenek- görenekleriyle karşılaştırılabilir. Bir takım bağlar kurulduktan sonra bağlantıları kültürel süreklilik içinde günümüze kadar getirilebilir.

Yazılı kaynaklarda tarihi bilginin dışında verilen efsanevi bilgiler de bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Bunu yaparken toplumun kültürünü iyi bilmek zorunluluğu bulunmaktadır. Bu bağlamda Türk efsaneleri ile bağlantıları da kurulmaya çalışılmalıdır. Bu şekilde izlenecek bir yol yeni bir takım bilgilere ulaşmaya imkan verebilecektir.

ARKEOLOJİK KALINTI VE BULUNTU VERİLERİNE DAİR ÖNERİLER

Arkeolojik veriler ister adı geçen atlı kavimlere, isterse kendilerini tanıyan kavimlere ait olsun son derece önemlidirler. Çünkü onların hayat tarzını en iyi şekilde yansıtmaktadırlar. Öncelikle onlara ait kurganlar ve buluntuları önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda son yıllarda Anadolu'da yapılan kazılarda çok sayıda kurgan tespit edilmiş, bir kısmı ise kazılmıştır. Bu kurgan buluntuları yalnız onların hayat tarzını ortaya koymamakta, aynı zamanda Anadolu dışında ortaya çıkarılan kurgan ve buluntularıyla da karşılaştırma imkanı vermektedir. Bundan sonra bilinen ve tespit edilecek kurganların sistematik bir biçimde kazılmaları gerekmektedir.

Kurganlardan insan, at ve köpek kalıntıları ortaya çıkarılmış ve yeni açılacak kurganlardan çıkarma imkanı da bulunmaktadır. Özellikle yeni kurganlardan çıkarılacak uygun insan kalıntılarında DNA testi yapıldığında kimlik tespiti de mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda genetik bilimi önem kazanmakta ve kalıntının Türkler ve Türklükle bağlantısı kurulabileceği gibi başka kültür çevrelerindeki kurganlarla karşılaştırma imkanı da ortaya çıkabilecektir.

Yerleşim yeri kazılarında da atlı kavimlere ait buluntular ortaya çıkmaktadır. Bunlar daha çok ok uçlarıdır. Bu tür buluntular yeni yapılacak kazılarla ele geçirilecek olanlarla birlikte değerlendirilmelidir. Ayrıca vazolar ve sikkeler üzerindeki konar- göçer tasvirleri değerlendirilmelidir. Bunlardan başka taş malzeme üzerine yapılan kabartma ya da bir takım heykeller değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

Atlı kavimlerin izini sürebilmek için kaya üstü tasvirleri de oldukça önem taşımaktadır. Anadolu'da tespit edilmiş olan kaya üstü tasvir alanlarındaki verilerle yeni tespit edilecekler sistematik bir şekilde karşılaştırılmalıdır. Bu bağlamda kaya üstüne çizilmiş damgalar, işaretler, çeşitli nesne, insan ve hayvan tasvirleri sistematik bir şekilde karşılaştırılmalıdır. Ayrıca atlı kavimlere ait Anadolu dışında tespit edilmiş kaya üstü tasvirleriyle Anadolu kalıntıları da karşılaştırılmalıdır.

SONUÇ

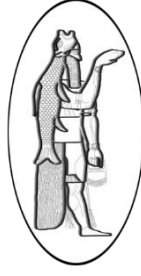
Eskiçağ Anadolu'sunda Türk izlerini açık bir şekilde yazılı kaynaklar ve arkeolojik veriler ortaya koymaktadır. Özellikle Kimmer, İskit ve Siraklara ait veriler onların Türkler ve Türklükle bağlantılarını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bütün Türk topluluklarında görülen ortak değerler adı geçen kavimlerde bulunmaktadır. Bu kavimlerde görülen çok sayıda Türkçe kelime, kan kardeşlik, at kurban etme, kurgan yapma, kurgana at gömme, öleni mumyalama, ölene yoğ töreni düzenleme, kımız içme vb. birçok kültürel ortaklık bir rastlantı değildir. Bundan sonra yeni yapılacak kazı, yüzey araştırması ve çalışmanın Eskiçağ Anadolu'sunda Türk varlığını daha da pekiştireceğini ümit ediyoruz.

KAYNAKÇA

- ANFİMOV, N.V., 1958. "Plemana Prikubanya v Sarmatskov Vremya", Sovetskaya Arheologiya, XXVIII, ss. 62-71.
- AYDA, A., 1976. "Türk Kelimesinin Menşei Hakkında Bir Nazariye", Belleten, XL/158, ss. 239- 247.
- BELLİ, O., 1982. "Urartular", Anadolu Uygarlıkları, I, İstanbul, ss. 157- 158.
- BOKOVENKO, N., 2002. "Tagar Kültürü", Türkler, I, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, ss. 518- 523.
- DURMUŞ, İ., 1993. İskitler (Sakalar), Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- DURMUŞ, İ., 1993. "Sakalar İskitler mi?", Kırım, 3, ss. 9- 10.
- DURMUŞ, İ., 1997. "Anadolu'da Kimmerler ve İskitler", Belleten, LXI/231, ss. 273- 276.
- DURMUŞ, İ., 2002. "İskitlerin Kimliği", Türkler, I, ss. 620- 627.
- DURMUŞ, İ., 2004. "İskitler'de Ölü Gömme Geleneği", Milli Folklor, ss. 61, 21- 29.
- DURMUŞ, İ., 2007. "Milattan Önceki Dönemlerde Anadolu'da Türk Varlığı", Uluslararası Askeri Tarih Dergisi, 87, ss. 1- 16.
- DURMUŞ, İ., 2012. İskitler, Ankara, Akçağ Yayınları.
- DURMUŞ, İ., 2016. Türk Kültürüne Giriş, Ankara, Akçağ Yayınları.
- DURMUŞ, İ., 2017. Bilge Kağan, Köl Tigin ve Bilge Tonyukuk, Ankara, Akçağ Yayınları.
- GRYAZNOV, M. P., 1976. "Öteki Dünya İçin Hazırlanan Atlar" Unescoda'dan Görüş, 12 ss. 38- 41.
- HARMATTA, J., 1950. Studies on the History of thi Sarmatians, Budapest, Pazmany Peter Tudomanyegyetemi Görög Filologiai Intezet.
- HERODOTOS, 1973. Herodot Tarihi, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- HERRMANN, A., 1933. "Die Saken und der Skythenzug des Dareios", Archiv für Orientforschung, I, ss. 157- 170.
- HİNZ, W., 1939. "Zur İranischen Altertumskunde", Zeitschrift der Deutschen Morgenlaendischen Gesellschaft, 93, ss. 363- 380.
- IVANTCHİK, A.- PARZİNGER, H., 2001. Steppenvölker Eurasiens, Moskau, Deutscher Archaeologischer Institut.
- JETTMAR, K., 1966. "Mittelasiien und Sibirien in Vortürkischer Zeit" Handbuch der Orientalistik, I,V,5, ss. 1- 105.
- JUNGE, J., 1939. Saka- Studien, Der Ferne Nordosten im Weltbild der Antike, Leipzig, Dieterische Verlagsbuchhandlung.

- KAFESOĞLU, İ., 1966. "Tarihte "Türk" Adı", Reşid Rahmeti Arat İçin, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, ss. 306- 319.
- KALAÇ, M., 1941. "M.Ö. 745- 620 Yükseliş Çağında Büyük Asur İmparatorluğunun Anadolu'ya Yayılışı", Sumeroloji Araştırmaları Dergisi, I, ss. 982- 1019.
- KINAL, F., 1987. Eski Anadolu Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KRETSCHMER, K., 1921. "Scythae", Paulys Real Encyclopaedie der Classischen Altertumswissenschaft, IIAI, ss. 923- 942.
- KRETSCHMER, K., 1927. "Sirakes", Paulys Real Encyclopaedie der Classischen Altertumswissenschaft, ss. 283- 285.
- KSENOPHON, Anabasis, (çev. H. Örs), Maarif Matbaası, İstanbul, 1944.
- LANDSBERGER, B.- BAUER, T., 1927. "Zu neuveröffentlichten Gesichtsquellen aus der Zeit von Asarhaddon bis Nabionid", Zeitschrift für Assyriologie, 3/37, ss. 60- 98.
- LEHMANN- HAUPT, von C. F., 1921. "Kimmerier", Paulys Real Encyclopaedie der Classischen Altertumswissenschaft, XI, 1, ss. 398- 434.
- LEVY, J., 1926. "Kimmerler und Skythen in Vorderasien", Reallexion der Vorgeschichte, VI, ss. 347- 349.
- LIU MAU-TSAI, 1958. Die Chinesischen Nachrichten zur Geschichte der Ost-Turken (Tu-Küe), I, Wiebaden, Otto Harrasskowitzs.
- MEMİŞ, E., 1987. İskitler'in Tarihi, Konya, Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- MİNNIS, E. H., 1970. "The Scythians and Northern Nomads", The Cambridge Ancient History, IX, ss. 187- 205.
- MORDMANN, A. D., 1870. "Über die Keilinschriften zweiter Gattung", Zeitschrift der Deutschen Morgenlaendischen Gesellschaft, XXIV, ss. 1- 85.
- MORI, M., 1978. "Çin Kaynaklarındaki Türk veya Türuk Adları", Türk Kültürü El Kitabı, II/1-b, İstanbul, ss. III- XV.
- MUNKACSI, B., 1925. "Die Bedeutung des Namens der Türken", Körösi Csoma-Archivum, I, ss. 59- 63.
- NEMETH, G., 1932. "Der Volksname Türk", Körösi Csoma-Archivum, II/4, ss. 275- 281.
- ORKUN, H. N., 1987. Eski Türk Yazıtları, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ORKUN, H. N., 2004. Türk Sözü'nün Aslı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- RICE, T. T., 1958. The Scythians, London, Thames and Hudson.
- ROLLE, R., 1979. Totenkult der Skythen, I, Berlin- New York, Walter de Gruyter..
- ROLLE, R., 1980. Die Welt der Skythen, Frankfurt, Verlag C.J. Bucher.
- ROSTOVITZEFF, M. İ., 1969. "The Sarmatae and the Parthians", Cambridge Ancient History, III, ss. 91- 104.

- ROUX, J. P., 1999. Altay Türklerinde Ölüm, Çev. A. Kazancıgil, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- SCHMÖKEL H., 1961. Kulturgeschichte des Alten Orients, Stuttgart, Alfred Kröner Verlag.
- SEVİN, V., 1982. "Frygler", Anadolu Uygarlıkları, II, İstanbul, Görsel Yayınlar, ss. 247- 274.
- SEVİN, V., 1982. "Lydialılar", Anadolu Uygarlıkları, II, İstanbul, Görsel Yayınlar, ss. 275- 308.
- SEYİDOĞ, M., 1989. Azerbaycan Halkının Soy Kökünü Düşünürken, Bakü, Yazıcı Neşriyatı.
- SMİRNOV, K. F., 1953. "İtogi İ Oçerednie Zadaçi İzuçeniya Sarmatskih Plemen İ ih Kulturi", Sovetskaya Arheologiya, XVII, ss. 133- 148.
- STRECK, M. 1975. Assurbanipal und die letzten Assyrischen Könige bis zum Untergange Niniveh's, I, Leipzig, Nationales Druckhaus.
- STRABON, 1969. The Geography of Strabo, Çev. H. L. Jones, Cambridge, Harvard University Press.
- TANSUĞ, K., 1949. "Kimmerlerin Anadolu'ya Girişleri ve M.Ö. 7. Yüzyılda Asur Devletinin Anadolu ile Münasebetleri", Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi, VII, 4, 1949, ss. 535- 550.
- TARHAN, M. T., 1984. "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", Araştırma Sonuçları Toplantısı Bildirileri, I, Ankara, 1984, s. 109- 120.
- TAUBLER, E., 1909. "Zur Geschichte der Alanen", KLIO, Beitrage zur Alten Geschichte, 9, ss. 14- 28.
- TOGAN, A. .Z. V., 1987. "Sakalar (VI)", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 23, ss. 30- 34.
- ÜNAL, V., 1982. "Zwei Graeber eurasischer Reiter Nomaden im nördlichen Zentralanatolien", Beitrage zur Allgemeinen und Vergleichenden Archaeologie, 4, 65- 81.
- VERNADSKY, G., 1943. A History of Russia, Ancient Russia, New Haven, Yale University Press.
- VINOGRADOV, V. B., 1965. "Sirakskih Soyoz plemena Severnom Kavkaze", Sovetskaya Arheologiya, I, 108- 121.
- WERNER, R., 1961. "Geschichte des Donau-Schwarzmeer-Raumes im Altertum", Abriss der Geschichte der Antiker Randkulturen, München, ss. 83- 150.

THE STRATEGIC SIGNIFICANCE OF CYPRUS AT THE FIRST HALF OF 7TH CENTURY CE

VII. YÜZYILIN İLK YARISINDA KIBRIS'IN STRATEJİK ÖNEMİ

Katarzyna MAKSYMIUK

Doçent, Siedlce Doğa ve Beşeri Bilimler Üniversitesi / Polonya, Tarih Bölümü
Assoc. Prof., University of Natural Sciences and Humanities in Siedlce / Poland, Department of History
and International Relations

szapur2@poczta.onet.pl
ORCID ID: 0000-0001-8709-0333

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History
1/2, Eylül - September 2019 Samsun
E-ISSN: 2667-7059 (Online)
www.oannesjournal.com

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 17.04.2019
Kabul Tarihi-Accepted Date : 27.06.2019
Sayfa-Pages : 117 – 130

doi : <http://dx.doi.org/10.33469/oannes.11>

This article was checked by Viper or

Atıf – Citation: MAKSYMIUK, Katarzyna, “The Strategic Significance of Cyprus at the First Half of 7th Century CE”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi- International Journal of Ancient History*, 1/2, Eylül / September 2019, ss. 117 – 130.

OANNES
Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi
International Journal of Ancient History
1/2, Eylül - September 2019
117 – 130
Makale Türü: Araştırma Makalesi

THE STRATEGIC SIGNIFICANCE OF CYPRUS AT THE FIRST HALF OF 7TH CENTURY CE VII. YÜZYILIN İLK YARISINDA KIBRIS'IN STRATEJİK ÖNEMİ

Katarzyna MAKSYMIOUK

Öz

Tarih boyunca, Kıbrıs Doğu Akdeniz'in komşu bölgelerine uzanan kültürel ve ekonomik iletişimin bir basamak taşı olarak düşünülmüştür. Kıbrıs'ın lokalizasyonun önemi genellikle kültürel ve ticari alışveriş açısından ele alınmıştır. 7. yüzyılın ilk yarısında Kıbrıs'ın Yakın Doğu'daki stratejik önemi açıkça bilinmektedir. Ada üzerindeki Mısır'ın kısmi kontrolü bulunmaktaydı, bu nedenle bu bölgenin savunulması imkansız olmasa bile oldukça zordu. Bu çalışma, 7. yüzyılın ilk yarısında adanın askeri önemine dikkat çekmek için hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihçe, Kıbrıs; Bizans – Sasan Savaşı; Stratejik Önem; Doğu Akdeniz.

Abstract

Cyprus has always been perceived as a stepping-stone of cultural and economic communication joining various areas of East Mediterranean. The Location of Cyprus is usually dealt with in terms of cultural and trade exchange. In first half of 7th century CE the strategic significance of Cyprus on Near East was clearly highlighted. Even partial control over the Island, isolated Egypt, thus making the defense of this province extremely difficult unless impossible. This report is to draw attention to the military importance of the island in the first half of 7th century CE.

Keywords: *History, Cyprus; Byzantine–Sasanian War; strategic significance; East Mediterranean.*

Introduction

Cyprus, the third largest island of the Mediterranean is located on the sailing route between South Coast of Asia Minor with Syria, Palestine and Egypt. The island has always been perceived as a stepping-stone of cultural and economic communication joining various areas of East Mediterranean.¹ The Location of Cyprus is usually dealt with in terms of cultural and trade

¹ Mango, 1976: 3-13; Zavagno, 2011: 448-93.

exchange.² This report is to draw attention to the military importance of the island in the first half of 7th century CE. The article consists of three parts. First one being a historical outline of Cyprus in the Roman period and following two regard the main idea of the article. In first half of 7 c. CE the events took place in Near East which provide meaningful also for the history of Europe. The late Roman (early Byzantine) period came to an end³ as a result of the war between last two great empires of antiquity: the Eastern Roman Empire and Sasanian Iran, waged 603-628.⁴ The war which proved so devastating for both sides that allowed the Arabs conquering Iran, Levant, North Africa and, after few decades, also Spain.⁵ In context of these events, one should point out the military activities, often neglected, in which Cyprus played a crucial role. The first was capturing of the island by Nicetas in 610, the second was capturing of Cyprus by *kust-ī nēmrōz spāhbed* Šahrbarāz⁶ in 617.

Author believes that these two events played the key role for the power layout in the Near East, during the last great war of Antiquity. In the first case the actions of Nicetas enable capturing the power in Byzantium by Heraclius at the same time slowing down Persian expansion. In the second case capturing Cyprus by Šahrbarāz was a condition of capturing Egypt by the Persians in second decade of 7th century.

118

OANNES
1 (2)

Roman Cyprus

Cyprus became a Roman province in 58 BCE.⁷ From 22 BCE Cyprus was a senatorial province divided into four districts with the capitals in: Paphus, Salamis, Amathus and Lapethus.⁸ There were two major riots on the Island in

118

OANNES
0

² Ammianus Marcellinus, XIV 8. 14-15; Papacostas, 2001: 107-28; Pieri, 2012: 27-49; Zavagno, 2017.

³ Frendo, 1988-91: 1-23.

⁴ Kaegi, 2003: 39-57, 65-9, 74-99, 122-74; Howard-Johnston, 2006: 1-22; Dignas, Winter, 2007: 115-118; Maksymiuk, 2015: 86-98.

⁵ Kaegi, 2010.

⁶ Ṭabarī lists three commanders of Xusrō II Parvēz active on the Western front. Rumīyūzān was sent to Syria and Palestine, Šāhēn was to capture Egypt and the lands of Nubia, the third was Farruhān (Farrukhān). According to Ṭabarī Farruhān „was of Šahrwarāz rank” and led the expedition against Constantinople [*The Sāsānids, the Byzantines, the Lakhmids, and Yemen*, tr. C. E. Bosworth (New York 1999) 1002. Thereafter Ṭabarī]. As far as identity of Šāhēn is clear, identification of the remaining commanders is disputable. It is believed that Rumīyūzān should be identified with Šahrbarāz who undoubtedly captured Jerusalem in 614. Bosworth in his comment to Ṭabarī identifies Šahrbarāz with Rumīyūzān and Farruhān (Ṭabarī 1002, 318-9, note 745, note 749). Basing on Sebeos [115], Thomson (Sebeos, 63, note 391) assumes that the commanders listed in Armenian sources: Razmiozan and Khoream, are in fact Šahrbarāz; Based on the studies of R. Gyselen [2001, seal 2d/2, seal 2d/1, seal 2d/2] it should be assumed that Šahrbarāz was the member of the Mehrān family (Pahlav) and held the office of *kust ī nēmrōz spāhbed*. P. Pourshariati [2008: 142-149] has no doubts that Gorāz (Gurāz) mentioned in the *Šāh-nāma* of Ferdowsī must be identified with Šahrbarāz (“boar of the empire”)

⁷ Badian, 1965: 110-21; Mitford, 1980: 1285-384.

⁸ Talbert, 1985: 156-7.

course of the Roman reign. The first was *Tumultus Iudaicus* (115-117),⁹ the mutiny under leadership of Artemion. According to Roman sources, the Jews destroyed the capital of the island of Salamis¹⁰ and slew 240,000 Greeks. The revolt was ended by the Roman armed intervention, followed by the restrictive regulations directed against the Jews.¹¹ The second intervention of the Roman army in Cyprus took place during the revolt of Calocaerus (proclaiming himself emperor), in 334. His revolt was quickly defeated by Flavius Dalmatius, and the usurper was executed, being burned alive.¹²

At the end of the 4th century, the Roman province of Cyprus, was included in the Diocese of the Orient, as a part of the Prefecture of Orient (which included Mesopotamia, Syria, Palestine, Cilicia, Isauria and Arabia). The capital of the diocese was at Antioch on the Orontes (in Syria), and its governor had the special title of *comes Orientis*.¹³ Later, with the reform of the provincial organization by Justinian I (r. 527-565) on May 18, 536 CE, the island became part of the *quaestura exercitus* (which included Moesia Secunda, Scythia Minor, Caria, the Cyclades, and Cyprus).¹⁴ Cyprus was detached from the praetorian prefecture of the Orient and placed under the authority of a new official, the *quaestor* of the army.¹⁵ Subduing Cyprus to military command placed in Odessus (present-day Varna),¹⁶ linked the island with Danube region instead Syria, which was the case until that time.¹⁷ Justinian's intention was securing defenses of the Balkan Provinces which were supplied mainly by the sea.¹⁸

Occupation of Cyprus by Nicetas

The murder of emperor Maurice (r. 582-602)¹⁹ served as a pretext for the Iranians to instigate military actions against the Byzantines. The *šāhānšāh* Xusrō II Parvēz (r. 590-628), whom the emperor Maurice had helped to the throne,²⁰ launched a campaign against Armenia and Mesopotamia.²¹ He

⁹ Eusebius, *Historia ecclesiastica*, IV 2; Fuks, 1961: 98-104; Smallwood, 2001: 389-427; Kapera, 2011: 179-96; Horbury, 2014: 164-89.

¹⁰ Orosius, *Historiarum adversus paganos*, VII 12; Probably Salamis was destroyed due the earthquake in 115 CE. Salamis was restored by Hadrian (r. 117-138) in 123 CE. The coins with legend "[father] and benefactor", see Pouilloux, Roesch, Marcillet-Jaubert, 1987: 62.

¹¹ *Cassii Dionis Cocceiani historiarum Romanarum*, LXVIII 32. 2-3; Of course the number of 240,000 dead Greeks seems to be an exaggeration.

¹² Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus*, 41, 11; Hill 1940: 244; Salamon, 1984: 79-85.

¹³ Zavagno, 2017: 66.

¹⁴ Koehn, 2018: 34-5.

¹⁵ Haldon, 1999: 68; Lee, 2005: 120; Wiewiórowski, 2006: 317-40.

¹⁶ Velkov, 1977: 62.

¹⁷ Probably to protect the northern flank of Constantinople and the Balkan peninsula; Morrison, Sodini, 2002: 171.

¹⁸ Whitby, 2001: 293.

¹⁹ Liebeschuetz, 2003: 255.

²⁰ Theophylact Simocatta, *Historiae*, VIII 15.7; In 589 CE the commander of the Iranian army, Bahrām Čōbīn, rebelled against Hormozd IV [Tyler-Smith, 2004: 33-65; Pourshariati, 2008: 128-30]. The king was murdered and his son Xusrō II (r. 590-628) sought help with the Roman emperor. Joint armies defeated Bahrām Čōbīn in the battle of 591 CE on the river Blarathos in Atropatene.

reached the Euphrates, conquering within several years the following strongholds in border zone (604-607).²² Heraclius and his father, Heraclius the Elder, the *exarch* of Africa, led a revolt against the unpopular usurper Phocas (r. 602-610), in September 608.²³ However Cyrenaica fell easily, and Nicetas' deputy Bonakis was sent against Egypt with 3,000 Byzantines and many more Berber auxiliaries (early Spring of 609), which enable victory in the battle before Alexandria and entering Egypt.²⁴ The resistance in Egypt was strong. The garrisons at Semanub and Athrib remained faithful to Phocas, also the troops from Palestine commanded by *comes Orientis* Bonosus were relocated to Egypt.²⁵ He defeated, captured and executed Bonakis and several leading figures who had supported the rebellion.²⁶ In Alexandria herself the factional fighting burst between the Blues (who supported Phocas) and the Greens (who supported the rebellion), which enforced Nicetas to go to the city.²⁷ In early Spring of 610 Bonosus left Egypt and went to Constantinople.²⁸

Byzantine situation became critical in 610. On August 7, 610 Iranian *kust-ī nēmrōz spāhbed* Šahrbarāz, crossed the Euphrates; he rapidly took the fortress of Zenobia and Hierapolis.²⁹ Iranian armies entered Syria almost without any resistance.

The only chance for the Empire was, in that situation, quick ending of the civil war. Heraclius's younger cousin Nicetas captured the port of Alexandretta (Alexandria ad Issum) and Cyprus, regarded as an ideal naval base for the final assault on Constantinople.³⁰ The fact of capturing Cyprus by Nicetas is confirmed by the series of coins struck in the name of Heraclius,³¹ as well as inscription of Heraclius at the aqueduct (Salamis-Constantia), which can be dated to 610: "Ε|γένο|ντο σὺν Θ(ε)ῷ Κ(αὶ) αὐταὶ ἐ αἰπτὰ ἀπιδες ἐκ τῶν φιλοτιμηθέντων παρὰ Φλ(αβίου) Ἡρακλίου τοῦ θεοστοέπτου ἡμῶν δεσπότης ἀπὸ τοῦ ἵπποδρου. Μη(νὸς) ζ', ι(νδικιῶνς) δ'". [Were made, with the help of God, these seven arches, also thanks to generosity of Fl(avius) Heraclius, our ruler crowned by God, from the hippodrome the sixth month, 4th indiction].³²

²¹ Olster, 1993: 81-100.

²² In Mesopotamia: Dara (604), Amida (606), Edessa (609) and Circesium (610); in Armenia: Angl (605), Theodosiopolis and Citharizon (607).

²³ Mitchell, 2007: 411.

²⁴ John of Nikiu, *Chronicle*, 107; Butler, 1978: 8-20; Arena, 2012: 96-129.

²⁵ Discussion in Booth, 2012: 582-8.

²⁶ John of Nikiu, *Chronicle*, 107-109.

²⁷ Stratos, 1968: 85-6.

²⁸ John of Nikiu, *Chronicle*, 109; Kaegi, 2003: 44-5.

²⁹ *The Chronicle of Theophanes Confessor*, AM 6096; Howard-Johnston, 1995: 157-226; Foss, 2003: 151-2.

³⁰ Discussion in Kaegi, 2003: 86-9; Zavagno [2011: 452], informs that Cyprus was captured by Heraclius, but undoubtedly Zavagno must have meant not the emperor to be in person but acting on his behalf Nicetas. Arena [2012: 125] states that the possible route of Heraclius to Constantinople.

³¹ Foss, 2008: 6-7; Metcalf, 2009: 159-62. On general information of the Byzantine coins in the Near East (608-619), see Hendy, 2008: 415- 416.

³² Chrysos, 1984: 53-64; According to Sodini 1988: 619-38], possible construction date of the Aqueduct is year 610, however generally, the Author prefers the dating of

A Jewish revolt, in September, burst out in Antioch,³³ Tyre and Acre. The Jews of Tyre were massacred in reprisal³⁴ which did not improve military situation of Byzantium. Antioch, the capital of the diocese of Orient and the greatest city of Roman Syria, surrendered to the Persians on 8 October 610.³⁵

The occupation of Cyprus by Nicetas enabled Heraclius ceasing the power in Constantinople (cut the grain supply from Egypt to the capital). On October 5, 610, Heraclius was crowned emperor by the Patriarch Sergius in the Chapel of St. Stephen.³⁶ From strategical point of view Nicetas impeded the progress of Iranian army by capturing of Cyprus. Cyprus had control over the islands and access to Syria, which had almost entirely fallen into Persians hands, and Egypt by sea. The commander of the Northern Iranian army, Šāhēn, captured without difficulty Caesarea in Cappadocia in 611.³⁷ After one year long siege of the city by Priscus, Iranian units managed to withdraw to Armenia, in Summer 612.³⁸

Occupation of Cyprus by Šahrbarāz

In 613 the Roman offensive pressed on into Syria, but the combined armies under Šāhēn and Šahrbarāz defeated Byzantine forces under Heraclius and Nicetas near Antioch.³⁹ Iranians captured Tarsos and further to the north large parts of Cilicia as well.⁴⁰ Capturing Cilicia blocked land connection between Constantinople (and Anatolia) and Syria, Palestina and Egypt. Next, Iranian armies, almost without resistance captured Syrian cities of Apamea, Emessa and Damascus.⁴¹ At the break of 613/614 the armies of Xusrō II with active support of Jews⁴² captured Jerusalem. Several months later a mutiny of the Christians broke during which Nehemiah was murdered.⁴³ The Jews requested support from Šahrbarāz, who stationed in Caesarea Maritima. In the second half of April 614, the Iranian army besieged Jerusalem and after about 20 days re-captured the city.⁴⁴ According literary description Jerusalem

the first inscriptions to 619; According to Kaegi [2003: 208] the inscription was erected later, probably in 631.

³³ A pogrom in Antioch in 608 would lead to a Jewish revolt. *The Chronicle of Theophanes Confessor*, AM 6101, The (corrupted) text of Theophanes reports a major riot; Frendo, 1982: 202-4; Dagron, Déroche, 1991: 19-22; Jackson Bonner, 2019: 407.

³⁴ Neusner, 1970: 122.

³⁵ Sebeos 111; 114; *The Chronicle of Theophanes Confessor*, AM 6102; Morony 1987: 87-95.

³⁶ *Chronicon Paschale*, 699; Haldon, 1990: 41-2.

³⁷ *Vie de Théodore de Sykéon*, ch. 153.

³⁸ Sebeos 113; *The Chronicle of Theophanes Confessor*, AM 6103.

³⁹ Sebeos 114-115; Kaegi, 2003: 75-7.

⁴⁰ Sebeos 115.

⁴¹ On the chronology, see: Greatrex, Lieu, 2002: 301, note 58.

⁴² On the Jewish collaboration with the Persians, see Schick, 1995: 26-31.

⁴³ Antiochos Strategos, 502-17; Sebeos 115.

⁴⁴ Antiochos Strategos 503-505; Sebeos 115; Tabarī 1007; Discussion of dating in Ben-Ami, Tchekhanovets, Bijovsky, 2010: 204-21; Stoyanov, 2011: 351-8; According to classical sources its christian inhabitants were slaughtered (Antiochos Strategos 506-507; Sebeos 115), Avni [2010: 35-48] dates 7 group grave located by Mamilla

was to be demolished which has been partially confirmed by the recent archaeological survey.⁴⁵ From the ideological perspective the key event was carrying the relics of the True Cross from Jerusalem by Šahrbarāz.⁴⁶

According to Arabic sources Šahrbarāz defeated the Byzantine army between Adhri'at and Bostra (or Busra al-Sham) in 614 (?).⁴⁷ Nicetas attempted to stop the Persian invasion in Syro-Palestine. However after the victory over the Persians near Emesa, in 614, which inflicted large losses⁴⁸ he withdrew to Africa, to prepare the defense of Egypt.

At the same time the army commanded by Šāhēn, reached Chalcedon on the Bosphorus going through Ephesus (the city was destroyed in 614),⁴⁹ reached Chalcedon on the Bosphorus. Heraclius asked for peace, at the same time directing the forces at the back of Šāhēn.⁵⁰ After rejection of the proposal of negotiations by Xusrō II,⁵¹ Iranian armies captured Chalcedon at the break of 615/616.⁵²

The only reference to a possible Persian occupation of Cyprus is mentioned in the *Life of St. John the Almsgiver*.⁵³

“Now a general, one Aspaurius* by name, had been sent to Constantia in Cyprus but had not been admitted by the town; so he prepared himself for war against its citizens and they on their side were arming themselves against him. And they were just on the point of engaging in this slaughter of each other when the all-admirable John, the disciple of the God of Peace, intervened and induced both parties to seek reconciliation and succeeded in bringing them to terms.”⁵⁴

The text does not clarify whether Aspaurios was a Persian⁵⁵ or a Byzantine commander.⁵⁶ There is no firm evidence that there was any Persian

pool for the time of Iranian invasion; On top of that 35 thousand, including Patriarch Zachariah were to be deported to Iran (Antiochos Strategos 511-514; Sebeos 116).

⁴⁵ Alternative view Magness [1992: 67-74] who states that the destruction within the city come from the later periods. The problem in their dating is the earthquake of 628 i and Arab invasion of 638.

⁴⁶ Antiochos Strategos 515-516; *The Chronicle of Theophanes Confessor*, AM 6106; Ṭabarī 1002; Maksymiuk, 2017: 109-25.

⁴⁷ Ṭabarī 1007; Qur'an 30, *Sūrat al-Rūm*, v. 2-4; The Arabic sources do not specify a date; discussion in El-Awaisi, 2015: 1-32.

⁴⁸ Agapius, 450.

⁴⁹ *The Chronicle of Theophanes Confessor*, AM 6107; Sebeos 123; Ṭabarī 1002.

⁵⁰ Sebeos 122; *Chronicon Paschale*, 708-709.

⁵¹ Sebeos 113; *Chronique de Michel le Syrien*, XI 1.

⁵² *The Chronicle of Theophanes Confessor*, AM 6108-6109.

⁵³ Orthodox patriarch of Alexandria. from 610 to 619; Rapp, 2004: 121-134; di Berardino, 2008: 402.

⁵⁴ *Life of John the Almsgiver*, 13.

⁵⁵ Foss, 1975: 724, note 2; Greatrex, Lieu, 2002: 305, note 103.

⁵⁶ Martindale, 1992: 137; Kaegi, 2003: 93; On Persians in Byzantine army see Heil, 2006: 143-79, esp. 167; According to Grierson [1950: 71-93] Aspaurius was an officer of Nicetas, and that the episode dates to the Heraclian revolt in 609/610.

fleet at that time.⁵⁷ Another problem is the character of the unrest in Cyprus, which were to be soothed down by the patriarch of Alexandria, John the Almsgiver, in course of mediation between the inhabitants and Aspagourios. Undoubtedly Aspagourios is a Persian name.⁵⁸ Based on information of the *Chronicle* 724 and Theophanes stating that the Persians invaded Rhodes in 625,⁵⁹ it is possible to conclude that the Persian employed the fleet few years earlier.⁶⁰ V. Dimitrev's supposition that the Persian army was transported to the islands on former Byzantine vessels captured in imperial ports (either Antioch or Alexandria) or build especially for the Iranians in Egyptian or Syrian yards, should be agreed with.⁶¹

A. Stewart firmly rejects possibility of Persian intervention arguing that the conflict regarded religious quarrels among the inhabitants of the Island.⁶² This is not conclusive argument because high ranking Christian clergymen carried negotiations with Persian invaders many times.⁶³

Considering above doubts, it should be stated that there is no sufficient evidence to refute the idea of the armies of Šahrbarāz on Cyprus in 617. The possible Persian assault on the Island should be perceived in context of strategic military Operations of Persian army this year. The army of Šāhēn stationed in Chalcedon, Xusrō II rejected the peace negotiations so it was clear that warfare would continue. The *šāhānšāh* did not drive towards capturing Constantinople. Iranian forces were concentrated on attacking Egypt, the richest province of the Byzantine empire, and capturing of this "Empire's bread-basket" was main goal of Xusrō. It is difficult to assume that Šahrbarāz would not attempt to take over control over, at least part of Cyprus.⁶⁴ If we consider that before attacking Syro-Palestine, Persian army captured so-called Cilician Gates, i.e. the only land passage which could allow Byzantine army attacking operating Iranians from the back, it seems obvious that the actions of Persian commanders served well-designed strategic goals. The situation in Cyprus made the defensive efforts of Nicetas in Egypt more difficult, assuming his communication with Heraclius.⁶⁵ Only after securing the sea route through Cyprus, Šahrbarāz could initiate, eventually successful, invasion on Egypt in 618, passing by Pelusium.⁶⁶

⁵⁷ About a Sasanian naval force as far back as Ardashir I, see Iranian military historians: Raeen, 1350/1972: 287; Nourbaksh, 1382/2003; Jalali, 1383/2004: 18; Farrokh, 2017: 137-140.

⁵⁸ Foss, 1975: 724; Chrysos, 1993: 13; Mango, 1984: 25-41.

⁵⁹ *Chronicon Miscellaneum ad AD 724 pertinens*, 5-24; *The Chronicle of Theophanes Confessor*, AM 6111; Greatrex, Lieu, 2002: 199.

⁶⁰ "Evidence for Sasanian activity along the Aegean coast is also provided by a hoard of coins discovered on the island of Samos, probably buried in 623." Greatrex, Lieu, 2002: 197.

⁶¹ Dimitrev, 2017: 735-736.

⁶² Stewart, 2013: 300-2.

⁶³ Maksymiuk, 2018: 47-8.

⁶⁴ Greatrex, Lieu, 2002: 196.

⁶⁵ Crawford 2013: 48.

⁶⁶ Frendo, 1988-91: 11-13; Butler, 1978: 69-92; Altheim-Stiehl, 1992: 87-96; Altheim-Stiehl, 1991: 3-16.

Conclusion

In first half of 7th century CE the strategic significance of Cyprus on Near East was clearly highlighted. The occupation of Cyprus by Nicetas enabled Heraclius taking over the power in Constantinople. The island became the shelter from Iranian assault with ravaged Eastern provinces of Byzantine Empire. At the same time being the main point of communication between Constantinople and Egypt. From strategic point of view, Nicetas, capturing Cyprus, impeded the progress of Iranian army. Although the sources are not fully clear, it must be assumed that Šahrbarāz on the way to Egypt first had to take of Cyprus, which resulted from the strategic significance of the island as maritime hub.⁶⁷ Even partial control over the Island, after earlier capturing of Syro-Palestine isolated Egypt, thus making the defense of this province extremely difficult unless impossible.⁶⁸

⁶⁷ Zavagno, 2011: 448-83.

⁶⁸ What points out in the context of the Arab conquest Kaegi, 1995: 18.

BIBLIOGRAPHY

Sources

- AGAPIUS of Menbidj, *Kitab al-'unvan. Histoire universelle*, ed. and tr. A. Vasiliev, Paris: Firmin-Didot 1912.
- AMMIANUS MARCELLINUS, *Rerum gestarum libri qui supersunt*, ed. W. Seyfarth, Leipzig: B.G. Teubner 1978.
- AURELIUS VICTOR, *Liber de Caesaribus*, ed. F. Pichlmayr, rev. R. Gruendel, Leipzig: B.G. Teubner 1970.
- CASSII DIONIS COCCEIANI *historiarum Romanarum quae supersunt*, ed. U.P. Boissevain, Berlin: Weidmann 1895-1901.
- Chronicon Miscellaneum ad AD 724 pertinens*, ed. and tr. J.B. Chabot, Paris: ser. CSCO 1903.
- Chronicon Paschale*, ed. L. Dindorf, Bonn: E. Weber 1832.
- Chronique de Michel le Syrien*, ed. J.B. Chabot, Paris: E. Leroux 1899-1910.
- Conybeare, F.C., 1910. "ANTIOCHOS STRATEGOS' Account of the Sack of Jerusalem in 614", *The English Historical Review* 25, pp. 502-17.
- EUSEBIUS, *Historia ecclesiastica*, ed. E. Schwartz, Leipzig: ser. GCS 1908.
- JOHN OF NIKIU, *Chronicle*; tr. H. Zotenberg, London: Williams & Norgate 1916.
- Life of John the Almsgiver*, ed. and tr. A.J. Festugière, L. Rydén, Paris: P. Geuthner 1974.
- OROSIUS, *Historiarum adversus paganos libri vii*, ed. C. Zangemeister, Leipzig: B.G. Teubner 1889.
- The Armenian History attributed to SEBEOS*, tr. R.W. Thomson, Liverpool: Liverpool University Press 1999.
- ṬABARĪ *The Sāsānids, the Byzantines, the Lakhmids, and Yemen*, tr. C.E. Bosworth, Albany: State University of New York: 1999.
- The Chronicle of THEOPHANES Confessor: Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*, tr. C. Mango; R. Scott, Oxford: Clarendon Press 1997.
- THEOPHYLACT SIMOCATTA, *Historiae*, ed. C. De Boor, rev. P. Wirth, Stuttgart: B.G. Teubner 1962.
- Vie de Théodore de Sykéon*, ed. and tr. A. J. Festugière, Brussels: Soc. des Bollandistes 1970.

Literature

- ALTHEIM-STIEHL, R., 1991. "Wurde Alexandria im Juni 619 n. Chr. durch die Perser erobert? Bemerkungen zur zeitlichen Bestimmung der sāsānidischen Besetzung Ägyptens unter Chosrau H. Parwēz?", *Tyche*, 6, pp. 3 – 16.

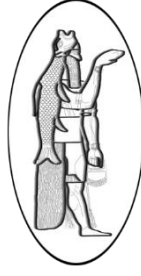
- ALTHEIM-STIEHL, R., 1992. "The Sasanians in Egypt – Some Evidence of Historical Interest", *Bulletin de la société d'archéologie copte*, 31, pp. 87 – 96.
- ARENA, G., 2012. "Fra Oriente e Occidente: il ruolo strategico della Cirenaica nell'età di Eraclio", *ὄριος - Rivista di Storia Antica*, 4, pp. 96 – 129.
- AVNI, G., 2010. "The Persian Conquest of Jerusalem (614 C.E.) – An Archaeological Assessment", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 357, pp. 35 – 48.
- BADIAN, E., 1965. "M. Porcius Cato and the Annexation and Early Administration of Cyprus", *The Journal of Roman Studies*, 55, pp. 110-21.
- BEN-AMI, D., TCHEKHANOVETS, Y., BIJOVSKY, G., 2010. "New Archaeological and Numismatic Evidence for the Persian Destruction of Jerusalem in 614 CE", *Israel Exploration Journal*, 60, pp. 204 – 21.
- BOOTH, Ph., 2012. "Shades of Blues and Greens in the Chronicle of John of Nikiou", *Byzantinische Zeitschrift*, 104.2, pp. 582 – 8.
- BUTLER, A.J., 1978. *The Arab Conquest of Egypt and the Last Thirty Years of the Roman Dominion*, Oxford: Nabu Press.
- CHRYSSOS, E., 1984. "Ο Ηράκλειος στην Κύπρο (609-610)", *Πρακτικά Συμποσίου Κυπριακής Ιστορίας Λεοκωσία, 2-3 Μαΐου 1983*, Ed.: K.N. Konstantinidis, Ioannina, pp. 53 – 64;
- CHRYSSOS, E., 1993. "Cyprus in Early Byzantine Times", *The Sweet Land of Cyprus (Papers Given at the Twenty-fifth Jubilee Spring Symposium of Byzantine Studies, Birmingham, March 1991)*, Eds.: A. Bryer, G. Georghallides, Nicosia: Cyprus Research Centre, pp. 3 – 14.
- CRAWFORD, P., 2013. *The War of the Three Gods: Romans, Persians and the Rise of Islam*, Barnsley: Skyhorse.
- DAGRON, G., Déroche, V., 1991. "Juifs et Chrétiens dans l'Orient du VIIe siècle", *Travaux et Mémoires du Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation byzantines*, 11, pp. 17 – 46.
- DI BERARDINO, A., 2008. Ed.: *Patrology: The eastern Fathers from the Council of Chalcedon (451) to John of Damascus († 750)*, Cambridge: James Clarke and Co Ltd.
- DIGNAS B., WINTER, E., 2007. *Rome and Persia in Late Antiquity. Neighbours and Rivals*, Cambridge: Cambridge University Press.
- DMITRIEV, V., 2017. "The Sasanian Navy revisited: An unwritten chapter in Iran's military history", *The International Journal of Maritime History*, 29.4, pp. 727 – 37.
- EL-AWAISI, K., 2015. "The Quranic Prophecy of the Defeat and Victory of the Byzantines", *Journal of Islamic Jerusalem Studies*, 15, pp. 1 – 32.
- FARROKH, K., 2017. *Armies of Ancient Persia: The Sassanians*, Barnsley: Pen & Sword Publishing.

- FOSS, C., 1975. "The Persians in Asia Minor and the End of Antiquity", *The English Historical Review*, 90.357, pp. 721 – 47.
- FOSS, C., 2003. "The Persians in the Roman near East (602-630 AD.)", *Journal of the Royal Asiatic Society Series 3*, 13.2, pp. 149 – 170.
- FOSS, C., 2008. *Arab-Byzantine Coins. An Introduction, with a catalogue of the Dumbarton Oaks Collection*, Washington D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection.
- FREND, J., 1982. "Who killed Anastasius II?", *Jewish Quarterly Review*, 72, pp. 202 – 4.
- FREND, J., 1988-91. "Religion and Politics in Byzantium on the Eve of the Arab Conquests", *Florilegium*, 10, pp. 1 – 24.
- FUKS, A., 1961. "Aspects of the Jewish Revolt in A.D. 115-117", *The Journal of Roman Studies*, 51, pp. 98 – 104.
- GREATREX G., LIEU, S.N.C. 2002. *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars, Part 2. AD 363-628*, London and New York: Routledge.
- GRIERSON, P., 1950. "The consular coinage of "Heraclius" and the revolt against Phocas of 608–610", *Numismatic Chronicle*, 10, pp. 71 – 93.
- GYSELEN, R., 2001. *The Four Generals of the Sasanian Empire. Some Sigillographic Evidence*, Roma: Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente.
- HALDON, J., 1990. *Byzantium in the Seventh Century. The Transformation of a Culture*, Cambridge: Cambridge University Press.
- HALDON, J., 1999. *Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565-1204*, London: Routledge.
- HEIL, M., 2006. "Perser im spätrömischen Dienst", *Ērān und Anērān. Studien zu den Beziehungen zwischen dem Sasanidenreich und der Mittelmeerwelt. Beiträge des Internationalen Colloquiums in Eutin, 8-9 Juni 2000*, Eds.: J. Wiesehöfer, P. Huyse, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, pp. 143 – 79.
- HENDY, M., 2008. *Studies in the Byzantine Monetary Economy c.300–1450*, Cambridge: Cambridge University Press.
- HILL, G., 1940. *A History of Cyprus, vol. 1*, Cambridge: Cambridge University Press.
- HORBURY, W., 2014. *Jewish War under Trajan and Hadrian*, Cambridge: Cambridge University Press.
- HOWARD-JOHNSTON, J., 1995. "The Two Great Powers in Late Antiquity: a Comparison", *The Byzantine and Early Islamic Near East, III States, Resources and Armies*, Ed.: A. Cameron, Princeton: The Darwin Press, pp. 157 – 226.
- HOWARD-JOHNSTON, J., 2006. "Al-Tabari on the last great war of Antiquity", *East Rome, Sasanian Persia and the end of antiquity*, Ed.: J. Howard-Johnston, Ashgate: Routledge, Pt. VI, pp. 1 – 22;

- JACKSON BONNER, M.R. 2019. *The Last Empire of Iran*, Piscataway: Gorgias Press. (in press).
- JALALI, I., 1383/2004. *Arteshe Iran dar Asre Sassanian [The Army of Iran in the Sassanian Era]*, Kerman: Entesharate Vadiat.
- KAEGI, W., 1995. *Byzantium and the Early Islamic Conquests*, Cambridge: Cambridge University Press.
- KAEGI, W., 2003. *Heraclius. Emperor of Byzantium*, Cambridge: Cambridge University Press.
- KAEGI, W., 2010. *Muslim Expansion and Byzantine Collapse in North Africa*, Cambridge: Cambridge University Press.
- KAPERA, Z., 2011. "The Anti-Roman Jewish Rebellion in Cyprus in 116/117 AD", *Eos*, 98, pp. 179 – 96.
- KOEHN, C., 2018. *Justinian und die Armee des frühen Byzanz*, Berlin and Boston: De Gruyter.
- LEE, A.D., 2005. "The Empire at War", *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, Ed.: M. Maas, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 113 – 33.
- LIEBESCHUETZ, J., 2003. *Decline and fall of the Roman city*, Oxford: Oxford University Press.
- MAGNESS, J., 1992. "A re-examination of the archaeological Evidence for the Sassanian Persian destruction of the tyropoeon valley", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 287, pp. 67 – 74.
- MAKSYMIUK, K., 2015. *Geography of Roman-Iranian wars. Military operations of Rome and Sasanian Iran*, Siedlce: Scientific Publishing House of Siedlce University of Natural Sciences and Humanities.
- MAKSYMIUK, K., 2017, "Destruction of the Ādur Gušnasp temple in Ādurbādagān as a revenge for abduction of the Holy Cross from Jerusalem in the context of the letters of Heraclius", *Metamorphoses of History*, 9, pp. 109 – 25.
- MAKSYMIUK, K., 2018. "Mass Deportations in Syria and Northern Mesopotamia under the rule of Xusrō I Anōšīrvān (540-542)", *War and Population Displacement. Lessons of History*, Eds.: F. Puell de la Villa, D. G. Hernán, Brighton and Portland and Toronto: Sussex Academic Press, pp. 46 – 53.
- MANGO, C., 1976. "Chypre, carrefour du monde byzantin", *XVe Congrès international d'études byzantines. Rapports et co-rapports. V, Chypre dans le monde byzantin. 5, Chypre carrefour du monde byzantin*, Athènes, pp. 3 – 13;
- MANGO, C., 1984. "A Byzantine hagiographer at work: Leontios of Neapolis", *Byzanz und der Westen: Studien zur Kunst des europäischen Mittelalters*, Ed.: O. Demus, Vienna: Österreichische Akademie der Wissenschaften, pp. 25 – 41.

- MARTINDALE, J., 1992. *The Prosopography of the Later Roman Empire*, vol. 3, Cambridge: Cambridge University Press.
- METCALF, D., 2009. *Byzantine Cyprus 491-1191*, Nicosia: Cyprus Research Centre.
- MITCHELL, S., 2007. *A History of the Later Roman Empire AD 284-641: The Transformation of the Ancient World*, Malden and Oxford: Wiley-Blackwell.
- MITFORD, T.B., 1980. "Roman Cyprus", *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* II 7.2, pp. 1285 – 384.
- MORONY, M., 1987. "Syria under the Persians, 610-629", in *Proceedings of the Second Symposium on the History of Bilad al-Sham during the Early Islamic Period*, Eds.: M. Bakhit, I. Abbas, Amman, pp. 87 – 95.
- MORRISON, C., SODINI, J., 2002. "The Sixth-Century Economy", *The Economic History of Byzantium from the Seventh through the Fifteenth Century*, Ed.: A.E. Laiou, Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, pp. 165 – 220.
- NEUSNER, J., 1970. *A History of the Jews in Babylonia, Part V: Later Sasanian Times*, Leiden: Brill.
- NOURBAKSH, H., 1382/2003. *Daryenavardi dar Iran [Seamanship in Iran]*, Tehran: Dafter-e Pazhoheshiye Farhangi.
- OLSTER, D., 1993. *The politics of usurpation in the seventh century: rhetoric and revolution in Byzantium*, Amsterdam: Adolf m Hakkert.
- PAPACOSTAS, T., 2001. "The Economy of Late Antique Cyprus: *Economy and exchange in the East Mediterranean during Late Antiquity: proceedings of a conference at Somerville College, Oxford, 29th May, 1999*", Eds.: S. Kingsley, M. Decker, Oxford: Oxbow, pp. 107 – 28.
- PIERI, D., 2012. "Regional and Interregional Exchanges in the Eastern Mediterranean during the Early Byzantine Period. The Evidence of Amphorae", *Trade and Markets in Byzantium, Dumbarton Oaks Byzantine Symposia and Colloquia*, Ed.: C. Morrisson, Washington D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, pp. 27 – 49.
- POUILLOUX, J., ROESCH, P., MARCILLET-JAUBERT J., 1987. Eds.: *Salamine de Chypre XIII. Testimonia Salaminia 2*, Lyon: Université de Lyon.
- POURSHARIATI, P., 2008. *Decline and Fall of the Sasanian Empire: The Sasanian-Parthian Confederacy and the Arab Conquest of Iran*, London and New York: I.B. Tauris.
- RAPP, C., 2004. "All in the Family: John the Almsgiver, Nicetas and Heraclius", *Néa 'Póμη*, 1, pp. 121 – 34.
- RAEEN, I., 1350/1972. *Daryanavardiye Iranian [Iranian Seafaring]*, Tehran: Chapkhaney Sekkeh.
- SALAMON, M., 1984. "Calocaerus – magister pecoris camelorum e l'indole della sua rivolta in Cipro nel 334", *Studi in onore di Arnaldo Biscardi* 5, Ed.: F. Pastori et al., MilanoCisalpinio-La goliardica, pp. 79 – 85.

- SCHICK, R., 1995. *The Christian Communities of Palestine from Byzantine to Islamic Rule*, Princeton: NJ : Darwin.
- SMALLWOOD; E.M., 2001. *The Jews under Roman Rule: From Pompey to Diocletian: A Study in Political Relations*, Boston and Leiden: SBL Press.
- SODINI, J., 1988. "Les inscriptions de l'aqueduc de Kythrea à Salamine de Chypre", *Byzantina Sorbonensia*, 16, pp. 619 – 38.
- STEWART, A.C., 2013. "Military Architecture in Early Byzantine Cyprus", *Cahiers du Centre d'Etudes Chypriotes*, 43, pp. 287 – 306.
- STOYANOV, Y., 2011 "Archaeology Versus Written Sources: the Case of the Persian Conquest of Jerusalem in 614", *Acta Museii Varnaensis*, 8.1, pp. 351-8;
- STRATOS, A.N., 1968. *Byzantium in the Seventh century, vol.1*, Amsterdam: Adolf M. Hakkert.
- TALBERT, R., 1985. Ed.: *Atlas of Classical History*, London and New York: Routledge.
- TYLER-SMITH, S., 2004. "Calendars and coronations: the literary and numismatic evidence for the accession of Khusrav II", *Byzantine and Modern Greek Studies*, 28, pp. 33 – 65.
- VELKOV, V., 1977. *Cities in Thrace and Dacia in Late Antiquity: (Studies and Materials)*, Amsterdam: Henri Frankfort Foundation.
- WHITBY, M., 2001. "The Army, c. 420–602", *The Cambridge Ancient History, volume 14: Late Antiquity: Empire and Successors, A.D. 425-600*, Eds.: A. Cameron, B. Ward-Perkins, M. Whitby, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 288 – 314.
- WIEWIÓROWSKI, J., 2006 "Quaestor Iustinianus Exercitus – a Late Roman Army Commander?", *Eos*, 93, pp. 317 – 40.
- ZAVAGNO, L., 2011. "Betwixt the Greeks and the Saracens': Coins and coinage in Cyprus in the seventh and eighth centuries", *Byzantion*, 81, pp. 448 – 93.
- ZAVAGNO, L., 2017. *Cyprus between Late Antiquity and the Early Middle Ages (ca. 600-800): An Island in Transition*, London and New York: Routledge.

GEÇ HİTİT BEYLİKLERİ LATE HITTITE STATES

Hasan Ali ŞAHİN

Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Prof. Dr., Erciyes University, Faculty of Letters, Department of History

hasahin@erciyes.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-7391-7598

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History
1/2, Eylül - September 2019 Samsun
E-ISSN: 2667-7059 (Online)
www.oannesjournal.com

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 25.06.2019
Kabul Tarihi-Accepted Date : 09.07.2019
Sayfa-Pages : 131 - 153

doi : <http://dx.doi.org/10.33469/oannes.15>

This article was checked by Viper or

Atıf – Citation: ŞAHİN, Hasan Ali, “Geç Hitit Beylikleri”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi-International Journal of Ancient History*, 1/2, Eylül / September 2019, ss. 131 - 153.

GEÇ HİTİT BEYLİKLERİ LATE HITTITE STATES

Hasan Ali ŞAHİN

Öz

Hitit İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasına rağmen Kızılırmak'ın güneyinde aşağı yukarı beş yüzyıl boyunca Hitit kültürü yaşamaya devam etti. Asur kayıtlarında, Suriye ve Toros Dağları 'Hatti Ülkesi' olarak anılmayı sürdürdü. Geç Hitit krallıkları ise bulundukları bölgelerde üzerlerinde Hitit hiyeroglifleri bulunan birçok kaya anıtları diktiler. Bütün bunlardan yola çıkarak kuzeyde Malatya'dan güneyde Filistin sınırlarına kadar olan bölgelerin Asur egemenliğine geçmesine kadar Geç Hitit Krallıkları vasıtasıyla Hitit kültür ve geleneklerinin etkili olmaya devam ettiği söylenebilir. Hitit İmparatorluğunun yıkılmasından sonra Batı Anadolu'da Frigler, Doğu Anadolu'da Urartular hakim oldular. İki Devletin arasında kalan bölgede ise, Geç Hitit beylikleri ortaya çıktı. Bu bağlamda, Kayseri, Nevşehir, Niğde illerini kapsayan bölgede Tabal, günümüz Malatya ili ve Maraş'ın kuzey bölgesinde Melitene/Meliddu, Maraş çevresinde Gurgum, Adıyaman ilinde Kummuh, Çukurova yöresinde Que, Hatay yöresinde Pattin ve Kargamış civarında aynı adla anılan beylikler kuruldu. Bu dönemde Arami aşiretleri Suriye'de krallıklar kurdular. Bunların ilk ve en güçlüsü Damaskos'tu (Şam). Til-Barsip, Ya'diya ve Arpad hanedanlıkları devrilip yerine Aramiler geçti. Ya'diya'nın ismi Sam'al olarak değiştirildi. Til-Barsip ve Arpad da Bit Adini ve Bit Agusi isimlerini alarak yeni krallıkların başkentleri oldular. Asur krallarının Arami ve Hitit krallıklarından vergi almaları oluşan refah

Abstract

Despite the disappearance of the Hittite Empire, the southeastern states continued to maintain Hittite culture for nearly five centuries. In the Assyrian records, Syria and the Taurus Mountains continued to be referred to as the 'Hatti Country'. Late Hittite kingdoms erected many rock monuments with Hittite hieroglyphs in their regions. From this point of view, it can be said that the Hittite cultures and traditions continued to be effective through the Late Hittite Kingdoms until the regions from Malatya in the north to the Palestinian borders in the south under Assyrian rule. After the collapse of the Hittite Empire, the Phrygians became dominant in Western Anatolia and the Urartians in Eastern Anatolia. In the region between the two states, the late Hittite principalities emerged. In this context, in the region covering Kayseri, Nevşehir, Niğde, Tabal, Melitene / Meliddu in today's Malatya province and the northern region of Maraş, Gurgum around Maraş, Kummuh in Adıyaman Province, Que in Adana Province, Pattin in Hatay region and in the Carchemish districts with the same name were established around. During this period, the Arami tribes established kingdoms in Syria. The first and most powerful of these was Damaskos (Damascus). The dynasties of Til-Barsip, Ya'diya and Arpad were overthrown and Aramis

ve bolluğu etkilemedi. Hitit kültürü güneye doğru Filistin'e kadar yayıldı. Asur yeniden güç kazanarak Asumnasirpal döneminde Suriye seferleri düzenledi, Fırat nehrinin doğusundaki toprakların neredeyse tamamının kontrolünü ele geçirdi.

succeeded. Ya'diya's name was changed to Sam'al. Til-Barsip and Arpad took the names Bit Adini and Bit Agusi and became the capitals of the new kingdoms. The Assyrian kings receiving taxes from the Aramaic and Hittite kingdoms did not affect the prosperity and abundance. Hittite culture spread southward to Palestine. Assyrian regained power and organized Syrian campaigns during the Asumnasirpal period and took control of almost all the land east of the Euphrates.

Anahtar Kelimeler: Tabal, Que, Meliddu, Kummuh, Gurgum, Kargamış, Hiyeroglif Kitabeler.

Keywords: Tabal, Que, Meliddu, Kummuh, Gurgum, Carchemish, Hieroglyphic Inscriptions.

Giriş: Hitit Hiyerogliflerinin Keşfi

19. yüzyılda eski batı medeniyeti'nin temeli olan eski doğu medeniyeti'ne karşı bir ilgi uyanmış ve buna II. Hümanizma hareketi adı verilmiştir. Özellikle yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu, Mısır, Suriye, Mezopotamya, İran'a pek çok batılı seyyah, meslekten arkeolog, filolog gelerek bu ülkelerde kurulmuş eski medeniyetlere ait eserleri incelemişler, eserlerin çizimlerini yapmışlardır. Bunların yayınlanmasıyla Avrupa'da Osmanlı ülkesiyle ilgili ciltler dolusu eser meydana gelmiştir. 19. yüzyılda Osmanlı yönetiminde bulunan Hama ve Halep şehirlerini gezen A.H. Sayce, burada bulunan birkaç bazalt taşı üzerindeki işaretlerin Hititlere ait resim yazısı olacağını belirtmiştir¹. Bu taşlar daha sonra 1812 yılında Burckhard tarafından görülmüştür. 1872 yılında Şam'da bulunan misyoner W. Wright Hama'yı Osmanlı Valisi ile ziyaret etmiş ve evlerin duvarlarında bulunan yazıtlı taşlar alınarak İstanbul'daki Asar-ı Atika Müzesi'ne nakledilmiştir. Bu taşların kalıpları da Wright tarafından alınarak British Museum'a gönderilmiştir².

19. yüzyılın ortalarında Anadolu'yu dolaşan C. Texier ve W. Hamilton Boğazköy'ün kuzeyindeki Yazılıkaya ve Alacahöyük'teki kabartmaları görmüşlerdir. A.H. Sayce 1880 yılında Anadolu'da bulunan kaya kabartmalarının Hititlere ait olduğunu ve Suriye'den Ege Denizi'ne kadar Anadolu'da Hititlerin yaşadığını söylemiştir. Humann ve Pushtein'in (1882-1883) Güney-doğu Anadolu'daki seyahatleri³, Ramsay ve Hogart'ın (1890) ve Chantre'in (1893) gezileri önemli olmuştur. 1879 yılında British Museum adına yürütülen Kargamış kazılarında, 1888 ve 1892 yılında Zincirli (Sam'al)

¹ Sayce, A.H., 1881: 1-2.

² Gurney, O.R., 1990: 16-17.

³ Dörner, F.K., 1990: 29-33.

de Almanların kazılarında hiyeroglifli kitabeler bulundu. Bu anıtların bir külliyatı L. Messerschmidt tarafından yayınlandı⁴.

I. J. Gelb 1931 ve 1935 yıllarında Hitit hiyeroglif kitabeleriyle ilgili iki eser kaleme almıştır. Özellikle hiyerogliflerin okunuşu üzerinde durmuş ve her bir işaretin okunuşunu anlamaya çalışmıştır. Ayrıca bu konuda çalışma yapanlar için bir bibliyografya da eklemiştir. İşaretlerin, okunması anlamı ve yorumu üzerinde durmuştur⁵. K. Bittel Kayseri çevresindeki tümölüsler, tarihi eserler ve Fraktin kaya anıtını işleyen bir çalışmasını 1939'da yayınlamıştır⁶.

E. Laroche Hitit hiyeroglifleri üzerine çalışmalar yapmaktadır. 1960 yılında yayınlanan eserinde hiyeroglif işaretlerin geçtiği yerleri araştırmak suretiyle işaretlerin tek tek anlamlarını vermiştir. Daha sonraki çalışmalarında bilhassa Fraktin anıtı üzerine yorumlar getirmiştir⁷.

1910 yılında Garstang tarafından Hitit tarihiyle ilgili ilk eser yazılmıştır. 1920'lerden itibaren Hititlerle ilgili yazıların sayısı artmıştır. 1930'lardan sonra bir asır önce olduğu gibi Avrupalı bilginler Türkiye'yi dolaşmaya başlamışlardır. Bunların önde gelenleri, von der Osten, Gelb, Delaporte, K. Bittel'dir. 1947-51 yılları arasında T.H. Bossert, B. Alkım ve H. Çambel tarafından Karatepe-Astanaş'ta yapılan kazılarda Luwice-Fenikece çift dilli kitabelerin bulunması bu yazının okunmasında önemli bir adım oluşturur. Fenike'ce okunabildiğinden bu dile karşılık gelen Luwice işaretlerin değerleri bulunarak Luwice'nin çözümü sağlanmıştır⁸.

Geç Hitit Şehir Devletleri ile Arami kökenli şehirlerde Hitit Hiyeroglif yazısının kullanılması devletlerin yayılışlarını yazıya göre belirlememizi engeller niteliktedir. Geç Hitit Devletlerinin tespitini güçleştiren diğer nokta ise bu şehirler hakkında en iyi bilgi veren Asur vesikalarının Hitit Devleti zamanındaki coğrafi isimlerden tamamen farklı ülke ve şehir adları verilmiş olmasıdır. Bu durumları göz önünde bulundurarak Geç Hitit Devletleri'nin yayılma alanını kabaca şöyle tanımlayabiliriz; batıda Tuz Gölü'nden Akdeniz'e kadar; Kuzeyde yine Tuz Gölü'nden Malatya'ya kadar; doğuda ise Malatya'dan güneye, Kargamış'a kadar olan bölgeler Geç Hitit Devletlerinin yayılış sahasını meydana getirir. Her biri stratejik öneme sahip olan Geç Hitit Şehir Devletleri, Hitit İmparatorluğu döneminde de sınır savunması adına konumlandırılmış olabilirler. İmparatorluk yıkıldıktan sonra da Doğu Anadolu'da Urartular ile Mezopotamya'da Asurlular arasında ticari, politik ve sosyal alanda bir geçiş noktasında bulunmalarının yanı sıra bir güç unsuru olmayı da sürdürdüklerini söyleyebiliriz.

Geç-Hitit devletleri özellikle Hitit İmparatorluğu'na nispeten çok daha küçük yapılarıdır. Urartu, Asur ve Frigya gibi devletlerle de zaman zaman ittifak, zaman zaman rekabet etmişse olsa birer birer ele alındığında nispeten çok daha küçük ölçekte oldukları bilinmektedir. Dolayısıyla araştırmacılar bu

⁴ Gurney, O.R., 1990: 18.

⁵ Gelb, I.J., 1935: 18.

⁶ Bittel, K., 1939: 549-566.

⁷ Laroche, E., 1960; 1989: 301-302.

⁸ Özyar, A., 2006: 98-99.

devletlerle ilgili farklı terimler kullanmıştır. Geç-Hititlerle ilgili İngilizce'den yapılan doğrudan çevirilerde 'city states' kavramının karşılığı olan 'şehir devletleri' en çok kullanılan terimlerden biridir. Örneğin Firuzan Kınal bu terimi tercih etmiştir. Ancak Geç-Hitit devletlerinin tamamı şehir-devleti değildir. Aralarında Gurgum, Tabal ve Que gibi teritoryal ya da federatif yapılar da mevcuttur. Sedat Alp ve daha birçok araştırmacının sıklıkla kullandığı bir diğer terim de beyliktir. Bu tabiri yine bu devletlerin ölçeklerine istinaden kullandıklarını düşünebiliriz. Fakat bizce buradaki sorun "beylik" kavramının Geç-Hititlerin mensubu olmadığı bir kültüre ait siyasi ve feodal yapıları ifade ediyor oluşudur. Ekrem Akurgal'ın da kullandığı bir diğer terim ise devletçiktir. Hangi terim doğru olursa olsun ufak tefek farklılıklara sahip olmakla birlikte aşağı yukarı aynı uygarlığın temsilcisi olan ve kendilerinden önce bu uygarlığı kurmuş olan devletten çok daha küçük ölçekte çok sayıda küçük siyasi yapılardan oluşan Geç-Hitit Devletleri hiçbir zaman bir araya gelerek büyük siyasi yapılar oluşturmadılar diyebiliriz.

Geç Hitit Beyliklerinden Tabal

Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra Anadolu'nun batısında Frigler, doğusunda Urartular hakim olmuşlar, iki devletin sınırları arasında kalan bölgede ise, Geç Hitit Şehir Devletleri ortaya çıkmıştır. Bunların başında Kayseri çevresini de içine alan Tabal krallığı gelmektedir. Kayseri, Niğde, Nevşehir illeri içinde yer alan, Kululu, Sultanhanı, Çiftlik, Topada, Suvasa, Bolkarmaden, Andaval, İvriz, Bor hiyeroglif yazıtları Tabal krallığının nereleri kapsadığını en iyi şekilde göstermektedir. Tabal ülkesinin sınırları, kuzeyde Kululu, doğuda Gürün, batıda Aksaray, güneybatıda Ereğli, güneyde Bolkar Dağları'na ulaşıyordu⁹. Yeni Asur krallarının yıllıklarında geçen Tabal ülkesi içinde, *Tyana* ve *Hubuşna* krallıkları Niğde ilini kapsıyordu. Tabal krallığının merkezinin, Topada bölgesinde aranılması gerektiği belirtildiği gibi¹⁰, Mazaka olacağı da söylenmektedir¹¹.

Tabal ismi Yeni Asur Devleti'nin büyük krallarından olan III. Salmanassar (M.Ö. 858-824)'ın Anadolu'ya yaptığı seferleri anlatan kitabelerinde geçmektedir. III. Salmanassar, tahta çıkışının 22. yılında Fırat'ı geçerek Malatya üzerinden Tabal ülkesine gelmiş, Kral Tuatte ve oğlu Kiakki ile birlikte 24 Tabal kralından vergi alarak onlara hakimiyetini kabul ettirmiştir¹². Asur kralından kalan belgelerde 24 Tabal kralından söz edilmesi, Tabal'ın şehir beyliklerinden meydana gelen bir konfederasyon olacağını göstermiştir¹³. III. Salmanassar Tunni dağına uğramış, gümüş dağlarına gitmiş ve muti dağına alabastırdan (su mermeri) heykelini diktirmiştir. Yol üzerinde Timur dağına geçerek Malatya'ya gelmiştir. Tabal kralı Tuwatis'in şehirlerine baskın yapmış, bölgedeki, Sultanhanı, Kululu ve Kültepe yağmalanmıştır. Başkent Artulu'dan sonra Kiakki'nin oğlu Tuwatis'in ve 20 Tabal kralının boyun eğmesinden sonra Tunni dağı'na tırmanmış ve

⁹ Yiğit, T., 2000: 187.

¹⁰Kalaç, M., 1999: 136.

¹¹Baydur, N., 1970: 86.

¹²Sevin, V., 1998: 173.

¹³Yiğit, T., 2000: 178.

Hubuşnalı Puhamme'ye karşı ilerlemiştir¹⁴. Anlaşıldığına göre Kayseri'den güneye doğru ilerleyerek Gülek Boğazı'ndan Çukurova'ya ulaşmıştır.

M.Ö. VIII. yüzyılın ortalarından itibaren Tabal ismini yine Asur krallarının kitabelerinden öğrenmekteyiz. III. Tiglat-pleser (M.Ö. 745-721) ve II. Sargon (M.Ö. 721-705) zamanında Asur imparatorluğu yeniden güçlenerek Anadolu içlerine doğru seferlerini artırmış ve gerek stratejik gerekse zengin madenlere sahip olan Tabal ülkesini istilâya çalışmıştır. III. Tiglat-pleser zamanında Tabal, Malatya, Adıyaman ve Çukurova yöresindeki beylikler Asura karşı ittifak yapmışlar fakat Asur kralı tarafından yenilmişlerdir¹⁵. M.Ö. 738 yılına ait bir vergi listesinde Tabal kralı Waşşurme'nin adı geçmektedir. Waşşurme 730 yılında Asura ödediği vergiyi kesince tahtından indirilmiş ve yerine V. Salmanassar'ın tahtından indirip Asura sürdüğü Hulli kral yapılmıştır. III. Tiglat-pleser ayrıca, Atunalı Uşhitti, Tuwanalı Urballa, İştundalı Tuhamme ve Hubişna kralı Urimme'yi haraç ödeyen krallar arasında sayar¹⁶.

II. Sargon Asura vergi ödemeyi durduran Muşkili Mita ve Kargamış kralı Pisirisle işbirliğine girişen Kiakki'ye karşı bir sefer düzenlemiştir. Bu sefer sonucunda Kiakki tahttan indirilerek yerine eski kral Hulli tahta çıkmıştır. II. Sargon, Tabal konfederasyonunun başına getirdiği Hulli'nin oğlu Ambaris'e kız kardeşini ve çehiz olarak da Hilakku bölgesini vermiştir. Bir süre sonra Ambaris, Frigya kralı Midas ve Urartu kralı I. Rusa (730-713) ile Asura karşı işbirliği yapmıştır. Bunun üzerine II. Sargon onu ailesiyle birlikte Asura sürmüştür¹⁷. II. Sargon zamanında Asurluların Bît-Burutaş olarak adlandırdığı Tabal krallığının hakimiyet alanının Kayseri ve Nevşehir yöresi olacağı bölgede bulunan Sivasa, Topada, Kululu ve Sultanhanı yazıtlarından anlaşılır¹⁸. Kululu bu krallığın merkezi olmalıdır. Zira burası bölgeyi kontrol edebilecek bir noktada inşa edilmiş kalesiyle ünlü olmuştur. II. Sargon'un M.Ö. 710-709'da Que Valisi olan Aşşur-şarra-usur'a gönderdiği mektupta, Que kadar Tabal sorunları üzerinde durmaktadır. Tuwanalı Urballa Que Valisi'yle mektuplaşıyordu. İştunda ve Atuna kralları Bît-Burutaş şehirlerinde kral olup, onlardan şikayet etmektedir. II. Sargon Tabal krallarından önemsizce söz ederek, Frigya ile yaptığı antlaşmaya göre onlara önem vermediği görülür. Urballa yanında Anadolu beylikleri, Şinuhtu, Atuna, İştunda ve Kaşka bu tarihe kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir¹⁹.

TABAL BEYLİĞİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Kululu Kaletepe

Kululu Kayseri'nin 68 km kuzey-doğusunda Kayseri-Sivas karayolundan yaklaşık 16 km doğuda bulunur. Kululu etrafındaki dağların en yüksekini oluşturan (1527 m) Kaletepe isimli kayalık dağdır. Burası hem Çiftlik vadisine

¹⁴ Hawkins, J.D., 2000: 427.

¹⁵ Dönmez, Ş., 2003: 161.

¹⁶ Hawkins, J.D., 2000: 427.

¹⁷ Sevin, V., 1998: 173-190.

¹⁸ Hawkins, J.D., 2000: 425.

¹⁹ Hawkins, J.D., 2000: 427.

hem de Tuzhisar-Sarıoğlan çevresindeki ovaya hakim ve yolları kontrol eden bir konumdadır²⁰. Kaletepe bölgenin beylerinin oturduğu, 100 metre uzunluğunda ve 25 metre genişliğinde oval bir yerleşmedir. Kalenin güney ucunda Roma Dönemi'ne ait bir tümülüs bulunmaktadır²¹.

Kululu Kaletepe'de Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından yapılan kazılar neticesinde üç medeniyet tabakası bulunmuştur. Kalenin çeşitli kısımlarında uzun zamandan beri insan ve tanrı heykelleri, sfensler görülmüş ve parçalanarak köy evlerinde yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Burada bulunan sfenks parçaları ve hiyeroglifli taşlar Kayseri Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir.

Kululu Stelleri

Kululu I Steli; Stel Prof. Dr. T. Özgüç'ün yaptığı kazıda bulunarak, Kayseri Arkeoloji Müzesine getirilmiştir. Laroche tarafından çalışılmıştır²². Üç tarafında 6 satırlık bir yazı yer almaktadır. Yazıt sağ taraftan başlar, üst taraftan sol tarafa doğru devam eder. Kitabenin tercümesi Hawkins tarafından yapılmıştır²³. Kululu II Steli; 1945 yılında Bossert tarafından Kululu'da bulunmuş ve Kayseri Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir. 60 cm yüksekliğinde, 29 cm eninde ve 23 cm uzunluğunda olan kitabe üzerinde 4 satırlık bir yazıt bulunmaktadır. Önce Bossert tarafından (JKF I 1950-51), sonra Meriggi tarafından yayınlanmıştır. Laroche tarafından da incelenmiştir²⁴. Kitabe Panunis'in ölüm anıtıdır. Çocukları tarafından onun adına dikilmiştir. M.Ö. 8. yüzyıl ortalarına tarihlenir. Hawkins tarafından tercümesi yapılmıştır²⁵. Kululu III Steli; 1976 yılı yazında Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından yapılan bir yüzey araştırmasında Kululu'da bir evin duvarında bulunmuş ve Kayseri Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir. Kululu II kitabesini yazdıran kralın ölüm anıtı olarak kabul edilmektedir. Oğulları tarafından diktirilmiştir. Kululu IV Steli; Kululu köyünden Mecit Vural isimli şahıs Kaletepe'nin güney batı yamacındaki tarlasında bulduğu kitabeyi Kayseri Arkeoloji Müzesine getirmiş ve Müzeye 76/248 numarayla kaydedilmiştir. 45 cm yüksekliğinde, 44 cm genişliğinde, 21 cm eninde olup, kitabenin dört tarafında da yazılar bulunmaktadır²⁶. Kululu IV kitabesi M. Kalaç tarafından yayınlanmıştır²⁷. Kululu V Steli; Kululu Kaletepe'nin güneydoğu kısmında Bayram Şimşek tarafından bulunmuş ve Müze'ye nakledilmiştir. Kireç taşından yapılmış olan kitabenin yüksekliği 90 cm eni 17 cm dir. Ön yüzünde ve kenarlarında yazı bulunmaktadır. Kitabenin üç yanında 8 satırlık yazı bulunur. Sol yanında yazılar silik durumdadır²⁸. Stel M. Kalaç tarafından tercüme edilmiştir²⁹. Kululu VI Steli; Kayseri Arkeoloji Müzesi Asistanlarından Sargon Erdem tarafından bir yüzey araştırmasında kurşun levhalarla birlikte

²⁰ Özgüç, T., 1971: 34.

²¹ Özgüç, T., 1971: 36.

²² Laroche, E., 1960: 36, 177.

²³ Hawkins, J.D., 2000: 442-443.

²⁴ Laroche, E., 1960: 31, 88.

²⁵ Hawkins, J.D., 2000: 488.

²⁶ Yeğen, A., 1987: 15.

²⁷ Kalaç, M., 1983: 169.

²⁸ Yeğen, A., 1987: 16-17.

²⁹ Kalaç, M., 1986: 361-362.

hiyeroglifli kitabe bulunmuş ve Kululu III adıyla ilim alemine tanıtılmıştır³⁰. Kululu VI kitabesinin iyi korunmamış olduğu ve yazıların da zor fark edildiği belirtilmektedir. 13 cm yüksekliğinde ve 19 cm eninde olup, 7 satırlık yazıdan ancak 4 satırı okunabilmiştir³¹. Kululu VII Steli; Kululu Köyü sakinleri harabe yerinden atılan taşlar arasından topladıkları hiyeroglifli yazıt parçalarını Prof. Dr. T. Özgüç'ün girişimleriyle Kayseri Arkeoloji Müzesine teslim etmişlerdir³². Bunlardan biri olan Kululu VII steli, bazalt taşından yapılmış olup, 16.5 cm uzunluğunda, 15.5 cm eninde bir silindir bloktan oluşur. Üzerinde 2 satırlık bir kitabe bulunur, Kululu'da bulunan tek rölyef üzerine işlenmiş yazıtlı taştır. Kitabenin kesin tarihi bilinmiyor. Kral ismi *Tuwati* okunabilmiştir³³. Kululu VIII Steli; 1968 yılında Prof. Dr. S. Alp tarafından Kululu Köyünde bulunmuş ve Kayseri Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir. M. Kalaç tarafından Kululu XIV adıyla yayınlanmıştır³⁴.

Sultanhanı Höyük

Kayseri çevresindeki Geç Hitit yerleşmelerinin bir diğeri Sultanhanı höyüktür. 1971 yılında Prof. Dr. Kutlu Emre tarafından yapılan kazılarda Eski Tunç Çağı ve Geç Hitit Dönemi yapı katları ortaya çıkarılmıştır. Bu kazıda daha önce ortaya çıkarılmış olan Hitit hiyeroglif yazıtının bir parçası bulunmuştur. Kazı alanında daha eski bir yapı katı tespit edilmiş ve Demir Çağı seramiğinin kullanıldığı, duvarları ufak taşlarla örülü ve içten sıvalı bir oda ortaya çıkarılmıştır³⁵.

1928 yılında Kayseri-Sivas demiryolu yapılırken mühendisler bu yolu Sultanhanı civarında bulunan yapay bir tepeden geçirerek oradan çıkacak olan topraklarla çukur bir kısmı doldurmaya karar vermişlerdir. Burası kazılırken Hitit hiyeroglif yazıtlı taş stel bulunmuş ve Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesine taşınmıştır³⁶. Kitabe Meriggi tarafından 1934'te yayınlanmıştır³⁷. Kitabedeki hiyeroglifler Laroche tarafından da incelenmiştir³⁸. 1939 yılında Sultanhanı'nda oturan Ahmet Özçelik isimli şahıs tarlasında bulduğu bir Hitit hiyeroglifli taş steli 4 Mayıs 1939 tarihinde Kayseri Arkeoloji Müzesi'ne getirmiştir. Bu anıt Sultanhanı I steli olup, 2087 envanter numarasıyla Müzeye kayıtlıdır. K. Karamete Sultanhanı I kitabesinin Sultanhanı II'nin kaidesi olduğunu tespit etmiştir³⁹. Stel *Wašuşarmas*'ın vasalı *Šarwatiwaraš* tarafından üzüm bağının *Tarhunzaš*'ına adanmıştır. Tabal Kralı *Waššurme*, III. *Tiglat-pleser*'in çağdaşıdır. Stelin dört yanında 6 satırlık bir yazı bulunur. Tercümesi Hawkins tarafından yapılmıştır.⁴⁰

³⁰ Erdem, S., 1969: 94.

³¹ Erdem, S., 1969: 94.

³² Özgüç, T., 1971: 59.

³³ Hawkins, J.D., 2000: 502.

³⁴ Kalaç, M., 1990: 607-608.

³⁵ Emre, K., 1971: 89-91.

³⁶ Karamete, K., 1949: 69.

³⁷ Meriggi, P., 1934: 242-246.

³⁸ Laroche, E., 1960, s. 16, 36, 39, 46, 49, 50, 54, 176.

³⁹ Karamete, K., 1949: 66.

⁴⁰ Hawkins, J.D., 2000: 465-466.

Kayseri Çevresinde Bulunan Geç Hititler Çağı'na ait Hiyeroglif Yazıtlı Steller

Tabal kitabeleri M.Ö. 9. yüz yılın 2. yarısından 8. yüz yılın ortalarına tarihlenir. Bunlar;

Waşuşarma'dan Sultanhanı, Topada, Suvasa,

Kiyakkiyas'dan, Aksaray,

Kurtis'ten, Bohça,

Warpalawa'dan, İvriz, Bor, Bulgarmaden,

Tuwatis'ten Kululu 1, 4 ve Çiftlik,

Warpalawa'nın selefi olan Saruwaniş'ten Niğde I ve Andaval kitabeleri kalmıştır.

Warpalawa'nın yeni steli İvriz II'de babasının adı Muwaharaniş olarak okunuyor. O bu ismi Warpalawa'nın oğlu olarak belirtir ve Niğde II stelinden bilinir⁴¹.

Waşuşarma Topada stelinde Tuwatis'in oğlu olarak belirtilir. Burada büyük kral ve kahraman unvanlarını kullanır. Bu tarz kitabeler Tuwati ile alakalı olup, Kululu 1, 4 ve Çiftlik kitabeleridir. Bu kitabeler genelde kralların icraatlarını tasvir etmektedir. Bunlar arasında ölüm anıtları da bulunmaktadır. Yeni Hitit kabartma geleneği ve hiyeroglif anıtlar Asurluların fethiyle ortadan kalkmıştır. 7. yüzyılda ise Fenike alfabesinin ortaya çıkışıyla hiyeroglif yazı kaybolmuştur.

Kayseri Hitit Hiyeroglif Kitabesi

1925 yılında J. Lewy tarafından bulunarak yayınlanmıştır. AOF III, 1926, (Eine neue Stele mit Hethitisher Bilderschrift). Aynı kitabe Hrozny tarafından IHH 386-97'de tekrar yayınlandı. Verilen bilgiye göre, bu kitabe, Yahya Beyzade Kadir'in evinin avlusunda 15 yıldır duruyordu. 1935 yılında Mustafa Gürel'in Gelb'e anlattığına göre, bu stel bir asırdır aile bahçesinde olup nereden geldiğini kimse bilmiyor. Bu eser Mustafa Gürel tarafından Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesine gönderilmiştir. 124 x 43 x 23 ebadında bir stel olup kötü korunmuştur. 1932 ve 1935 yıllarında Gelb tarafından kopya edilmiştir⁴². Laroche tarafından da çalışılmıştır⁴³.

Kayseri Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Göllüdağ Aslanları

Niğde İli'nin Kömürcü köyü yakınında bulunan Göllü Dağ denilen yüksekçe bir dağ üzerinde Hitit eserlerinin bulunduğu Kayseri Arkeoloji Müzesi'ne bildirilmiştir. Bunun üzerine Müze Müdürü Nuh Mehmet (Turancı) ve Encümen Azasından Hayri Bey'le birlikte Kemalettin Karamete buraya bir tetkik gezisi düzenlemişlerdir. O günkü şartlarda Niğde'ye 8 saat Nevşehir'e 12 saat uzaklıkta bulunan Göllüdağ'a ulaşılmış, burada Civan Ali denilen şahsın bulunduğu aslan heykelleri görülmüştür. Burada bulunan aslan heykelleri parçalanmış halde kiminin gövdesi mevcut olup başı kopmuş, kiminin başı

⁴¹ Hawkins, J.D., 2000: 429-430.

⁴² Gelb, I.J., 1939: 34.

⁴³ Laroche, E., 1960: 21, 102, 113, 144, 148.

bulunup gövdesi farklı yerlerde olduğu anlaşılmıştır⁴⁴. Buradan alınan resimler Müzeler Genel Müdürü Dr. Hamit Zübeyir Koşay'a gönderilmiş, bunun üzerine Koşay Kayseri'ye gelerek burada kazı yaptırmak üzere Göllüdağ'a gitmiştir. Hamit Zübeyir Koşay 1933 yılında dağın üzerinde bulunan söz konusu aslan heykellerini ortaya çıkarmış ve sonra da Kayseri Arkeoloji Müzesine getirmiştir. Ertesi yıl 24 Eylül'de R. Oğuz Arık başkanlığında, Kayseri Müzesi Müdürü Nuh Mehmet ve diğer üyelerle Göllüdağ'da kazılara başlanmıştır⁴⁵. Burası Geç Hitit Şehir Devletleri zamanında önemli bir yerleşim yeridir. Dağ üzerinde büyük bir alanı kaplayan şehir kalıntıları aralıklarla yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır.

Que Geç Hitit Beyliği

Adana ve çevresinde kurulmuş olan Que Krallığı, Asur Kralı II. Sargon'un (M.Ö. 721-705) Tabal Krallığına yaptığı seferlerde askeri üs olarak kullandığı görülmektedir. Bu da bizlere bu krallığın dönem dönem Asur tesiri altına girdiğini göstermektedir. Tam anlamıyla merkezi bir otoritenin var olmadığı Que toprakları sanki federatif bir yapı arz eder. Zira Samal ve Hilakku gibi siyasi teşekküller zaman zaman Que hakimiyetinin birer vassali olmuşlardır. Bu duruma boyun eğmeyen ve Çukurova bölgesine yapılan Asur akınlarını fırsat bilen bu organizasyonlar kimi zaman bağımsızlıklarını ilan ediyorlar kimi zamanda Asur ilerleyişini bir tehdit olarak algılıyor ve kendi aralarında birlik sağlıyorlardı. Bölge çok kaygan siyasetlerin izlendiği bir alandı. Bunların arasında şüphesiz Asativatas'ın ülkesi de mevcuttur. Bugün Osmaniye'nin Kadirli ilçesi sınırları içerisinde olan Karatepe yani Asativatas'ın ülkesi sonraki dönemlerde Que Devleti'nin yerini alacaktır. Zira Asativata kendini yazıtında Adanava hâkimi yani tüm Çukurova'nın hâkimi olarak lanse edecektir. O son Que krallarından Urikki' nin varisidir.

Karatepe'nin Keşfi ve Kazılar

1945 yılının yaz aylarında İstanbul Üniversitesi'nden küçük bir ekip Geç Hitit Kervan yolunu araştırmak üzere Kayseri'nin Develi ilçesinden at arabası ile yola koyulur⁴⁶. Bu yol, istikamet olarak Toroslar üzerinden Hanyeri, Saimbeyli, Feke ve Kozan geçitlerinden Ceyhan'a ulaşip Kayseri-Kuzey Suriye ve Kayseri Güney Anadolu hattını oluşturmaktadır.

Ekip İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Eski Doğu Uygarlıkları Araştırma Enstitüsünden Prof. Helmut Th. Bossert ve yardımcıları Halet Çambel, Nihal Ogunsu ve Muhibbe Darga gibi araştırmacılardan oluşmaktadır. Ekibe yardımcı olarak Kayseri Müzesi Müdürü Ali Rıza Yalgın eşlik etmektedir. Oldukça sınırlı imkânlarla süregelen yolculukta Kululu, Fraktin, Gezbel ziyaret edilir ve bilgi toplanır. Fakat yolculuk esnasında ekibin kulağına bir 'Aslantaş' ihbarı gelir. Ekip bu Aslantaş'ın Roma veya Hitit eseri olmasından şüphelenir. Yaz tatilinin bitmesi ve hava şartlarının elverişsizliği bu şüpheli durumun aydınlatılmasını bir sonraki sefere bıraktıracaktır⁴⁷.

⁴⁴Karamete, K., 1934: 161-162.

⁴⁵Arık, R., 1936: 3.

⁴⁶Çambel, H., 2006: 122.

⁴⁷Çambel, H., 2006: 122.

1946 Şubatında yarıyıl tatilinde ekip bölgeyi yeniden ziyaret eder. Adana Milli Eğitim Müdürü Hüsamettin Arıkan, Feke-Saimbeyli boğazındaki bir Hitit kaya kabartmasını ekibe bildirip, müdüriyete ait bir kamyoneti de araştırma için ekibin hizmetine sunmuştur⁴⁸.

Kozan-Kadirli arasındaki yolculuk esnasındaki kötü havanın yerini sıcak bir Çukurova gününe bıraktığı bir sabah ekip Ekrem Kuşçu beyin rehberliğinde yola koyulur. Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinde başlayıp Andırın ve Göksun üzerinden Ağyol veya Akyol olarak isimlendirilen eski kervan yolunun kenarından geçilip Aslantaş tepesine varılmıştır. Ulaşım iki saat sürmüştür. Ekip atlarını bırakmış çalıların arasından dar patikalar takip edilerek tepenin zirvesine tırmanılmıştır. Bahsi geçen Aslantaş ile karşılaşmıştır. İhbarı yapılan şey bir aslan değil boğa silüetidir. Bu silüetin yanında yüzüstü düşmüş ve ağır tahribe uğramış bir erkek heykeli yatmaktadır. Üzerinde yazılar bulunan heykelin etrafında çeşitli yazılı kabartmalar dikkatleri çekmektedir. Heykelin üzerindeki yazılar önce Aramca olduğu tahmin edilmiş sonra Fenikece olduğu anlaşılmıştır. Fakat etraftaki diğer yazıt parçaları hiyeroglif parçalarıdır. İlk akla gelen şey eserlerin farklı dönemlerden kalma olduğudur. Ama daha sonra detaylı taramalar gösterecektir ki ortada bilim dünyasını sarsacak bir gerçeğe şahitlik edilecektir. Bu yazıtlar aynı manayı taşıyan çift dilli metinlerden başka bir şey değildir⁴⁹. Bir ara tatil evresinde keşfedilen Karatepe'ye ikinci ziyaret 15 Mart 1947 yılında gerçekleşecektir. Prof. Bossert'in yanında o zamanlar henüz doçent unvanına sahip Bahadır Alkım da hazır bulunmaktadır. Askerden henüz dönmüş olan Bahadır Alkımla Prof. Dr. Bossert'in çalışmaları 15 Nisan 1947 yılına kadar sürmüştür⁵⁰.

Dr. Franz Steinherr kral Azatiwatas'ın ismini tespit etmesinin yanında Prof. Dr. Bossert de Adana ismini her iki kitabede de geçtiğini görmüştü. Bossert, 1947'nin sonbaharında bu Hitit hiyeroglif ve Fenikece kitabelerin aynı içerikli farklı alfabelerle yazılmış olabileceğini düşündü. Eğer bu düşündüğü şey doğru olursa Luwi harfleri ile yazılmış olan Hititçenin bütün esrarı aydınlığa kavuşacaktı. O, yoğun çalışmalar sonrasında bu şüphelerinde haklı çıkmıştır⁵¹.

Asıl kazı çalışmaları 1947'nin sonbaharında başlamış, kazılarda M.Ö. 8-7. yüzyıllara ait bir kale saptanmıştır. Kale, sabit kulelerle desteklenen, gayet müstahkem 195x375 m' lik bir alana hâkimdir. Kaleye ait iki kapı keşfedilmiştir. Bunlardan biri kuzey kapısı diğeri güney kapısı olup, bu kapılar kulelerle desteklenmiş bir halde olup ek kulelerle de korunmaktadır. Kapı yapılarının iç duvarları bazalttan yapılmış yazılı ve yazısız kaidelerden oluşuyordu. Bu kaidedeler üzerinde ortostatlar, kapı heykelleri, arslanlar, sfenksler, kabartmalar ve yazıtlar vardı⁵². Bu 1947 kazısında Prof. Dr. Bossert Fenikece yazıtları bulmuş ve onları tamamen okumuştur. Yukarı ve aşağı mezarlarda keşfedilen yazıtların yanında Tanrı Baal'in heykeline de parçalanmış bir vaziyetteyken ulaşılmıştır. Tanrı Baal tasvirinin önünde ve

⁴⁸Çambel, H., 2006: 123.

⁴⁹Çambel, H., 2006: 123.

⁵⁰ Darga, M., 2006: 55.

⁵¹ Bossert, H., 1949: 79.

⁵² Çambel, H., 2006: 128.

diğer üç cephesinde Fenikece yazılar mevcuttur. Sütun halinde nakşedilen bu yazıların 2. ve 3. sütunu daha okunabilir haldedir.⁵³

Hitit hiyergolif yazıtlarından biri yukarı mezar bölümünde bu mevsimde keşfedilmiştir. Bu yazıt silsilesi doğu taraftaki aslan heykellerinden başlayıp portal 7'ye kadar devam etmiştir. Yazıt oldukça bozulmuş bir durumdadır. Yine bu kitabenin bir kopya yazımı aşağı mezar bölümünde bulunmuştur. Bu kopya yukarı mezarda bulunan kitabeye göre daha iyi ve okunaklı haldedir. Fakat yine de silinmiş ve tamir edilemez yerleri yok değildir. Bu yazı silsilesi ilginç bir şekilde kapı tarafından başlama yerine kapıda sonlanmaktadır. Bu kazılarda yukarı ve aşağı mezar bölümleri iyice incelenip ve birçok keşif yapılmıştır. Bulunan Fenikece ve Hitit hiyergolif yazıtları ise 3 adet Hitit hiyergolif yazıtı ve onun karşısında 2 Fenikece yazıt olarak bulunmuştur. Bulunan Fenikece metin şimdiye dek keşfedilen en uzun ve en eski Fenikece metindir⁵⁴.

Karatepe, kralın yazlık sarayı ve yaz mevsimlerinde keyif aldığı bir uç kaledir. Bu yargıya geride kalan kabartmalardan varmak zor değildir. Burası doğa ile iç içe olduğu kadar oldukça da müstahkemdir. Keşfedilme hikâyesi gibi kazıların gerçekleşmesinin zorluğu, kale sahasının oldukça müstahkem ve korunaklı bir yerde olmasıyla şüphesiz doğru orantılıdır. Kalenin en son terk edilişinin nedeni ve nasılı bilinmemektedir. Özellikle bu mevsim kazısından sonra pekişmiş bir ayrıntı olarak bu son terk edilişten günümüze kadar bölge metruk kalmıştır. M.Ö. 8. asır Geç Hitit Medeniyeti eser ve kalıntılardan başka bir kavme veya siyasi teşekküle ait eser Karatepe'de ele geçmemiştir. Bunun yanında kaledeki merdiven yapısının günümüzde kullanılan dönerli merdiven yapısıyla aynı olması ilginçtir. Hiyewalılar'ın mimari açıdan oldukça yaratıcı bir mühendisliğe sahip oldukları da ortadadır.

Sekizinci mevsim kazıları, 3 Eylül-12 Kasım 1952 tarihleri arasında 1 ayı aşkın bir sürede gerçekleşmiştir. Bu çalışma Türk Tarih Kurumu, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına Prof. Bossert'in başkanlığında Doç. Dr. U. Bahadır Alkım, Doç. Dr. Halet Çambel, Ali Caravella (Uzm.restoratör) ve Dursun Cankut (Foto memuru) gibi isimlerden oluşan bir ekip tarafından sürdürülmüştür. 1947'de ilk kazı çalışmalarında keşfedilip arkeoloji dünyasının önüne çıkarılan bazalt ortostatlara kakılmış ve işlenmiş kabarmalar ve yazıtlardan başka burada yüzlerce yapı parçaları bulunmuştur. Bu parçalar için yapılması gereken tahkikat ve tetkik işlemleri için gereken araç ve gereçlerin mevcut olmaması bahsi geçen işlemlerin gerçekleşmemesine neden olmuştur. Daha sonra ekipmanların temini için gereken ödenek sağlanarak jeneratör gibi aletler alınmıştır⁵⁵.

Kazı heyetinin çalışmaları bittikten sonra ortaya çıkan tarihi eserlerin muhafazası problemi doğmuştur. Heyetteki akademisyenler, özellikle yabancı araştırmacılar raporlarını tutup üniversitelerine dönmüşlerdir. Ortaya çıkan eserleri en yakın muhafaza edecek yer Adana idi. Adana Müzesi kazı alanından oldukça uzak bir mesafede olup, Kadirli ve Osmaniye henüz küçük birer ilçe konumundaydılar. Bunun yanında eserlerin çıkarıldığı yerler

⁵³ Bossert, H., 1949: 75.

⁵⁴ Bossert, H., 1949: 72-120.

⁵⁵ Alkım, B., 1952: 616.

oldukça çetin doğal koşulların olduğu bir tepe noktasındaydı. Eserlerin en yakın yerleşim yerlerinden bu kadar uzak olması, son çare olarak eserlerin bulundukları yerlerde muhafaza edilmesi fikrini doğurmuştur. Bu fikir Halet Çambel'e aittir. O, 2800 yıllık eserleri doğanın yıpratıcı etkisinden korumak adına eserlerin bulunduğu yerde bir açık hava müzesi yapılmasına ön ayak olacaktır.

Melid/Melitene Geç Hitit Beyliği

Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Kültepe yazılı belgelerinde “*Melita*” olarak söz edilen Malatya'nın adı; Hitit belgelerinde ise “*Meliddu, Melide, Milid, Milidia*” olarak geçmektedir. Malatya kelimesinin Hititçe “*bal*” anlamına gelen “*Melid*”den türediği anlaşılmaktadır⁵⁶. Şehirlerinin tarihini yazanlar genel olarak hep Hitit döneminden başlarlar⁵⁷. Malatya'nın da tarih sahnesinde adını duyurması Hitit döneminde olmuştur. Malatya bölgesi Orta Tunç çağında, M.Ö. 1800'den itibaren Hitit Devletinin etkisi altına girmiştir⁵⁸.

Melid, Asur, Frig ve Urartu sınırlarının kesiştiği noktada ve işlek bir yer üzerinde bulunması sebebiyle, Geç Hitit şehir devletleri döneminde büyük önem taşımıştır. Melid Krallığının adına, ilk defa M.Ö. 11. yüzyıl başlarına yani I. Tiglat-pileser (M.Ö.1114–1074) dönemine ait Asur kaynaklarında rastlanmaktadır⁵⁹. Asur tahtına I. Tiglat-pileser'in geçmesi Mezopotamya'daki siyasi durumu Asur lehine geliştirmiş ise de bu ancak geçici bir süre için devam edebilmiştir⁶⁰. Bu kaynaklara göre I. Tiglat-pileser, o zaman bağımsız bir krallık olan Melid üzerine yürümüş, şehri savaştan teslim almış ve haraca bağlamıştır. Ancak I. Tiglat-pileser, üçüncü hâkimiyet yılında Melid üzerine yeniden sefer düzenlemek zorunda kalmıştır⁶¹.

M.Ö. 824 yılında, III. Salmanassar'ın (M.Ö. 858–824) ölümü ile Asur Devleti yüz yıllık bir duraklama dönemi yaşamış, bu fırsatı değerlendiren Urartu kralı Menua da, Melid'i vassal haline getirmiştir. Menua'nın oğlu ve ardılı I. Arğişti (M.Ö. 786–764)'nin yazıtlarından öğrenildiğine göre, ülkesini daha çok kuzey yönünde genişleten kral, Melid üzerine en az bir sefer yapmıştır. I. Arğişti, bu seferinde Kasiyari (Karacadağ) Dağı'ndan Niriba'ya varmış, Fırat boyunca ilerlemek suretiyle Melid'e ulaşmıştır. I. Arğişti'nin bu girişimleri ile Melid ülkesi ve Yukarı Dicle Vadisi'ni ele geçiren Urartu krallığı, Anadolu'ya giden ticaret yollarını ve maden akışını kesmiştir. Bu faaliyet, gerek Asur ve gerekse Geç Hitit krallıklarında büyük karışıklıklara sebebiyet vermiştir.

II. Sarduri (M.Ö. 764–735), Arğişti'nin başlattığı Kuzey Mezopotamya'nın kuşatılması politikasını tamamlamak için, seferlerinin yönünü buraya çevirmiştir. Kömürhan Kitabesi'nden anlaşıldığına göre, Urartu kralı II. Sarduri, hâkimiyetinin başlarında Melid üzerine sefer düzenlemiş, kralı Hilaruada'yı (M.Ö. 780–760) yenmiştir. Aynı zamanda, Fırat'ın batısındaki diğer krallıkları da vassal hale getirmiştir. Buradan anlaşıyor ki Urartu

⁵⁶ Üstündağ- Yavuz- Toker ve Diğ.; 2005: 66.

⁵⁷ Göyünç, N., 1985: 1.

⁵⁸ Üstündağ- Yavuz- Toker ve Diğ.; 2005: 40.

⁵⁹ Kurt, M., 2007: 79.

⁶⁰ Memiş, E., 2002: 228.

⁶¹ Kurt, M., 2007: 79.

kralları da komşu memleketlerle ilişkilerinde Asur kralları ile aynı politikayı izlemişlerdir. Yani yendikleri devletleri vassal hale getirmişler, ağır haraç ve vergi almışlardır. Hilaruada'nın II. Sarduri'ye teslim olmasından sonra, Urartulu II. Sarduri ve Arpad'lı Mati'lu'nun başını çektiği, Kumuh'lu Kuştaspi ve Gurgum'lu Tarhulara'nın da içinde bulunduğu koalisyonda Melidli Sulumal (M.Ö. 745-732) da vardır. Asur kralı III. Tiglat-pileser, M.Ö. 743 yılında bu koalisyonu Halpi'de ağır bir yenilgiye uğratmış, Sulumal (M.Ö. 745-732) affedilmiştir⁶².

Melid M.Ö. 733'te III. Tiglat-pileser döneminde yeniden, Asur'a haraç veren beylikler arasına girmiştir. II. Sargon (M.Ö.721-705) hâkimiyetinin ilk 14 senesi içinde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki bütün prenslikleri Asur'a bağlamış halkını başka bölgelere yerleştirerek buralara Asurlu valiler atamıştır. Bu düzenlemeler çerçevesinde hâkimiyetinin ilk yıllarında, Gakşa (Kişken) ülkesinin bir kısmını da Melid'e bağladığı anlaşılmaktadır. Böylece sınırları genişleyen fakat etkinliği azalan bölgenin adı Kammanu, başkenti de Melid olmuştur. Bu geniş ülkenin kralı ise Gunzinaanu idi. II. Sargon'un saltanatının ilk dönemlerinde Melid kralı Gunzinaanu, Asur'a bağlı ve ona haraç veren vassal bir kraldı⁶³ Gunzinaanu'dan sonra kral olan Tarhunazi'yi (M.Ö. ?-712) de, Asur kralı II. Sargon M.Ö. 712'de esir alarak Melid'deki Geç Hitit uygarlığına son vermiştir.

II. Sargon'dan sonra Melid'in idaresi, Kummuh kralı Mugallu'ya (M.Ö. 675-651) verilmiştir. Dört yıl sonra Mugallu da Urartulu Argiştî'ye güvenerek Asur Devleti'ne isyan ederek vergisini vermemiştir. İsyan bastırılıp Mugallu ve ailesinin, ülkeyi terk edip kaçması ile Melid tamamen Asur kontrolüne geçmiştir. Muşkilerin Kammanu'nun önemli bir kısmına hâkim olmaları ve çevirdikleri entrikalar sonucu, II. Sargon'un Anadolu'da yaptığı düzenlemeler kalıcı olmadı. Her ne kadar M.Ö. 695 yılında Sanherip, Melid'e bir sefer düzenlemiş ve kenti yağmalayarak bol ganimet almışsa da bölgeyi elinde tutamadığı anlaşılmaktadır⁶⁴.

Asur Kralı Asarhaddon (M.Ö. 681-669) dönemine kadar Asur egemenliğinde kalan Melid bu dönemden sonra İran'da kurulan Med Krallığının egemenliğine geçmiştir. Daha sonra Perslerin egemenliğine giren Melid, Pers kralı I. Darius (M.Ö. 552-485) döneminde ülkenin 23 satraplığından birisi olan ve Mazaka (Kayseri) merkezli Büyük Kapadokya Satraplığına bağlanmıştır⁶⁵.

Melid Krallığı'nın bölgedeki diğer krallıklarla olan ilişkileri Geç Hitit Dönemi hiyeroglif belgelerinden öğrenilebilmektedir.

Arslantepe Kazılarının Tarihsel Süreci

Arslantepe'de ilk kazılar, 1912'de yapılmıştır. Bu tarihten 1932'ye kadar genelde kaçak kazılarla gün ışığına çıkartılan Arslantepe Höyüğündeki ilk sistemli kazılar, 1932'de Fransız kazı grubu tarafından başlatılmıştır. 1961'den itibaren ise İtalyan kazı grubu tarafından kazılan Arslantepe Höyüğü

⁶² Kurt, M., 2007: 81.

⁶³ Hawkins, J.D., 1998: 67.

⁶⁴ Kurt, M., 2007: 83.

⁶⁵ Üstündağ- Yavuz - Toker ve Diğ.; 2005, 68.

1976'dan beri İtalya La Spaienza Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi olan Prof. Dr. Marcella Frangipane başkanlığında bir heyet tarafından kazılmaktadır. Arslantepe kazılarının tarihi sürecini şu şekilde verebiliriz.

Arslantepe Kazılarını Gerçekleştiren Arkeologlar,
 Louis DELAPORTE, 1932-1939'de ilk sistemli kazıları başlattı,
 Claude SCHAEFFER, 1946-1951,
 Piero MERIGGI-M.PUGLISSI, 1961 de İtalyan kazılarını başlattılar.
 Francesca BALOSSİ RESTELLI, 1963-1968,
 Paolo Emilio PECORELLA, 1967-1975,
 Alba PALMIERI, 1976
 Marcella FRANGIPANE, 1976-2009

Melid Krallığının Tarihine Işık Tutan Kitabe ve Yazıtlar

İspekçür Kitabesi (Darende-Malatya), Melid kralı Arnuwantis (M.Ö.1000- ?)adına yazılmıştır.

Kötükale Kitabesi (Darende-Malatya) Melid kralı Runtiyas adına yazılmıştır

Palanga Kitabesi (Darende-Malatya) Tam olarak hangi dönemden kaldığı bilinmemekle beraber Asur kralı II. Sargon (M.Ö.722-705) adına yazıldığı tahmin edilmektedir.

İzollu (Kömürhan) Kitabesi; (Kale-Malatya); Urartu kralı II. Sarduri (M.Ö. 764-735) adına yazılmıştır.

Şırsı Yazıtı (Hekimhan-Malatya) Melid kralı Hilaruada (M.Ö. 780-760) adına yazılmıştır.

Aslantaş Yazıtı (Elbistan- Kahramanmaraş); Tam olarak hangi dönemden kaldığı bilinmemekle beraber 11. veya 12. yüzyıllarda yazıldığı tahmin edilmektedir.

Izgın Kitabesi (Elbistan- Kahramanmaraş) Kargamış kralı I.Tarhundaş adına dikilen bu kitabe Melid kralı Arnuwantis (M.Ö.1000- ?)döneminde yazılmıştır.

Karahöyük Yazıtı (Elbistan- Kahramanmaraş) Kargamış kralı II. İnı Teşup (M.Ö. 1100)adına yazılmıştır.

Gürün Kitabesi, (Gürün-Sivas); Melid kralı Runtiyas adına yazılmıştır.

Bu kitabe ve yazıtlardan birkaçını burada örnek olarak vermemiz Melid Krallığının tarihi ilgili bilgi edinilmesi açısından daha aydınlatıcı olacaktır.

Bunlardan biri Karakaya Baraj Gölü altında kalan *İzollu (Kömürhan)* kaya yazıtıdır. Bu kitabede; *“Tanrı Haldi'nin ordusunun, Melid kralı Hilaruada'nın krallık şehrini alıp erkek ve kadınlarını oradan sürdüğü, Melid'e yaklaşıldığı, Hilaruada'nın Sarduri'nin huzuruna geldiği, altın, gümüş gibi birçok ganimetlerin alındığı ve 10 şehri memleketine ilhak edildiği”*

anlatılmaktadır⁶⁶. Melid Krallığı'nın tarihi hakkında bilgi edindiğimiz bir diğer önemli kaynak da Elbistan yakınlarında bulunan *Izgın Kitabesidir*. Bu yazıtın bir bölümünün tercümesi şu şekilde yapılmıştır: “*Ben, Taras (?) Melid ülkesinin kahraman efendisi. Ben, babamın tahtına oturdum. Tarhunazzi benim yanımda durdu. Babamın ve dedemin sınırlarının üzerine sınır, topraklarının üzerine toprak, nehirlerinin üzerine nehir ekledim. Taita şehrini inşa ettim ve Melid’e yerleştim*”⁶⁷. Bu dönemi aydınlatan bir diğer metin ise *Karahöyük Kitabesidir*. Büyük ve yassı bir kaidenin ortasındaki yuvaya geçirilmiş durumda ve dikili olarak bulunan bu kitabenin yer aldığı Karahöyük, Elbistan’ın 10 km kuzey batısındadır⁶⁸.

Kargamış Geç Hitit Beyliği

Karkamış kenti’nin kalıntılarını ilk kez 1699 yılında, bir İngiliz şirketinin Halep temsilcisi H.Maundrell fark eder. 18. Yüzyılda, Halep’teki İngiliz konsolosu A.Drummond kentin planını çizer. 19. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde bölgede British Museum adına araştırmalar yapan G. Smith ve konsolos W.H. Skene buradaki kalıntıların Karkamış kentine ait olabileceğini ilk kez öne süren kişiler olur. Karkamış’ta bilimsel kazılar ise 1911 yılında British Museum adına David H. Hogart başlar ve 1912-1914 yıllarında devam eden çalışmaları L.Woolley ve T.E. Lawrence yürütür. I.Dünya Savaşı’ndan sonra, 1920 yılında Karkamış bir sezon daha kazılabilir. Günümüzde ise İncilde anılan 90 hektarlık Gaziantep sınırları içinde antik Karkamış kentinde yapılan kazı çalışmaları, sınırın Suriye tarafındaki bölgeyi sarsan şiddete rağmen tüm hızıyla devam ediyor. 1,5 asra yaklaşan kazı öyküsünün 1876 yılına uzandığını yukarıda bahsetmiştik. İtalyan professor Nicola Marchetti’nin Türk ekibinin de desteğini alarak yürüttüğü çalışmalardaki ilk etabın Ekim 2014 itibarıyla turizme açılacağını belirtmiştir. Bölgedeki kazılara en büyük desteği ABD ve İtalyan Eğitim Bakanlığı ve Bologna Üniversitesi tarafından Türk-İtalyan ortaklığındaki araştırmalar için 2012 bütçesinden 250 bin doların ödendiği belirtilmiştir.

Karkamış, coğrafi konumundan dolayı Anadolu ve Akdeniz kıyıları ile ticaret yapılan önemli bir merkez konumunda idi. Mezopotamya, Kuzey Suriye ve Anadolu arasındaki kervan yollarının kavşak noktasında bulunan bir ticaret merkezi olarak Eski Doğu’nun en önemli şehirlerinden birini oluşturuyordu.⁶⁹ Şehrin demir işçiliğinde önemli bir role sahip olan Maraş bölgesine giden yol üzerinde olup, burayı kontrol eden bir konuma sahipti⁷⁰. Karkamış’ın Asur ile olan ticari ilişkileri, Asur’da bulunmuş olan tabletler vasıtasıyla doğrulanmıştır. Hitit veya Fenike kökenli olup, Fenike kapıları gibi Karkamış’ta da kullanılmış olan maden, Asurlular tarafından “Karkamış madeni” olarak adlandırılmıştır⁷¹. II. Asurnasirpal veya III.Salmanassar annallerinde Karkamış’tan vergi olarak aldıkları kaliteli demirden söz etmektedirler. Kurulduğu coğrafyanın verdiği nimetlerden faydalanan

⁶⁶ Kalaç, M., 1956: 352.

⁶⁷ Hawkins, J.D., 2000: 315.

⁶⁸ Özgüç, T., 1948: 230.

⁶⁹ Memiş, E., 2007: 190

⁷⁰ Çilingiroğlu, A., 1994: 4.

⁷¹ Cavaignac, E., 1950: 85-86.

Karkamış'ın Mari ve Mısır başta olmak üzere Asur ile olan münasebetlerinin temeli de coğrafi öneminden kaynaklanmaktadır. Karkamış, Hititler'in güneye doğru genişleme girişimlerinin en önemli aşaması olarak I. Şuppiluliuma (M.Ö 1380- 1345) tarafından ele geçirilmişti⁷². Karkamış kralı yaptığı oğlu Şarri-Kuşuh (Biyaşşili) ve ardılları tarafından bir buçuk asır yönetilmiş, bu süre zarfında Hititler'in Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'deki ileri karakolu görevini başarıyla korumuştur. Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra ortaya çıkan iki "Büyük kral" dan biri Hitit soyundan gelen Karkamış kralı Kuzi- Teşup'tu.

Geç Hitit Şehir devletleri döneminde Asur kralı I.Tiglat-pileser (M.Ö 1114- 1074), Akdeniz'e kadar düzenlediği bir seferden dönerken İni-Teşup'u vergiye bağlamıştır⁷³. Karkamış'ın başında bulunan İni-Teşup için de "Büyük Hatti kralı" ifadesini kullandığı göre şehrin öneminden hiçbir şey kaybetmediği yorumunda bulunabilir. Karkamış'ın M.Ö XI. Yüzyıldan itibaren her yüzyılda başka bir hanedan tarafından idare edilmesi⁷⁴, krallıkta görülen bir takım rahatsızlıkların işareti sayılmalıdır. Asur yıllıkları ve yerli yazıtlardan anlaşıldığına göre bu dönemde Karkamış ile yakından ilgilenen ilk Asur kralı, II.Asurnasirpal olmuştur. Kral, M.Ö 870'e doğru K. Suriye'ye yaptığı seferlerden bahsederken Karkamış'a yaklaştığını ve Sangara'nın vergisini kabul ettiğini anlatmaktadır⁷⁵. Sangara vergi vererek bir süre de olsa ülkesini istiladan kurtarmıştır. Yine bu dönemde Nimrud'daki Asur sarayı'nın açılış törenine Karkamış elçisinin katılmış olması, Karkamış'ın bağımsız olduğunun göstergesi olarak kabul edilmelidir⁷⁶. III. Salmanassar, hakimiyetinin ilk yılı olan (M.Ö 858) yılında Karkamış, Sam'al, Hattina ve Bit-Adini gibi krallıkların oluşturduğu koalisyonu yenmiş ve Karkamış'ı vergiye bağlamıştır⁷⁷. Salmanassar, Siyah Obelisk'te onuncu saltanat yılı olaylarını anlatırken, Karkamış üzerine çıkmış olduğu yeni sefer konusunda şu ifadeleri kullanmıştır:

"Saltanatımın onuncu yılında Fırat'ı sekizinci kez geçtim. Karkamış kralı Sangara'nın şehirlerini aldım. Arame'nin yakın şehirlerine kadar yürüdüm. Krala ait şehirlerle birlikte yüz önemli şehri aldım⁷⁸."

Sangara bu dönemde de vergi vermeye devam ettiği ve bir kısım toprakları da Asur işgali altına girdiği anlaşılır. III.Salmanassar'ın ölümü üzerine Asur'un bir süre dış politikadan uzak kalması ile Geç Hitit Şehir devletleri üzerindeki Asur hakimiyetinin sarsılmasıyla bölgede Urartu etkisi hissedilmeye başlanır. Fakat bu durum çok uzun sürmez III. Tiglat-pileser'in yaptığı Suriye seferleri ile Urartu etkisini kırmış ve şehir devletlerini yeniden vergiye bağlamıştır. Onun zamanında Karkamış kralı Pisiris de Asur'a vergi ödeyerek devletin devamını sağlamıştır. M.Ö. 738 de haraç veren şehirler arasında Karkamışlı Pisiris'in de adı vardır⁷⁹. II. Sargon döneminde (M.Ö 722-

⁷² Kinal, F., 1958: 71.

⁷³ Kinal, F., 1958: 71.

⁷⁴ Kinal, F., 1958: 72.

⁷⁵ Peker, H., 2005: 42.

⁷⁶ Peker, H., 2005: 42.

⁷⁷ Peker, H., 2005: 42.

⁷⁸ Peker, H., 2005: 42.

⁷⁹ Peker, H., 2005: 42.

705) Karkamış kralı Pisiris, Muşki kralı Mita ile işbirliği yaparak Asur'a isyan etmiştir. Sargon M.Ö 717 yılında Karkamış üzerine yürümüştür. II.Sargon, Korsabad metinlerinde seferin gerekçelerini ve sonucunu şu sözlerle bildirir:

“Hükümdarlığımın beşinci yılında Karkamış'lı Pisiris büyük tanrılardan gelen yeminine karşı suç işledi ve Muşki ülkesinden Mita'ya Asur'a karşı düşmanlık (içeren haberler) yolladı. Efendim Asur'a parmağımı kımdattım ve onu (Pisiris'i) ve ailesini (şehriden) zincirlerle getirdim. Altın, gümüş, onun sarayının varlığını ve onunla birlikte olan asi Karkamış ailesinin mallarını aldım ve (onları) Asur ülkesine getirdim. 50 arabalı savaşçı, 200 at (veya atlı), 300 piyade arasından seçtiklerimi krali orduma kattım. Asur ülkesi ahalisini Karkamış'a yerleştirdim ve efendim Asur'un boyundurluğunu onların üzerine koydum”⁸⁰.

Böylece Karkamış, Hititler için tarih sahnesinden çekilmiş ve bir Asur vilayeti haline dönüşmüştür. Hitit İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Hititler'in varisi olarak Hititler'in kültürel ve siyasi varlığını II.Sargon zamanına kadar devam ettirmiştir.

Kummuh Geç Hitit Beyliği

Vilayetlerde çok fazla olmayan Hiyeroglif Luwice Kitabeler tesadüfî bir şekilde bulunmuş olmalarına rağmen dönemin aydınlatılmasında birer hazine olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Boybeypınarı blokları en uzun ve en iyi korunan kitabeler olarak bilinir. Bloklar bu isimle anılan köyde bulundu. Kral Şuppiluliuma'nın karısı Panamuwatis tarafından Tanrıça Kubaba'nın taht ve masası için iki çift podyum yerleştirildi. Bu isim Asur kaynaklarında Uşpilulume'ye benzer görünür. M.Ö.805-773 en az krallık dönemini doğrulamaktadır. Panamuwatis'in oğlu Hattuşilis Asurca kaynaklarda Qatazili olarak anılmaktadır. Hattuşili babasına halef olmaktadır. Malpınar Kaya Yazıtı kesinlikle Hattuşili veya Şuppiluliuma'nın vasallarından birisi Atayazas tarafından kuruldu, Asurluların tasdiklediği krallardan birisi ile eşimsenmesi benzerdir. Şuppiluliuma'nın kimliği Uşpilulume ile Boybeypınarı stelinde geliştirilerek yazılıdır. Eğer bu böyle ise Hattuşili Urartu kaynaklarında kral Kuştaspi görüldüğünde M.Ö. 750 Uşpilulume'nin geçmiş yılını doğrulamaktadır ve M.Ö.773 arasında hükümdardır.

Hiyeroglif Kitabeler

Ancoz Köyünün yukarısında bir merkez, sel baskınından kaçabilecek kadar yükseklikte fakat sadece başlangıç araştırması için uzaktadır. Klasik kalıntı genişliğini gösterir. Fakat Hiyeroglif anıtlar ve heykellerle ilişkili pek çok bilgi vermektedir. Kalıntılar Demir Çağı Klasik periyodu içerisinde tapınakların en üst kısmında belirtilmektedir. Ancoz 1'den günümüze ulaşan metin parçaları “Bu masada Tanrılar Runtiyas ve Kubaba ve diğerlerine sunuları” kaydetmektedir. Ancoz 2 önemsiz bir parçadır. Diğer kırık parçalar Ancoz 3, diğer uzaktaki parçalarla ortaktır. Ancoz 4,5 ve 6 aslında Hattuşili ve Şuppiluliuma'nın isimlerini taşır. Bütün parçaların bir özelliği M.Ö. VIII. yüzyılın ilk yarısını gösterir.

⁸⁰ Peker, H., 2005: 43.

Küçük Adıyaman steli 2, Fırtına Tanrısı kökensiz ve kaidesizdir. Stil özellikleri M.Ö. IX. Yüzyılın ilk zamanına tarihlenir. Kalıntıların kısa yazıtları kimliklenmesi için yeterlidir. Samsat'ın yeri kendi kendine çok önemli elbette Hanedanın oturduğu ve krallık merkezi olarak dikkat edilir. 1990 Atatürk Baraj Projesi'nde sular altında kayboldu. Samsat 1 steli kötü muhafaza edilmesine rağmen M.Ö. 900'e tarihlenip arkaik bir stil gözlenir. Fakat beraberindeki yazıtların tamamen okunması maalesef zordur. Parça bununla beraber Kummuha'da eski kitabe ve heykel geleneğinin varlığını gösterir. Bu sitede kısmen kayıp parçalar bulunmaktadır. Samsat 2 Bossert tarafından, Samsat 3 Wöfler tarafından görüldü ve Samsat kırık parçaları 1-10, Nimet Özgüç'ün kazılarında keşfedildi.

Kummuha hanedanlığının şahıs adları ayrı bir özellik taşımaktadır. Hitit İmparatorluğunun ünlü isimlerini gösterir. Qatazili-Hattuşili, Uşpiluluma Şuppiluliuma ve Mutallu(Muwatali).

Boybeypınarı 1 ve 2 : Yeni bir bağ için kaya kırılırken köylüler tarafından keşfinden kısa bir süre sonra Boybeypınarı köyünde 1931 yazında Koşay ve Von Der Osten tarafından görüldü.

Bloklar klasik bastabanın parçasıyla bir duvar gibi yeniden kullanıldı. Bloklar onların keşfinden hemen sonra Ankara Augusteum'a götürüldü ve 1932 yazında Gelb tarafından kopya edildi.

Malpınar Kitabesi : İlk şekli Adıyaman'a bağlı Göksu Irmağı üzerinde Malpınar Köyünden aşağı doğru yüksek kayalık Göksu'nun batı yüzeyinde bulunmuştur. Mustafa Kalaç tarafından X. Türk Tarih Kongresi 22- 26 Eylül 1986'da sunuldu⁸¹.

Ancoz 1.

Kahta'nın 20 km uzağında Fırat Nehri'nin kenarında Ancoz Köyündeki bir evin duvarının içine inşa edilmişti. 1958'de Dr. Teresa Goell tarafından görülmüştür. Klasik kalıntıları yüzeylerinde görülebilir. Tepenin aşağısındaki köyde heykel ve kitabenin diğer kaybolmaya yüz tutmuş parçaları bulundu. Bu kırık parça 1969'da fark edildiğinde hala evin duvarındaydı ve Dr. O. Aytuğ Taşyürek tarafından Adana Müzesi'ne alındı.

Ancoz 2.

Dr. Teresa Goell tarafından 1958'de Ancoz ziyareti sırasında bulundu ve köyün batısındaki yerden geldiği belirtilir. Mellink, AJA 64 (1960) s.64 ve lev. 12 fig.8 (muhtemelen alçıyla orijinali kaplanıp fotograflandı). Boybeypınarı ve Adıyaman'daki diğer Ancoz kırıkları ile benzerdir.

Ancoz 3.

Han mevkiine benzer bir tepede ortaya çıkmıştır. Muhtemelen Ancoz 1 ve kırık parça Ancoz 2 ve yazıt heykellerin birleşmesiyle 1977 Haziranda Özdoğan tarafından yönetilen yüzey araştırmaları esnasında bulunmuştur⁸². Hattuşili ve Şuppiluliuma'yı anmasından Boybeypınarı 1 ve 2 'ye benzerdir.

⁸¹ Kalaç, M., 1987, Kalaç, M.- J.D. Hawkins 1989: 107-112; Kalaç, M., 1990: 607.

⁸² Özdoğan, M., 1977: 101.

VI. 9 Ancoz 5. Adıyaman Müzesi no. 364. Ancoz Köyü'ne yüksekten bakan kısımda Han mevkii diye söylenen yerin sırtında yaklaşık 1 km güneybatıda klasik bir büyük kalıntı görülebilir. Yaklaşık 100 m kuzeybatıdaki bu yapı Taş kabartma Kitabeleri ve Hiyeroglif yazılarıyla 1975 ve 1977'de Aşağı Fırat Yüzey Araştırmaları başkanı Prof. Mehmet Özdoğan'ın dikkatini çekti⁸³. Daha sonra yeniden tanımlanan bu bloklar Adıyaman Halk Kütüphanesine taşındı ve orijinal haliyle muhafaza edildi.

Ancoz 6. Mehmet Alagöz'ün evinin duvar inşaatında 1977'te Mehmet Özdoğan tarafından onun yüzey araştırmaları sırasında bulunmuştur.⁸⁴ M.Ö. VIII. Yüzyıl diğer Kommagene yazıtlarına benzerdir.

Gurgum /Marqasi Geç Hitit Beyliği

Krallığın merkezi genellikle bu günkü Maraş Kalesi ve çevresi olarak görülür. Burada Gurgum ve Marqasti tanımları arasındaki fark, birinin bir bölgeyi diğerrinin ise kent merkezini ifade etmesidir. Gurgum Kent Devleti'nden ilk defa Gurgumite adıyla II. Asurnasirpal Dönemi Asur kaynaklarında söz edilmekte, sonraları ise daha detaylı olarak II. Salmanassar'a ait belgelerde karşımıza çıkmaktadır. Daha sonraları III. Salmanassar (858-824), yaptığı seferlerden söz ederken Asur'a vergi veren ülkelerin isimleri içerisinde Gurgum'dan da söz etmektedir. Yine Asur krallarından III. Tiglat- Pileser (MÖ 744-727) zamanında başlayıp, II. Sargon zamanına (M.Ö. 721-705) kadar süren ve kralların her yıl Anadolu'ya yaptığı seferleri anlatan yıllıkarda da Gurgum kentinden söz edilmektedir. M.Ö. 711 yılında Asur kralı II. Sargon zamanında Gurgum'un artık tamamen bir Asur şehri haline getirildiği anlaşılr.

Marqasi isminin de bölgeye ilk kez yine Asurlar tarafından verildiği kabul edilir. Hawkins, II. Sargon döneminde Marqasi isminin başkent için kullanıldığını belirtmektedir. Kent muhtemelen Marqasi ismiyle Asur'a dahil edilmiştir. Marqasi ve Gurgum isimleri arasındaki bağlantı ise Sargon yazıtları sayesinde sağlanmıştır. Sargon, çağdaşı olan Gurgum Kralı Tarhulara'yı tanımlamak için "Gurgumlu" ya da "Marqasili" terimlerini dönüşümlü olarak kullanmıştır. II. Sargon'un, "Bit-Pa'alla Toprağı" terimini de Gurgum için kullandığı, yine Hawkins tarafından belirtilmektedir. Ancak "Bit-Pa'alla" terimi, II. Sagon'un yazıtlarının yapılan tercümesinde farklı bir biçimde Gurgumlu aile ismi olarak da görülmektedir. Son yıllarda Maraş Kalesi'nin çok yakın çevresinde bulunan Asurca tabletler, bölgenin tam isminin Marqasti olduğunu göstermekle birlikte, Gurgum'un başkenti olarak buraya lokalize edilmesini de sağlamıştır⁸⁵. Marqasti, isminin Demir Çağı'ndan itibaren kullanılan diğer versiyonları ise, Marqas, Markaji/ şi/ si, Maraj, Marasin, Marassa, Marasion, Maraş olarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Grayson'a göre Asur kaynaklarında adı geçen ilk Gurgum kralı (MÖ 858) Mutallu'dur⁸⁶. Ancak Bryce, transkripsiyonu yapılan Maraş 8 stelinde yer alan metne dayanarak, ondan daha önceki krallar olan Astuwaramanza, Larama ve

⁸³ Özdoğan, M. – Ü. Serdaroglu 1975; Alp, S., 1983.

⁸⁴ Özdoğan, M. – Ü. Serdaroglu 1975: 76.

⁸⁵ Gökçek, L.G., 2005: 50.

⁸⁶ Grayson, A.K., 2002, A.O. 102. 2. S. 23.

Muwatalli isimlerine ulaşılmaktadır. Kral Larama'dan sonra Gurgum tahtına Maraş 4 Stelinden öğrendiğimize göre büyük olasılıkla oğlu Kral Muwizi geçmiştir. Kral Muwizi den sonra Gurgum tahtına Oğlu Halparuntiya I. oturur. Tahta I. Halparuntiya'dan sonra II. Muwatalli'nin oturduğu, oğlu II. Halparuntiya'nın aynı steldeki: "Ben Muwizi'nin torunu, Kral Muwatalli'nin oğlu Gurgum Kralı Halparuntiya'yım" sözlerinden anlaşılmaktadır. Hakkında en geniş bilgi edindiğimiz bir diğer kral ise Larama II/Palalam oğlu II. Qalparunda/ II. Halparuntiyas'tır. III. Salmanasar'ın seferlerinin anlatıldığı "Kurkh Anıtı"nda, Fırat'ın batı yakasında gümüş, altın, kalay ve bronzun haraç olarak alındığı kişiler arasında Gurgum Kralı III. Halparuntiya/Qalparunda'dan söz edilir. 1906 yılında Pastor Brunnemann tarafından Maraş'ta bulunan ve aynı yıl İstanbul müzesine götürülen imzalı heykel parçasında ise Halparuntiya bu sefer kendisini tanıtmaktadır: "Ben hükümdar Muwatalli'nin oğlu, Gurgum Kralı Halparuntiyas, Hirika kentini yıktığım yıl Upatutasis Tarhunzaş'ta oturdum...".⁸⁷

Sargon ve III. Tiglatpileser'in hükümdarlık yıllarında (MÖ 744-727) Gurgum Kralı Tarhulara'dır. Asur karşıtı bir politika sürdüren kral, Urartu Kralı II. Sarduri'nin başını çektiği Milid (Malatya) ve Kummuh (Adıyaman) krallıklarının içinde yer aldığı bir ittifaka katılmıştır. MÖ 743 yılında söz konusu ittifak yenilgiye uğratılmış ve Asur tarafından dağıtılmıştır. Daha sonra Tarhulara'nın oğlu Mutallu babasını öldürerek Gurgum tahtına geçmiş ve bilinen son Gurgum Kralı olmuştur. Mutallu'nun çağdaşı Asur Kralı II. Sargon MÖ 721-705 yılları arasında Neo-Hitit Kent Devletleri üzerine seferler düzenlemiş ve Gurgum'u da diğer devletler gibi bir Asur eyaleti olarak Marqas/Marqasti ismiyle doğrudan imparatorluğa katmıştır⁸⁸. Böylece bilinen ilk kral Astuwaramanza ile muhtemelen en geç MÖ 11. yüzyılın sonlarında başlayan Gurgum taht soyu, MÖ 8. yüzyılın sonunda Mutallu ile sona ermiştir.

⁸⁷ Hawkins, J.D., 2000, 261.

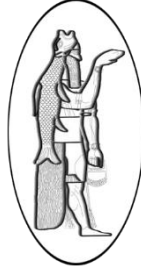
⁸⁸ Luckenbill, D.D., 1968, II, no.61.

KAYNAKÇA

- ALP, S., 1983, “Ancoz Kazısı 1979 “, *Aşağı Fırat Projesi 1978- 1979 Çalışmaları, ODTÜ Aşağı Fırat Projesi Yayınları*, Ankara 1983.
- ALKIM, B., 1952, Sekizinci Mevsim Karatepe Çalışmaları, *Belleten*, C. XVI, 1952, s. 616
- ARIK, R., 1936, “Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Adına Yapılan GöllüdağHafriyatı Üstüne İlk Rapor”, *TTAED*, S. III, (İstanbul 1936), s. 3-19.
- BAYDUR, N., 1970, *Kultepe ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul, 1970.
- BITTEL, K., 1939, “Beobachtungen in den Kappadokien”, *Jahrbuch des Deustlen Archaaologischen Instituts*, (Berlin 1939), s. 549-566.
- BOSSERT, H.T., Die Phönizisch-Hethitischen Bilinguen Vom Karatepe: 1. Fortsetzung, *Oriens*, Vol. 2, No. 1, Brill 1949, s.72-120.
- CAVAIGNAC, E., 1950, *Les Hittites*, Paris, 1950, s.85- 87.
- ÇAMBEL, H., 2006, *Karatepe-Aslantaş Öyküsü, Boğazköy'den Karatepe'ye Hititbilim Ve Hitit Dünyasının Keşfi*, Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.
- ÇİLİNGİROĞLU, A., 1984, *Urartu ve Kuzey Suriye (Siyasal ve Kültürelİşkiler)*, İzmir, EÜEF Yayını, 1984.
- ÇİLİNGİROĞLU, A., 1994, *Urartu Tarihi*, İzmir, EÜEF Yayını, 1994.
- DARGA, M., 2006, *İstanbul Üniversitesi'nde Hititoloji'nin İlk Yılları, Boğazköy'den Karatepe'ye Hititbilim Ve Hitit Dünyasının Keşfi*, Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.
- GÖYÜNÇ, N., 1985, *Malatya'dan Görüş*, Acar Matbaacılık, İstanbul, 1985.
- DÖNMEZ, Ş., 2003, “Demir Çağı'nda Kayseri İli”, *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, (Kayseri 2003), s. 159-172.
- EMRE, K., 1971, “Sultanhanı Höyüğü'nde 1971-72 Yıllarında Yapılan Kazılar”, *Anatolia XV*, (Ankara 1973), s. 87-118.
- ERDEM, S., 1969, “Kayseri Müzesi'ndeki Bazı Yeni Buluntular: I. Hitit HiyeroglifEserler”, *Estratto de Athenaeum Studi Periodici di Letteratua a Storia dell'Antichia*, Fas. IIV, 1969, s. 93-115.
- GELB, I.J., 1935, *Hittite Hiyeroglyphs*, Chicago Universty Pres, Chicago 1935.
- GELB, I.J., 1939, *Hittite Hiyeroglyphic Monuments*, Chicago 1939.
- GÖKÇEK, L.G., 2005, “Kahramanmaraşta Bulunmuş İki Yeni Asurca Tablet”, *Archivum Anatolicum* 8/1, Ankara 2005, s. 47-57.
- GRAYSON, A.K., 2002; *Assyrian Rulers of the Early First Millenium BC II* (858-745 BC) (The Royal Inscriptions of Mesopotomia , Assyrian Periods 3), Toronto 1996.
- GURNEY, O.R., 1990, *The Hittites*, (Çev. P. Arpaçay), Ankara 2001.

- GUTERBOCK, H.G., 1947, “Eski ve Yeni Hitit Anıtları”, *H. Edhem Hatıra Kitabı*, (Ankara 1947), s. 48-58.
- HAWKINS, J.D., 1972, “*Building Inscriptions of Carchemish*”, *As XXII*, Ankara, 1972, s.87-115.
- HAWKINS, J. D., 1982, “*The Neo- Hittite States in Syria and Anatolia*”, *CAH III/ 1*, 1982, 401.
- HAWKINS, J.D., 1987 , “The Kululu Lead Strips, Economic Documents in Hieroglyphic Luwian” *Anatolian Studies*, Vol. XXXVII, (1987), s. 135-162.
- HAWKINS, J.D , 1989, “ More Late Hittite Funerary Monuments”, *T. Özgüç’e Armağan*, (Ankara 1989), s. 189-197.
- HAWKINS, J.D., 2000, *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions, Part 2. Text, Amuq, Aleppo, Hama, Tabal, Asur Letters, Miscellaneous, Seals, indices*, Berlin-New York 2000.
- HAWKINS, J. D., 2001, *Inscriptions of the Iron Ages, Corpus of Hieroglyphic Luwian*, Vol. I, Berlin, New York, 2001
- KALAÇ, M., 1983, “Kayseri Müzesinde Bulunan Kululu (XII) Steli, *Anadolu Araştırmaları*, (İstanbul 1983), s. 167-170.
- KALAÇ, M., 1986, “Die Stele Aus Kululu (XIII)” , *Anadolu Araştırmaları*, (İstanbul 1986), s. 359-366.
- KALAÇ, M., 1990, “Malpınar ve Kululu XIV Hiyeroglif Yazıtları” *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, (Ankara 1990), C.II, s. 607-608.
- KALAÇ, M., 1994, “Hiyeroglif Damgalı Bir Bulla ve Bazı Açıklamalar”, *XI. Türk Tarih Kongresi Ankara 5-9 Eylül 1990 Bildirileri*1994, C. 1, s. 169-172.
- KALAÇ, M., 1999. , “Tabal Ülkesi”, *XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, (Ankara 1999), s. 133-136.
- KALAÇ, M. – J.D. HAWKINS, 1989, “The Hieroglyphic Luwian Rock- Inscription of Malpınar”. *Anatolian Studies XXXIX*, British Institute, Ankara, s. 107-112.
- KARAMETE, K., 1934, *Erciyes Kayserisi’nin Kısa Tarihi*, İstanbul 1934.
- KARAMETE, K., 1949, “Kayseri Müzesinde Eti Hiyeroglifini Havi İki Yeni Yazıt” , *TTAED*, V, (İstanbul 1949), s. 66-78.
- KINAL, F., 1958, “Karkamış Şehri Tarihi Hakkında” *AÜDTCFD*, XVI/ 1-2, 1958, s. 69- 77.
- KURT, M., 2007, *Yazılı Kaynaklara Göre M.Ö. I. Binde Mezopotamya-Anadolu İlişkileri*, Murat Kitabevi, Ankara 2007.
- LUCKENBILL, D.D.,1926, *Ancient Records of Assyria and Babylonia* (ARAB) I-II, New York 1926.
- MACQUEEN, J.H., 2009, *Hititler ve Hititler Çağında Anadolu*, Ankara, Arkadaş Yayınevi,2009.
- MEMİŞ, E., 2002, *Genel Tarih*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya 2002.

- MEMİŞ, E., 2007, *Eskiçağda Mezopotamya*, Bursa, 2007.
- LAROCHE, E. 1960, *Les Hieroglyphes Hittites*, Paris 1960.
- LAROCHE, E., 1989, “Les Reliefs de Fraktin”, *T. Özgüç’e Armağan*, (Ankara 1989), s. 301-302.
- MERIGGI, P., 1934, “L’inscription Hittite Hierogliphique de Sultan Han”, *RHA*, 15, (Nisan 1934), s. 239-246.
- ÖZDOĞAN, M. *Asağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Arastirmaları*, ODTÜ Asağı Fırat Projesi Yayınları, Seri 1, No.2, Ankara 1977.
- ÖZDOĞAN, M. - Ü.SERDAROĞLU, 1975, *Asağı Fırat Bölgesi Yüzey Arastirmaları* ODTÜ Asağı Fırat Projesi Yayınları, seri I, no.I, Ankara 1977.
- ÖZGÜÇ, T., 1948, “Elbistan Ovasındaki Tetkik Gezileri ve Karahöyük Kazıları”, *Belleten*, Cilt XII, S 45, Ocak 1948, s. 230-237.
- ÖZGÜÇ, T., 1971, *Demir Devrinde Kültepe ve Civarı*, Ankara 1971.
- ÖZGÜÇ, T., 1973, “Kululu Hakkında Yeni Gözlemler”, *Anatolia* XVII, (Ankara 1973), s.1-18.
- ÖZYAR, A., 2005 “Geç Hitit Krallıkları”, *Arkeo-Atlas 4*, 2005, *Arkeoloji Raporu*, s. 10-16.
- PEKER, H., 2005, “Karkamış Krallığı”, *Arkeo-Atlas 4*, 2005, *Arkeoloji Raporu*, s. 36-43
- SAYCE, A.H., 1881, “The Monument of The Hittites”, *The Bilingual Hittite and Cuneiform Inscriptions Tarkondemos*, London 1881.
- SEVİN, V., 1998, “M.Ö. I. Bin yıl Demir Çağı”, *Kapadokya*, s. 173-190. İstanbul 1998.
- ÜSTÜNDAĞ, Y.-A.TOKER ve Diğ., 2005, *Malatya Müzesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.
- YEĞEN, A., 1987, “Kayseri Müzesi’ne Yeni Gelen İki Hieroglifli Stel”, *Kayseri Müzesi Yıllığı*, S. 1, (Kayseri 1987), s. 15-17.
- YİĞİT, T., 2000, “Tabal”, *AÜDTCF Dergisi*, S. 40, 3-4, (Ankara 2000) s. 177-189.

SORULARLA ESKİÇAĞ (ESKİBATI) TARİHİ'NDE YÖNTEM SORUNU
PROBLEM OF METHODOLOGY IN THE HISTORY OF ANTIQUITY
(ANCIENT WEST) WITH QUESTIONS

Hüseyin ÜRETEN

Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes University, Faculty of Science and Letters, Department of History

hureten@adu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-5633-7102

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History
1/2, Eylül - September 2019 Samsun
E-ISSN: 2667-7059 (Online)
www.oannesjournal.com

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 26.02.2019
Kabul Tarihi-Accepted Date : 28.06.2019
Sayfa-Pages : 155 - 176

doi : <http://dx.doi.org/10.33469/oannes.10>

This article was checked by Viper or **plagium™**

Atıf – Citation: ÜRETEN, Hüseyin, “Sorularla Eskiçağ (Eskibati) Tarihi'nde Yöntem Sorunu”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi- International Journal of Ancient History*, 1/2, Eylül / September 2019, ss. 155 – 176.

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi

International Journal of Ancient History

1/2, Eylül - September 2019

155 – 176

Makale Türü: Araştırma Makalesi

SORULARLA ESKİÇAĞ (ESKİBATI) TARİHİNDE YÖNTEM SORUNU PROBLEM OF METHODOLOGY IN THE HISTORY OF ANTIQUITY (ANCIENT WEST) WITH QUESTIONS

Hüseyin ÜRETEN

Öz

Bilimsel anlamda “Eskibati” kavramı ile bugün, Eski Hellen ve Roma’nın İÖ 3.000/2.800’lerden İS 7. yüzyıl başlarına kadar uzanan yaklaşık 3.500 yıllık dönemi tanımlanmaktadır. Eskibati kavimlerinin, bir başka deyişle, bugünkü Avrupa kültür ve uygarlığının “düşünsel atası” sayılan Hellen kültürü yanında bu kültürün Avrupa’ya taşınmasında aracı olan Roma kültürünün tarihi, böylece başında Minos Uygarlığının bulunduğu, sonunda ise tüm Akdeniz’in fethedilerek “*mare nostrum*” olarak adlandırılmasının yer aldığı bir zaman kesiti içinde gelişmiştir. Eskibati tarihinin coğrafi mekânı ise, Ege Havzası ile Kıta Hellas ve İtalya başta olmak üzere, içinde Karadeniz’in de yer aldığı 2.969.000 km²’lik bir alandır. Bu alanda erken tarihlerden itibaren ortaya çıkan hiçbir devlet “Eskibati” kavimleri olan Eski Hellen, Roma gibi geniş çaplı imparatorluklar haline gelmemişler doğrusunu söylemek gerekirse siyasal ekonomik bir sistem geliştirmemişlerdir.

Bu nedenle Eskibati Tarihi’ni bilmek ve anlamak aynı zamanda birçok milletin tarihi bir başka deyişle Dünya Tarihi hakkında da az ya da çok bilgi sahibi olmak demektir. Bu bağlamda, biz çalışmamızda “Eskiçağ” kavramının yer ve zaman bakımından değerlendirilmesi, bilimsel anlamda nitelikleri gereği “Eskidoğu Tarihi” ve “Eskibati Tarihi” olarak genellikle iki gruba ayrılması, bu alanlarda özellikle de Eskibati

Abstract

In the scientific meaning, the modern concept of “the Ancient West” defines the period of some thirty five centuries of Ancient Greece and Rome from 3.000/2.800 BC to 7th century AD. History of the European nations, that is the Hellenic culture which was considered as the “intellectual ancestor” of modern European culture and civilisation and also the Roman culture which was a medium in the transfer of this culture to Europe, thus developed in a time span that was started with the Minoan Civilisation and ended with the unification of the Mediterranean and its denomination as “*mare nostrum*”. Geographical space of Ancient Western history was an area of 2.969.000 km² that encompass Aegean Basin, Continental Greece, Italia and Black Sea regions. None of the previous States of this area formed large empires similar to that of “Ancient Western” nations of Greece and Rome and in fact could not be able to develop a political and economic system.

In this context this study tries to answer the most disputed questions on the topics like evaluation of the concept of “Antiquity” with regard to space and time, in the scientific meaning its general demarcation into two main fields as “Ancient Eastern History” and “Ancient Western History” on the

Tarihi alanında araştırma konularının nasıl belirlendiği, belirlenen konunun nasıl araştırılması gerektiği, araştırma konusuyla ilgili verilerin toplanması, analiz edilmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinin ise nasıl gerçekleştirileceği gibi konularda en çok merak edilen soruları cevaplandırmaya çalışacağız.

ground of their characteristics, how the research topics are determined within these subfields, especially in the Ancient Western History, how a determined topic needs to be studied and finally how must be the processes of collection of data related to research topic, their analysis and evaluation.

Anahtar Kelimeler: Eskiçağ, Eskibatı, Eski Hellen, Roma, Eskibatı Sorunu.

Keywords: Antiquity, Ancient West, Ancient Greece, Roma, Issue of Methodology in Ancient Western History.

“Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis.”

“Tarih geçmişin tanığı, hakikatin ışığı, yaşayan bir bellek, yaşamın öğretmeni, eskinin habercisidir.”

(Cicero, De oratore, 2.9.36)

Giriş

Yukarıda Romalı ünlü hatip ve düşünür Cicero'nun (İÖ 106-43) da vurguladığı gibi, *tarih insanoğlunun yeryüzündeki eylemlerinin hikâyesi, bu hikâyenin araştırılması ve anlatılmasıdır*. Hikâyenin başlangıcı ve sonuyla birlikte kapsadığı zaman dilimi ise tarihsel süreci teşkil etmektedir. Bu bağlamda tarihin kendisini ve tarihsel süreci anlamlandıran, ona renk ve ton veren ise tarih düşüncesidir. Dolayısıyla da çok eski tarihten başlayarak günümüze kadar geçen süre zarfında tarih düşüncesi belli değişimler ve dönüşümler geçirmiştir. Kısacası tarih düşüncesi, bilindiği kadarıyla insanlık tarihi boyunca durağan olmamıştır. Nitekim içinde bulunulan dönemin dini, siyasi ve kültürel şartları tarih düşüncesinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bir kez daha belirtmek gerekirse, tarih düşüncesi insanoğlunun yeryüzünde görünmesiyle, daha soyut bir ifadeyle tarihsel sürecin başlamasıyla ortaya çıkmış ve modern zamanlara kadar da geçirmiş olduğu aşamalar sonucunda gelişerek günümüze kadar ulaşmıştır.¹ Özetle, tarih düşüncesi asıl itibarıyla

¹ Gerçekten de tarihsel süreçte değişen veya dönüşen insanın geçmiş algısı, zamanla tarih düşüncesini doğurmuştur. Tarihsel düşüncesi de zamanla farklılaşmıştır. Dolayısıyla tüm tarihsel süreci açıklayan tek bir tarih düşüncesinden bahsetmek mümkün görünmemektedir. “Bunlar sırasıyla; Efsaneler, Grek-Roma, Yahudi-Hristiyanı, İslami ve Aydınlanması tarih düşünceleridir.” Bkz., Alkan, 2015: 21-37.

tarihsel sürecin “kim için”, “ne için” ve “nasıl” işlediğinin bir açıklamasıdır. Bir başka deyişle, insanoğlunun geçmişte yapıp ettiklerinin arkasındaki asıl nedenleri ortaya koymaya çalışma gayretidir.

Demek oluyor ki, eski devirlerde Cicero'nun modern devirlerde ise Carr'ın da belirttiği üzere, tarih *“tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog”*tur.² Çünkü tarih anlatısı, *“insanın işlerinin, insanın amaçlarının, insanın başarılarının ve başarısızlıklarının tarihi”*dir.

Ancak hemen belirtmelidir ki, her toplumda tarihçiliğin gelişimi kendine has sosyo-kültürel ve tarihsel şartlar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla farklı ülkelerde gerek benzer gerekse farklı akım ve yaklaşımlar etkisini gösterse de unutmamak gerekir ki, her ülkenin tarih yazım geleneğinin kendine özgü yanları var olagelmıştır.

Dünya genelinde tarih yazıcılığına baktığımızda, ne yazık ki, Batı'da -Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da- bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hızlandığı ve bu değişimlerin hayatın her alanında hissedildiği döneme bir başka deyişle 19. yüzyıla kadar Avrupa üniversitelerinde tarihin ayrı bir bilim dalı olmadığı görülür. Öğrencilere uzun zamandan beri bazı tarih dersleri verilmişse de tarihçi yetiştirmeye yönelik eğitim ve tarih araştırmalarına yönelik programlar uygulanmamış; tarih dersleri, ilahiyat, hukuk, felsefe gibi alanların çevresinde yapılmıştır. Demek ki, batıda son iki yüzyılda, özellikle Almanya'da üniversitelerde tarih araştırmaları kurumsallaşmış ve tarihçi yetiştirmeye yönelik eğitim programları uygulanmaya başlamıştır. Özetle, 19. yüzyılda tarih yazımında yöntemsel eğitimden geçmiş yeni bir akademik tarihçiler kuşağı ortaya çıkmıştır.³

Öte taraftan, Türkiye'de tarihin üniversitelerde kurumsallaşarak akademik bir araştırma alanı haline gelmesi süreci de bu dönemde başlamıştır. Bunun iyi örneklerinden biri, Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki yakınlaşma nedeniyle Cumhuriyet Dönemi'nin önemli tarihçilerinden biri olan Fuat Köprülü'nün de akademik hayata başladığı Darülfünun'da Ulum-i Edebiye şubesi içerisinde Tarih bölümü açılmasıdır. Darülfünun'a gelen Alman bilim adamlarından J. H. Mordtmann, Öztürk'ün de yazdığı üzere, bu bölümde tarih metodolojisi dersi vermiş ve ders notları 1918'de Ilm-i Usul-i Tarih adıyla yayınlanmıştır.⁴

19. yüzyıl tarihçiliğindeki bu yeni oluşumun Türkiye'ye yansıması, İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde devam etmiştir. Elimizdeki örnekler içinde en çarpıcısı, 1915'te kurulan ve üyelerinin çoğunluğunu Darülfünun'da görev yapan tarihçilerin oluşturduğu Asar-i İslamiye ve Milliye Tetkik Encümeni'nin kurulması olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Tarih Encümeni adını alan bu kurum faaliyetlerine 1932 yılına kadar devam etmiştir.

Fakat ne var ki, bu dönemde gerek dönemin siyasi ve ekonomik şartlarından kaynaklanan zorluklar gerekse bu değişimin doğal olarak çok

² Carr, 1994: 29-37.

³ 19. ve 20. yüzyıllardaki tarih düşüncesi ve yazımındaki değişimler için bkz., Öztürk, 2015: 39-48.

⁴ Öztürk, 2015: 50.

kısa bir sürede gerçekleşmemesi sebebiyle tarih araştırmalarının ve yayınlarının sayısı bakımından önemli bir ilerleme kaydedilmemiştir. Ancak şu husus da oldukça şaşırtıcıdır: İkinci Meşrutiyet, Türk tarihçiliğinde kurumsallaşmanın, akademikleşmenin ve Batı'da çıkan yeni metodolojik yaklaşımların yaygınlaşması sürecinin başladığı bir dönem olmuştur.

Türk tarihçiliğindeki bu değişim, Cumhuriyet Dönemi'nde de – hızlanarak- devam etmiştir. İki büyük üniversitede akademik tarih eğitimi ve araştırmaları gelişmesini sürdürmüştür. Bu üniversitelerden biri Darülfünun'un da devamı olan ve 1933 Üniversite Reformu'ndan sonra yeniden düzenlenen İstanbul Üniversitesi,⁵ diğeri ise 1935 yılında Ankara'da kurulan -benim de mezunu olmaktan gurur duyduğum- Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'dir.⁶ Öyle anlaşılmaktadır ki, bu dönemde Cumhuriyet kendi tarih kurumlarını inşa etmiştir. Bunun güzel bir örneği, daha önce de belirtildiği gibi 1930'da Türk Tarihi Tetkik Heyeti adlı bir komisyonun kurulmasının kararlaştırılması ve 1931'de bu komisyonun yerine tüzel kişiliği olan ve 1935'te Türk Tarih Kurumu adını alacak olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin kurulmasıdır.⁷

Ekleme gerekir ki, yukarıdaki bu anlatımlardan kesin olarak çıkarılabilecek bir gerçek de 19. yüzyıl tarih yazımının en önemli dalının “siyasi tarih” olduğudur. Her ne kadar “siyasi tarih” eski çağlardan beri tarih yazımının en önemli dalı olsa da özellikle bu yüzyılda daha fazla önem kazanmıştır. Çünkü bu çağ gerek Türkiye dışında gerekse Türkiye'de ulus-devletlerin yükseldiği çağdır. Devletlerin oluşma süreci, devletlerarası ilişkiler, devletlerin anayasal yapılarının gelişimi... vd gibi konular tarihçilerin daha fazla ilgilendiği konulardır. Tarihçiler ulus-devlet ideolojisine uygun olarak “milli tarih anlatıları” kurma peşinde olmuşlardır. Hemen belirtelim ki, İkinci Meşrutiyet ile birlikte yükselmeye başlayan Türk milliyetçiliği fikri 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra hem tarihçilerin hem de devletin tarihle ilgili politikalarının üzerindeki en etkili yaklaşım olmuştur. Dolayısıyla milli tarih, devlet ve siyasetin etrafında şekillenmiştir.⁸

Ancak Öztürk'ün de yazdığı üzere, şu husus da oldukça şaşırtıcıdır: 19. yüzyılın sonlarına doğru devlet ve siyaset merkezli tarih yazımı anlayışı eleştirilmeye yani toplumun, ekonominin ve kültürün rolüne daha fazla önem veren yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yaklaşımlar içerisinde en çarpıcısı, 1920'lerde Fransa'da ortaya çıkan Annales Okulu'dur.⁹ Annales Okulu, burada ayrıntılarıyla ele alınamayacak kadar karmaşıktır. Sadece Annales Okulu'nun önemli temsilcilerinin görüşleri hakkında kısaca bilgi vermek isterim. Bu tarihçiler, dünyanın ekonomik bunalım geçirdiği bir zamanda sosyal bilimlerin de bir kriz içinde olduğunu düşünmüşler ve bu krizden bir çıkış yolu olarak sosyal bilimlerin birbirinden yardım alan çalışmalar yapması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu tarihçilerin eserlerinde, siyasetin rolü göz ardı edilmese de tarihin esas belirleyicileri artık devletler, krallar ve diğer önemli şahsiyetler

⁵ Daha detaylı bilgi için bkz., Külçür, 2010: 42-47.

⁶ Daha detaylı bilgi için bkz., Külçür, 2010: 47-55.

⁷ Öztürk, 2015: 52; İplikçioğlu, 1997: 35.

⁸ Öztürk, 2015: 52-53.

⁹ Annales Okulu hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., Sönmez, 2010.

değil, toplumsal dinamikler olmuştur. Böylece tarihin çalışma alanı oldukça genişlemiş, daha önceden tarihçilerin çok ilgi duymadıkları konular, tarih yazımının parçası olmaya başlamıştır. Örnek vermek gerekirse, kırsal kesim ve köylüler Annales Okulu tarihçilerinin en çok ilgi duydukları ve araştırdıkları alanlardan biri olmuştur.

Ayrıca Annales yaklaşımının 19. yüzyılın tarihçiliğine önemli bir başka eleştirisi daha vardı: Bu tarihçiliğin tarihi sadece yazılı belgeler üzerinden ve birbirini takip eden olaylar zinciri olarak okumasıydı. Bir başka deyişle, Annales Okulu tarihçileri yazılı belgelerin kalmadığı ya da yetersiz olduğu dönemin ve konuların tarihinin yazılamayacağı fikrini kabul etmiyorlardı. Arkeoloji, Antropoloji, Etnoloji, Sosyoloji, Coğrafya, Psikoloji, Ekonomi ve Dilbilimi... vd gibi sosyal bilim dallarının yardımıyla bu dönemlerin de tarihleri ortaya çıkarılabilirdi.¹⁰

Bu cümleden olmak üzere, tarih yazımının konularıyla birlikte kaynaklarının da genişlemesi söz konusuydu.

Öte taraftan, tarih yazımının kapsam ve konularındaki bu genişleme ve parçalanma kendisini yöntem konusunda da gösterdi. Özetle yukarıda belirtilen sosyal bilim dallarının tarihe uygulanması çabaları, tarihçiler tarafından kullanılan birçok yeni yöntemin de ortaya çıkmasını sağladı. 1950'lerden itibaren sayısal yöntemlerin özellikle ekonomi tarihi ve sosyal tarih alanlarında yoğun bir biçimde kullanılmış olması bunun güzel bir örneğidir.

Ancak hemen belirtilmelidir ki, 20. yüzyılda kullanılmaya başlanan yeni yöntemler bunlardan ibaret değildir. Biz burada, yukarıda incelendiği gibi, sadece 19. ve 20. yüzyılda kullanılan birkaç yöntem hakkında kısa bir bilgi vermeye çalıştık. Carr'ın da yazdığı üzere, her tarihçi kendi çağının insanıdır ve eserlerinde kendi çağının zihniyetini mutlaka yansıtır. Ama bu demek değildir ki, kullanılan tek yöntem bundan ibarettir.¹¹

Epey ilerledik, bize yol gösterecek bir tarih yazım yönetimi olmadan belki de fazla yol aldık. Şimdi, önümüzdeki birkaç sayfada, birbirine eşit olmayan

¹⁰ Block, Febvre, Braudel gibi Annales Okulu'nun tarihçi temsilcileri eserlerini yazarken adeta bir coğrafyacı kadar coğrafyayı işe koşmuşlar, tarihi, coğrafi bir bakış açısıyla ele almışlardır. Örneğin Annales Okulu'nun en iyi temsilcisi olan Fernand Braudel 1923 yılında tez konusuna karar verdiğinde, tez konusu çok klasik görünmektedir: II. Felipe ve Akdeniz'deki Diplomasi Siyaseti. Bunun üzerine konuyla ilgili çalışan bir başka araştırmacıyla yazışmaya başlar. Lucien Febvre, konuyla ilgilendiğini ancak tarih yazımında devrim yapacak bir görüş değişikliği yapması karşısında tezi yönetmeyi kabul edeceğini bildirir: "II. Felipe ve Akdeniz, güzel konu. Ama neden "Akdeniz ve II. Felipe" değil? Bu da çok önemli bir konu değil mi? Bunun üzerine tarih tezinin konusu Akdeniz lehine değişir. Görüldüğü gibi bir tarihçi için okudukça coğrafi görünen bu konu, Fernand Braudel'in Lucien Febvre'nin önce önerini sonra da mirasını sahiplenerek gerçekleştirdiği önemli bir dönemeç olmuş ve tez 1949'da *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* adıyla iki cilt olarak yayımlanmıştır. Disiplinlerarası Tarih çalışması hakkında daha detaylı bilgi için bkz., Karabağ, 2015: 223-258.

¹¹ Tarih hiçbir kalıba sokulamayacak kadar karmaşık, hiçbir paradigmanın ağırlığını koyamayacağı kadar çeşitli ve hiçbir tanımın tüm yönleriyle kapsayamayacağı kadar geniştir. Yukarıda genel hatlarıyla ele aldığımız tarih anlayışlarının yanında pek çok sayıda ve birbirine zıt ya da her birini tamamlayan -Teolojik Tarih Anlayışı, Pozitivist Tarih Anlayışı, Romantik Tarih Anlayışı... vb. pek çok yaklaşım olduğu da unutulmamalıdır. Bu cümleden olmak üzere, genel Tarih anlayışları konusunda bkz., Şirin, 2015: 93-117.

birkaç sorudan müteşekkil, bize kılavuzluk edecek sorular ışığında bir Eskiçağ tarihçisinin araştırmalarını yaparken benimseyebileceği tarih araştırma yöntemleri ve teknikleri ile çalışmalarında karşılaşabileceği zorluklar paylaşılabilecektir. Doğrusunu söylemek gerekirse, ben burada, Klasik Filoloji – Klasik Hellen ve Latince- mezunu bir Eskibatı (Eski Yunan ve Roma) Tarihçisi olarak, bu alanda çalışacaklara –lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine... vd- dört dörtlük olmasa da Eskiçağ (Eskibatı) Tarihi alanında bir araştırmacının nasıl yapılması gerektiği konusunu birkaç soru yardımıyla açıklamaya çalışacağım.

Ancak, bu sorulara geçmeden önce, yukarıda da belirtmiş olduğumuz genel tarih anlayışının izinden giderek bunları, Eskibatı Tarihi bağlamında daha tutarlı bir bütün oluşturacak şekilde özetlemek amacıyla kapsam ve sınırlarıyla genel anlamda Eskiçağ Tarihi'ni özel anlamda ise konumuzu oluşturan Eskibatı Tarihi'ni gözden geçirmemiz gerekir. Böylece Eskiçağ (Eskibatı) Tarihi alanında faaliyet gösteren araştırmacılar da alanın kendine özel sorunlarının farkına varacaklardır.

Şimdi Eskiçağ Tarihi'ni özelde ise Eskibatı Tarihi'ni hem yer hem de zaman bakımından tanımlamaya geçebiliriz.

Bülent İplikçioğlu, 1997 tarihli “*Eskibatı Tarihi I: Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya*” adlı yapıtında, Eskiçağ Tarihi'nin insanlık tarihinin en eski gelişme evresi olan ve kalıcı etkileri öncelikle yazının bulunması, kent uygarlığının oluşması, devlet kavramı ve teşkilatının gelişmesi ve güçlü bir zihinsel kültürün ortaya çıkması gibi noktalar üzerinde yoğunlaştığını belirtmiştir. İplikçioğlu yine aynı eserinde, Eskiçağ Tarihi'nin esas itibarıyla Akdeniz ve Önasya kültür çevrelerinin ve bu kültür çevreleriyle doğrudan ilişki halinde bulunan komşu bölgelerin yazı ile başlayan en eski devirlerinden (İÖ yak. 3.000 - 2.800) Roma'nın Akdeniz'de kurduğu siyasal mekân birliğinin çöküşüne ve Avrupa Ortaçağı'na (İS 7. yüzyıldan itibaren) kadar olan süreyi kapsadığını da yazmıştır. Demek oluyor ki, yaklaşık 3.500 yıllık bir süre ile Eskiçağ Tarihi, bilinen 5.000 yıllık insanlık tarihinin üçte ikisinden fazla bir bölümünü kapsamaktadır.¹²

Açıkça anlaşılacağı üzere, Eskiçağ Tarihi evrensel tarihin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ancak burada şu gerçeğin altını da çizmemiz gerekir: Bu uzun süre içinde oluşmuş Eskiçağ kültürleri nitelikleri gereği olarak, genellikle iki gruba ayrılmaktadır. Yerleşmiş kronolojik düzenlemeye göre daha eski olan ve “Eskidoğu” diye adlandırılan grupta Eski Önasya (Mezopotamya, Suriye-Filistin, İran ve Anadolu) ve Eski Mısır kültürleri; genel olarak “Eskibatı” diye adlandırılan ikinci grupta ise Ege-Hellen kültürleri, Büyük İskender'in açtığı Hellenizm Devri kültürü ve İtalya-Roma kültürleri yer almaktadır.

Ancak eklemek gerekir ki, geçerli olan bu görüşe 19. yüzyılın başlarında ulaşılmıştır. Kısacası, “Eskiçağ” kavramı yer ve zaman bakımından hep aynı ölçüler içinde değerlendirilmemiştir. Bir başka deyişle, 19. yüzyılın başlarına kadar “Eskiçağ” denilince zaman olarak sadece Eski Hellen ve Roma tarihleri; yer olarak da Hellen ve Latin kültürlerinin yayılma alanı olan Akdeniz bölgesi

¹² İplikçioğlu, 1997: 12.

ve çevresinin anlaşılmış olduğu görülür. Yani, Büyük İskender devletinin doğuda Indus Irmağı'na kadar uzanan toprakları, Roma İmparatorluğu'nun batıda İspanya, doğuda Küçük Asya (Anadolu), kuzeyde Britanya ve güneyde Kuzey Afrika'ya kadar uzanan geniş topraklar düşünülmüştür. Fakat 19. yüzyıl başlarında Mezopotamya bölgesinin Batı dünyasında tanınması üzerine geleneksel Hellas ve Roma'nın yanı sıra Mezopotamya, Mısır, Suriye-Filistin, İran ve Anadolu'daki eski yüksek kültür bölgelerinin de ortaya çıkarılması üzerine¹³ Berlinli büyük tarihçi Eduard Meyer (1855 - 1930) ile birlikte, bugünkü 'evrensel' Eskiçağ kavramı ortaya çıkmıştır. Demek ki, Hümanizma ve Rönesans hareketleri içinde belirginleşmiş olan Eskiçağ kavramı, önceleri yalnızca Hellen ve Roma tarihlerini kapsarken, 19. yüzyılda Eski Önasya ve Mısır yazı ve dillerinin çözülmesiyle özellikle zaman bakımından genişlemiş ve "Eskidoğu" ve "Eskibati" kültür çevrelerinden oluşan kapsamı ortaya çıkmıştır.¹⁴

Özetle, yukarıda değinmiş olduğumuz "yer" ve "zaman" bakımından "Eskiçağ Tarihi" kavramı bugünkü gerçek sınırlarına ulaşmış olmaktadır. Nitekim Eskiçağ Tarihi araştırmalarında yazının önemli bir ölçüt olması ve önce Mezopotamya'da keşfedilmiş olması, bizi kendiliğinden mekânsal ve zamansal bir sınırlandırmaya itmektedir. Demek oluyor ki, bilimsel anlamda "Eskidoğu" kavramı ile bugün, Eski Önasya ve Mısır'ın İÖ 3.000 yıllarından 332 - 327 yılları arasında Büyük İskender tarafından fethine kadar uzanan dönemi tanımlanmaktadır. "Eskibati" kavramı ile de Mykenai dönemini de sayarsak İÖ 1.900'lerden İS 7. yüzyıl başlarına kadarki süre içindeki Hellen ve Roma kültür dönemleri tanımlanmaktadır. Coğrafi mekân açısından ise "Eskidoğu" kavramı Nubia Çölü'nün içlerine kadar Nil Vadisi, Filistin ve Suriye, Fırat ve Dicle arasındaki "Mezopotamya" diye anılan alan ile Anadolu ve İran tanımlanmaktadır. Aynı şekilde, "Eskibati" Tarihi'nin coğrafi mekânı ise, Eski Hellen ve Roma kültürlerinin yayılım alanı olan 2.969.000 km²'lik Akdeniz tanımlanmaktadır.¹⁵

Şimdi, bu bilgilerin de izinden giderek, önümüzdeki birkaç sayfada bize klavuzluk edecek ve birbirini adım adım destekleyecek olan sorular çerçevesinde konumuzu bir başka deyişle Eskibati Tarihi'nde yöntem sorununu tanımlamaya geçebiliriz.

Ancak sorularla Eskibati (Eski Hellen ve Roma) Tarihi'nde yöntem sorunlarına girmeden önce, kendi disiplininin tarihi ile de ilgilenmek zorunluluğu düşüncesinden hareketle Eskibati Tarihi araştırmalarının Türkiye dışındaki ve Türkiye'deki tarihçesini de burada kısaca hatırlatmak isterim.

¹³ Mezopotamya bölgesinin Batı dünyasında tanınması uzun yıllara dayanan birkaç aşamalı çalışmanın ürünüdür. Önceleri yalnızca kutsal kitap Eski Ahit'te anlatılan bazı olaylar bilinmekteydi. Sonra gezginlerin, maceracıların ve tüccarların anlatıları bunlara eklendi. 19. yüzyılda Avrupa'nın büyük müzeleri için eser toplamak amacıyla ilk kazılar yapıldı. Bunları çiviyazısının çözümü ve uygarlıkların keşfini sağlayan bilimsel çalışmalar izledi. Sonuçta Batı ülkelerinin 19. yüzyıl başlarında bölgeye gönderdikleri diplomatların amatör birer arkeoloğa dönüşerek, taşınabilir eski eser bulabilmek amacıyla kazılara başlamalarıyla Mezopotamya tarihi bakımından bir dönüm noktası yaşanmıştır. Mezopotamya bölgesindeki ilk araştırmalar için bkz., Köroğlu, 2006: 21-33.

¹⁴ İplikçioğlu, 1997: 12-13.

¹⁵ Eski Roma Devleti'nin bir *Imperium Romanum* olması ve yayılım alanını daha iyi anlamak için bkz., Kılıçbay, 2005: 231-238.

Çalışmamıza konu olan Eskibatı Tarihi ile Avrupa'nın ilgilenmesi, daha önce de değinildiği üzere, Rönesans Çağı'nın "Hümanizma" hareketinin bir sonucudur. Bir başka deyişle, Eskibatı Tarihi Avrupa'da, İplikçioğlu'nun da yazdığı üzere, 11. – 13. yüzyıllarda belirmeye başlayan, 14. yüzyıldan itibaren özellikle hümanizmin babası olarak anılan İtalyan ozan Francesco Petrarca'nın (1304 - 1374) etkisiyle gelişen "Hümanizma" hareketi çerçevesinde Ortaçağ'da hemen hemen unutulmuş olan antik edebiyata ilişkin elyazmaları, öncelikle klasik Latince eserlerin araştırılmasıyla başlamıştır. 15. yüzyılda da özellikle İstanbul'un Türkler tarafından alınmasından sonra, Hellence bilgisi ve Hellence eserlere ilgi de önemli ölçüde artmıştır.¹⁶ Öyle anlaşılmaktadır ki, büyük bir çaba ile yeniden ortaya çıkarılan ve bir araya toplanan antik yazarların eserleri, unutulmuş bir geçmişe ışık tutmuşlar; yalnızca okuma parçaları olarak kullanılmakla kalmayıp, insan yaşamının pratik konularında da ölçü olarak kabul edilmişlerdir. Bunun güzel bir örneği, Cola de Rienzo'ya (1313 - 1354) aittir. De Rienzo, 14. yüzyılın ilk yarısında Roma'da, Augustus Devri tarihçilerinden Titus Livius'un (İÖ 64/59 - İS 17)¹⁷ etkisinde kalarak eski Roma Cumhuriyeti'ni (*Res Publica*) yeniden canlandırmak istemiş ve kendisini bu cumhuriyetin bir *tribunu* gibi görmüştür.¹⁸ Örnekleri çoğaltmak mümkündür... Floransalı ünlü devlet teorisyeni Macchiavelli, Fransız düşünürü Montesquieu, İngiliz tarihçisi Gibbon da aynı konuyu –yani Roma İmparatorluğu'nun büyüklüğünün nedenleri, gerileme ve yıkılma konularını- incelemişlerdir.¹⁹

İplikçioğlu'nun yazdığı üzere, Eskibatı Tarihi araştırmalarında Alman ekolünün etkinliği de unutulmamalıdır. Eskibatı Tarihi araştırmaları, Klasik Arkeoloji'nin kurucusu olarak da kabul edilen Alman arkeolog, sanat tarihçisi ve düşünür Johann Joachim Winckelmann (1717 - 1768) ile düşünür, teolog, şair ve edebiyatçı Johann Gottfried Herder (1744 - 1803) ile başlamıştır. Bu kişilerden sonra tarihçi ve devlet adamı Barthold Georg Niebuhr (1776 - 1831) ve ilk baskısını 1811'de yapan ve Türkçeye "*Roma Tarihi*" adıyla çevrilen yapıtı ise Roma Tarihi'nin araştırılması konusunda önemli bir dönüm noktası olmuştur.²⁰

Ancak hemen belirtmelidir ki, Avrupa'nın Eskiçağ ile ilgilenmesi Roma Tarihi'ne ilişkin alanlarda başlamakla birlikte, Winckelmann'ın Hellen kültürüne yakınlığı, Herder'in ve lirik şair Johann Christian Friedrich Hölderlin'in (1770 - 1843) Hellen hayranlığı Hellen Tarihi'ne de ilgi duyulmasına neden olmuştur. Önemli bir başka nokta da Hellenizm Devri'nden Roma Devri'ne geçiş dönemi olan "Hellenizm" kavramını Eskibatı Tarihi'ne kazandıran kişinin Alman Johann Gustav Droysen (1808 - 1884)

¹⁶ Hollandalı Erasmus (1469-1536) ve Joseph Justus Scaliger (1540-1609) antik eserlere ilişkin ilk önemli edisyonları gerçekleştirmişlerdir.

¹⁷ Titus Livius ve tarihçiliği konusunda bkz., Sarıgöllü, 1971: 36-41.

¹⁸ İplikçioğlu, 1997: 28-29.

¹⁹ Niccolo de Bernardo dei Macchiavelli (1469-1527), büyük ölçüde antik yazarların eserlerinden yararlanarak Roma devletinin yıkılmasına yol açan olgular sorununu açıklamaya çalışmıştır. Örnek vermek gerekirse, "Titus Livius'un İlk On Yılı Üzerine Söylev". Charles-Louis de Secondat, Baron de La Brede et de Montesquieu (1689-1755), "Romalıların Büyüklüğünün Nedenleri ve Çöküşleri Üzerine Düşünceler" adlı eserinde, Edward Gibbon (1737-1794) da "Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi" adlı eserinde Roma'nın yıkılma nedenleri üzerinde durmuşlardır.

²⁰ İplikçioğlu, 1997: 30.

olmasıdır. Droysen, kendisinden önce de üzerinde durulmuş bir alanda çalışmalar yapmıştır; ancak 1836 - 1843 yılları arasında iki cilt halinde çıkan ve İÖ 221 yılında kadar olan süreyi kapsayan “*Geschichte des Hellenismus*” adlı eseri ile Eskibatı Tarihi'nde Hellenizm Devri'nden Roma Devri'ne geçiş dönemini ilk kez açıklamıştır. Nitekim Eskibatı Tarihi'nin bu önemli dönemi, Droysen'e gelinceye kadar bu açıdan değerlendirilmemişti.

Fakat bu gelişmelerin antik yazarlar ve eserleriyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda antik yazıtların toplanmasına da başlandığını görüyoruz. Modern Hellen epigrafyasının kurucusu sayılan August Boeckh (1785 - 1867), 1828'den itibaren, Berlin Akademisi adına Hellence yazıtların bir araya toplandığı *Corpus Inscriptionum Graecorum*'u (CIG) yayımlamaya başlamış ve bu proje ile Hellen epigrafyasının gelişmesinde edisyon ve açıklamalar bakımından çok önemli olan bir adım atılmıştır. Boeckh'in ayak izlerini, Latin epigrafyası ve Roma hukuku alanlarının erişilmez ustası olan Theodor Mommsen (1817 - 1903) takip ederek Latince yazıtları yine Berlin Akademisi adına 16 cilt halinde *Corpus Inscriptionum Latinarum* (CIL) adı altında bir araya toplamıştır. Mommsen'in ilgilenmediği bir konu, bir sorun yok gibidir. Dolayısıyla denilebilir ki, Roma Tarihi araştırmaları onunla doruk noktasına erişmiştir. Mommsen'den sonra bu alanda çalışan bütün araştırmacılar onun filoloji, epigrafya ve nümismatik konularını dâhice birbirine bağlayan yöntemiyle kaleme aldığı büyük yapıtlarına dayanarak kendi eserlerini vermişlerdir.²¹ İplikçioğlu gibi benim de demem o ki, Mommsen'den sonra gelenler, sanki “bir devin sırtındaki cüceler” gibidirler.

Yukarıda da vurgulandığı gibi, Eskiçağ Tarihi'ne gerek Eskidoğu gerekse Eskibatı olarak evrensel boyutu getiren tarihçi, Berlinli büyük tarihçi Eduard Meyer olmuştur.²² Bununla beraber, bu dönemde Eskibatı Tarihi'nin belirli alanlarında da önemli gelişmeler kaydedildiği görülmüştür. Örnek vermek gerekirse, Alman tarihçi, Karl Julius Beloch (1854 - 1929), ilk kez 1886 yılında modern yöntemler kullanarak Hellen - Roma dünyasının demografyasına ilişkin temel sorunları açıklamıştır. Aynı yıllarda yine bir Alman tarihçi Ulrich Wilcken (1862 - 1944) ilk papirolojik çalışmalarını yayımlamaya başlamıştır. Yine aynı tarihlerde ünlü klasik filolog Ulrich von Wilamowitz-Moellendorf'un (1848 - 1931) çalışmaları ışığında, klasik filolojinin de tarihsel bir yön kazandığını ve klasik edebi eserlerin tüm yönleriyle incelenmeye başladığı

²¹ Alman tarihçi Christian Matthias Theodor Mommsen'in Roma İmparatorluğu tarihine ilişkin yaptığı çalışmalar, bugün dahi önemini korumaya devam etmektedir. Roma hukuku araştırmaları Alman Medeni Hukuk Kanunu'na şekil kazandırmıştır. 1902 yılında *Römische Geschichte* (Roma Tarihi) adlı eseri ile Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülmüştür. 1854-1856 yılları arasında çıkan ilk üç cildinde Roma Tarihi'ni başlangıcından İÖ 46 yılına kadar getirmiştir. Dördüncü cildi çıkmayan eserin 1885'te çıkan beşinci cildinde ise, Caesar'dan Diocletianus'a kadar Roma eyaletler tarihi ele alınmıştır. Mommsen'in *Römische Geschichte* kadar dâhice kaleme alınmış olan ve üç cilt halinde ilk kez 1871-1878 yılları arasında yayımlanan *Römisches Staatsrecht* (Roma Devlet Hukuku) adlı yapıtı ise Roma devlet kurumları hakkında türünün ilk örneğidir. Roma ceza hukukuna ilişkin *Römisches Strafrecht* adlı eserini de unutmamamız gerekir. Bkz., İplikçioğlu, 1997: 31.

²² Meyer'in büyük eseri *Geschichte des Altertums* İplikçioğlu'nun da yazdığı üzere, ne yazık ki, İÖ 350 yılında sona ermektedir. 1917 yılındaki Hitit çivi yazısı ve dili konusundaki gelişmelere yetişemeyen bu beş ciltlik eserde Eskiçağ Tarihi'nin o zamana kadar bilinen tüm kaynakları ele alınmış; böylece eser, bugün bile değerini koruyan “standart” bir nitelik kazanmıştır. İplikçioğlu, 1997: 32.

görülmektedir. Nitekim Wilamowitz-Moellendorff, 1902 yılında daha önce August Boeckh tarafından başlatılan, Berlin'deki Hellence yazıtların toplanması çalışmalarının başına geçerek, *Inscriptiones Graecae* (IG) adı verilen yeni bir corpus çıkarmaya başlamıştır.²³

Benzer çalışmalar 20. yüzyılda da devam etmiştir; örneğin Beloch'un öğrencisi olan İtalyan tarihçi Gaetano de Sanctis (1870 - 1957), "*Stroia dei Greci dalle origini alla fine del secolo quinto*" ("*Başlangıcından 5. Yüzyılın Sonuna Kadar Hellen Tarihi*") adlı eseriyle, Hellen Tarihi üzerine en önemli modern standart yapıtlardan birini ortaya koymuştur. Bu yüzyılda, İsveçli Martin P. Nilsson'u (1874 - 1967), Rus Michael Rostovtzeff'i (1870 - 1952) de söz konusu alanın araştırmacılarına yol gösterebilecek yapıtları ile görmek mümkündür.²⁴

Eskibatı Tarihi araştırmalarının Türkiye dışındaki tarihsel süreci karşısında acaba Eskibatı Tarihi araştırmaları Türkiye'de ne durumdaydı?

Şimdi bu soruyu da yine İplikçioğlu'nun 1997 tarihli "*Eskibatı Tarihi I: Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya*" adlı yapıtına dayanarak cevaplamak isterim.

Yukarıda da belirtildiği üzere, Türkiye dışında 11. - 13. yüzyıllarda belirmeye başlayan ve 14. yüzyıldan itibaren "Hümanizma" hareketi ile gelişen Eskibatı Tarihi araştırmalarının Türkiye'de ilk belirtileri 17. yüzyıla kadar uzanmakla birlikte 19. yüzyılda Tanzimat ile birlikte canlanmaya başlamış; 20. yüzyılın başlarından itibaren de giderek artmıştır. Özetle, Türkiye dışında 11. yüzyılda belirmeye başlayan Eskibatı Tarihi'ne yönelik çalışmalar Türkiye'de esas olarak 19. yüzyıldan itibaren başlamıştır.²⁵

Bu cümleden olmak üzere, elimizdeki örnekler içinde en çarpıcıları 1909 yılında Hellen edebiyatı tarihine ilişkin bir eser veren romancı Mehmed Rauf; aynı yıl Fransız tarihçi Fustel de Coulanges'in "*La Cite Antique*" adlı antik kentler hakkındaki yapıtını "*Medine-i Evvelin*" (1327/1911'de) adı ile çeviren Nahid; M. Edom'dan "*Tarih-i Esatir*" adıyla (1911'de) çeviri yapan Mustafa Nuri Paşa'dır.

Bu konuda değerlendirilmesi gereken diğer örnekler ise şunlardır: Mehmed Tevfik [Paşa], telif olarak iki yeni mitologya eseri yayımlamıştır; 1912/13 yılında Halid Ziya Uşaklıgil, Hellen ve Latin edebiyatları tarihine ilişkin birer eser kaleme almıştır. 1914'de Ahmet Sahib'in ise Romalı biyografi yazarı Suetonius'tan çeviri yaptığını; 1919'da ise Montesquieu'nun "*Considerations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur*

²³ İplikçioğlu, 1997: 32.

²⁴ Nilsson'u *Geschichte der Griechischen Religion* (Türkçesi; Hellen Din Tarihi); Rostovtzeff'i de *The social and economic history of the Hellenistic world* (Türkçesi; Hellenistik Dünyanın Sosyal ve Ekonomik Tarihi); İsveçli Hermann Bengtson'u *Einführung in die Alte Geschichte* (Türkçesi; Eskiçağ Tarihine Giriş); *Griechische Geschichte von den Anfängen bis in die Römische Kaiserzeit* (Türkçesi; Başlangıcından Roma İmparatorluk Devrine Kadar Hellen Tarihi) ve *Grundriß römischen Geschichte* (Türkçesi; Roma Tarihinin Anahatları) ve Alman Alexander Demandt'i *Die Spätantike* (Geç Antikçağ) adlı yapıtlarıyla görmek mümkündür. İplikçioğlu, 1997: 33.

²⁵ Eskiçağ Tarihi araştırmalarının Türkiye ve Türkiye Tarihi içindeki yeri ve önemi konusunda daha detaylı bilgi için bkz., Şahin, 1995: 203vd; Külçür, 2010: 3-102.

decadence” adlı eserinin Ahmed Saki tarafından yine “*Romalıların Yükselişi ve Çöküşü*” adıyla Türkçeye çevrildiğini görüyoruz.

Diğer kanıtlara gelince, özellikle Fransız edebiyatının kaynaklarını araştırırken Hellen - Latin edebiyatı ile karşı karşıya gelen ve asıl adı Ahmed Ağâh olan şair Yahya Kemal Beyatlı ile yazar – romancı ve diplomat Yakup Kadri Karaosmanoğlu; öykücü Ömer Seyfeddin ve sosyolog - düşünür Ziya Gökalp gibi yazarlar da unutulmamalıdır.²⁶

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, Türkiye’deki Eskibatı Tarihi araştırmaları 1923’te Cumhuriyet’in kurulmasından sonra hızlanarak devam etmiştir.²⁷ Bir yandan 1928 yılında Harf Devrimi’nden sonra gazeteci ve yazar Ruşen Eşref Ünaydın’ın Romalı ozan Vergilius’tan *Eclogae*’yı; Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun ise Horatius’tan şiirleri Türkçeye çeviri faaliyetleri sürmüştür. Öte yandan yukarıda da belirtildiği gibi, Darülfünun’un devamı olan İstanbul Üniversitesi’nde ve 1935 yılında Ankara’da kurulan Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi’nde akademik tarih eğitimi ve araştırmaları gelişimini sürdürmüştür. Bu dönemde bir başka önemli konu da Cumhuriyet’in kendi tarih kurumlarını inşa etmiş olmasıdır. Bunun güzel bir örneği 1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’nin kurulmasıdır. Kurum, bilindiği üzere, 1935’te Türk Tarih Kurumu adını almıştır. Doğrusun söylemek gerekirse, 1931 yılında ortaya çıkan ve 1935’te Türk Tarih Kurumu adını alan bu kurumun çatısı altında yapılan çalışmalarda Eskiçağ Türkiye Tarihi’nin kaynaklara inilerek çok iyi araştırılması gereği üzerinde durulmuş ve bu hususta güzel bir kanıt olarak da ilk tarih kongresi 1932’de toplanmıştır.

1940 yılında, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in bazı liselerde Latince öğrenimine olanak tanınması ve girişimleri sonucu Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün desteğiyle 1938 yılında toplanan Birinci Neşriyat Kongresi’nde alınan kararların uygulanarak Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Tercüme Bürosu oluşturulması da unutulmamalıdır. Böylece, Eski Roma kültürünün dili olan Latince orta dereceli okullarda okutulmaya ve Tercüme Bürosu sayesinde Dünya klasikleri, bir başka deyişle Eskibatı kültürlerinden günümüze kalan klasik eserler Türkçeye çevrilmeye başlamıştır. Özetle, 1940 yılından itibaren ilk ürünlerini vermeye başlayan ve Hellen - Latin edebiyatlarına ilişkin çevirilerin daha sistemli ve yoğun bir şekilde sürdürülmesine olanak sağlayan Tercüme Bürosu, kesin olarak 1966 yılının sonuna kadar faaliyetlerini sürdürmeyi başarmış ve Türkçeye birçok Dünya ve Eskibatı klasiğini kazandırmıştır.²⁸

Önemli bir başka nokta da, hepimizin de bildiği üzere, Atatürk’ün isteğiyle 1930’lu yılların başında tarih, arkeoloji ve klasik diller konularında öğrenim görmek üzere birçok öğrencinin yurt dışına gönderilmiştir. Bununla birlikte II. Dünya Savaşı yıllarında ve daha sonrasında Ankara ve İstanbul Üniversitesi’nde çalışan, başta Almanlar olmak üzere yabancı kökenli birçok bilim adamı da Türkiye’de modern Eskiçağ Tarihi, Arkeoloji ve Klasik Filoloji temellerinin atılmasında büyük katkılarda bulunmuşlardır.

²⁶ İplikçioğlu, 1997: 34.

²⁷ Cumhuriyet Dönemi’nde Eskiçağ Tarihi araştırmalarının gelişimi konusunda daha detaylı bilgi için bkz., Külçür, 2010: 28-103.

²⁸ İplikçioğlu, 1997: 35 ve dn 81.

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde Georg Rohde (1899 - 1960) başkanlığındaki Klasik Filoloji Kürsüsü'nde Fazıl Nazmi Rukun, Hamit Dereli ve Faruk Zeki Perek görev almış; bu kürsüde Zafer Taşlıkılıçlı ve Samim Sinanoğlu, Suat Sinanoğlu ve Azra Erhat yetişmişlerdir.²⁹ Nitekim Sinanoğlu kardeşler ile Azra Erhat, kürsüde görev de almışlardır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde ise Üniversite Reformu'nun yapıldığı 1933 yılından 1943 yılına kadar içinde Klasik Filoloji Kürsüsü'nün de bulunduğu 12 enstitü kurulmuştur. 1938'de enstitünün yerini Klasik Filoloji Kürsüsü almış ve kürsünün ilk başkanı da Clemens Emin Bosch (1899 - 1955) olmuştur. Bu görevi 1942 - 1944 yılları arasında Sir Ronald Syme (1903 - 1989) sürdürmüştür. Syme'nin başkanlığında kürsünün faaliyetlerine 1940'lı yıllarda İngiliz Oliver Davies, 1970'li yıllara kadar görevini sürdürecektir olan ve aynı zamanda Anadolu'da epigrafik araştırmalar da yapan George E. Bean; Ankara'dan gelen Faruk Zeki Perek ve Zafer Taşlıkılıçlı; Almanya Heidelberg Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antik Felsefe Kürsüsü'nde asistanlığa başlamış olan Suad Y. Baydur; 1950'li yıllarda Paul Moraux ve nihayet bu kürsüden yetişen Oktay Akşit ve Müzehher Erim katılmışlardır.

Eskibati Tarihi alanında, Arif Müfid Mansel³⁰ (1905 - 1975), başlangıcından itibaren Hellen tarihini ele alan ve bu kapsamda Türk dilindeki ilk bilimsel kitap olan, 'klasikleşmiş' *Ege ve Yunan Tarihi* adlı eserini ilk kez 1947'de yayımlamış ve ölümüne kadar da üniversitedeki Ege ve Yunan Tarihi derslerini sürdürmüştür.

Türk Tarih Kurumu kurucu üyelerinden olan ve 1941 yılında kurumun başkanlığına da getirilerek 1961'deki ölümüne kadar bu görevi sürdüren, ayrıca 1949 - 1950 yıllarında başbakanlık da yapan Şemseddin Günaltay ise 1935 yılından itibaren Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde Eskiçağ Tarihi'nin öncüsü olmuştur.³¹ Ancak burada şu gerçeğin altını çizmek de gerekir: Bu fakültede Eskibati Tarihi, 1939'da Berlin

²⁹ Perek, Dereli, Rohde, Erhat, Samim Sinanoğlu ve Rukun, Türkçeye Latin Dili'ne ilişkin birçok gramer kitabı kazandırmışlar, Taşlıkılıçlı ve Suat Sinanoğlu'nun da Hellen grameri üzerine kitapları yazdıklarını görüyoruz. 1948 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden ayrılan Erhat ise Türkiye'de Hümanizma ülküsünü yaymak, Anadolu'nun kültür varlıklarını değerlendirmek ödevini benimsemiş bir kişi olarak ve özellikle Hellenlerden Türkçeye yaptığı, başarılı çevirilerle tanınmaktadır. Bir bölümü Sabahattin Eyuboğlu ve diğerleri ile birlikte olmak üzere, Hellen-Latin yazarlarından çok sayıda çeviri yapan Erhat'ın önemli çevirileri; Homeros'un *Iliada* ve *Odysseia* destanları; Hesiodos'un *İşler ve Günler* ile *Tanrıların Doğuşu*; Sophokles'in *Elektra*'sı; Aristophanes'in *Barış*, *Lysistrata* ve *Kuşlar* adlı eserleridir. Hellen-Latin mitolojisi konusunda Türk dilindeki en önemli başvuru eserlerinden biri olan *Mitoloji Sözlüğü*'nü ise 1972'de yayımlamıştır.

³⁰ Birçok önemli kazı da yönetmiş olan Mansel, özellikle 1947 - 1966 yılları arasında Side'de ve 1946 - 1975 yılları arasında Perge'de gerçekleştirdiği kazılarla Türkiye'de Klasik Arkeoloji alanındaki sistemli araştırmaların da öncülerinden biri olmuştur. Mansel, ayrıca 1954 yılında Antalya bölgesi arkeoloji araştırma merkezinin kurulmasını sağlamış ve Side kazılarının sonuçlarını 1975'te yayımlamıştır. Çeviri alanında da hizmet veren Mansel, Aleksander A. Vasiliev'in *History of the Byzantine Empire, 324-1453* adlı eserini de *Bizans İmparatorluğu Tarihi* adıyla dilimize kazandırmıştır. Bkz., İplikçioğlu, 1997: 105-106.

³¹ Çalışmalarına, Ziya Gökalp'in etkisiyle, önce Türk ve İslam tarihi alanında başlayan Günaltay, Cumhuriyet Dönemi'nde daha çok Eskiçağ Anadolu, Mezopotamya ve İran tarihlerine yönelmiştir. İplikçioğlu, 1997: 39-40.

Üniversitesi'nde doktorasını tamamlayarak Türkiye'ye dönen Halil Demircioğlu ile başlamıştır.³²

Nazi rejiminin yerleşmesiyle 1935'te Almanya'dan ayrılarak Türkiye'ye gelen ve önce İstanbul arkeoloji müzelerindeki antik sikke koleksiyonlarının düzenlenmesi işini üstlenen ve bu dönemde Müslümanlığı kabul ederek "Emin" adını alan Clemens Emile Bosch ise, 1940'lı yılların başından itibaren Hellen – Roma tarihi ve nümismatik profesörü olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne geçmiştir.³³ Bosch, 1954 yılına kadar burada görevde kalarak, Eskiçağ Tarihi Kürsüsü'nü oluşturmuştur. Afif Erzen, Jale İnan ve Sabahat Atlan da tıpkı Bosch gibi Türkiye'ye gelerek bu kürsüde görev yapmışlardır.³⁴ Bosch'un kurduğu bu kürsüye daha sonra 1950'li yıllarda Adnan Pekman,³⁵ Oktay Akşit³⁶ ve Nezahat Baydur³⁷ da katılmışlardır.

Peki, günümüzde durum nasıl?

Şunu açıklıkla belirtmek gerekir ki, bugün Türkiye'de Eskiçağ Tarihi'nin gerek Eskidoğu gerekse Eskibatı branşlarında uluslararası düzeyde araştırma ve yayınlar yapabilen birçok bilim adamı vardır. Ancak burada şu gerçeğin altını çizmekte fayda vardır: Türk Eskiçağ araştırmacılarının, üniversite

³² Ankara Üniversitesi'nde Eskibatı Tarihi'nin kurucusu olan ve üniversite dışında Başbakanlık Arşiv Müdürlüğü, Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü görevlerinde de bulunan Demircioğlu, başlangıcından Akdeniz bölgesinde egemenlik kurulmasına kadar olan süreyi konu eden, *Roma Tarihi I. Cilt: Cumhuriyet* adlı kitabını yazmış, Trakya kökenli Atinalı ünlü tarihçi Thukydides'in (İÖ yak. 460 – 440) eserinin ilk üç kitabını aslından Türkçeye çevirmiştir. Ayrıca Eskiçağ'da devlet ve devlet organizasyonuna ilişkin değerli yazılar da kaleme almıştır. İplikçioğlu, 1997: 40.

³³ Çalışmalarında Anadolu'nun Eskiçağ siyasi ve kültürel yaşamındaki yerini göstermeye çalışan ve sikkelerin bu konuları aydınlatmada taşıdıkları önemi vurgulayarak Türkiye'de nümismatik disiplininin kurucusu olan Bosch ise nümismatiğin yanı sıra epigrafya ile de uğraşmış ve bu konuda da çeşitli yazılar yayımlamıştır. İplikçioğlu, 1997: 40.

³⁴ 1956 yılında emekli olduğu 1983 yılına kadar İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Eskiçağ Tarihi Kürsüsü'nün başkanlığını yapan Erzen, tarihçiliğinin yanı sıra, Van bölgesinde yaptığı Urartu araştırmalarıyla da tanınan bir arkeologdur. 1953'ten sonra birçok kazıya katılan Erzen, 1959'dan başlayarak Van bölgesinde Van Kalesi, Toprakkale ve Çavuştepe gibi önemli Urartu merkezlerinde kazılar yapmış; bu uygarlığa ait önemli bulgular elde etmiştir. Erzen'in çok sayıdaki kazı raporu ve değişik bilimsel dergilerde yayımlanmış makalelerinin yanı sıra Kilikia, Eskiçağ'da Ankara, Çavuştepe kazıları, Doğu Anadolu ve Urartular ve Eskiçağ'da Trakya konularında eserleri de bulunmaktadır. İplikçioğlu, 1997: 40; Külçür, 2010: 103-104.

³⁵ Antik yazar Strabon'un günümüz tarih ve tarihi coğrafya araştırmaları bakımından büyük değer taşıyan *Geographika* adlı eserinin Anadolu ile ilgili 12., 13. ve 14. kitaplarının Adnan Pekman tarafından Türkçeye kazandırılması ise Anadolu tarihi ve tarihi – coğrafyası üzerinde çalışan Türk araştırmacılar için büyük bir şans olmuştur. Anahatları ile bir Eskibatı Tarihi de kaleme almış olan Pekman'ın Eskiçağ Anadolu kentlerinin tanrı ve kurucuları ve Perge tarihi konularında da eserleri bulunmaktadır. İplikçioğlu, 1997: 41, dn 120.

³⁶ İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi'nde Klasik Filoloji Kürsüsü'nü bitirerek önce aynı kürsüye asistan olan, 1958 yılından itibaren de aynı fakültenin Eskiçağ Tarihi Kürsüsü'ne geçen Akşit, Vergilius'un ünlü *Aeneas*'ını dilimize çevirmiştir. Likya tarihi üzerine çalışmalar yapmış ve İÖ 27 - İS 395 yılları arasındaki dönemi kapsayan bir Roma İmparatorluk tarihi kaleme almıştır. Akşit'in *Roma İmparatorluk Tarihi*, bu alanda Türk dilindeki tek el kitabıdır. İplikçioğlu, 1997: 40-41 ve dn 117-118.

³⁷ İstanbul Üniversitesi'nde Roma Tarihi, Hellen ve Roma sikkeleri konularında dersler veren Nezahat Baydur, 1982 yılından itibaren Tarsus – Donuktaş'ta yapılan arkeolojik kazıları da yönetmiş; Kültepe ve Kayseri tarihi, Roma İmparatoru Iulianus ve Anadolu'da kutsal dağlar ve dağ tanrıları konularında değerli eserler meydana getirmiştir. İplikçioğlu, 1997: 41 ve dn 119.

ortamı, bilimsel ve maddi olanaklar bakımından büyük zorluklar içinde bocaladıkları da bir gerçektir...

Şimdi yukarıda belirtilmiş olanlara birer kanıt aynı zamanda siz araştırmacılara da klavuzluk edeceğini düşündüğümüz, birbirini adım adım destekleyecek olan sorular çerçevesinde önümüzdeki birkaç sayfada, konumuzu ana hatlarıyla tanımlamaya gelmiş bulunuyoruz.³⁸

Araştırma konuları nasıl belirlenmelidir?

Öncelikle şunu söyleyerek başlamak isterim, Eskiçağ (Eskibatı) tarihçisi olmak isteyen biri eğilimlerini, konusunu iyi belirlemelidir. Çünkü her şeyden önce sevmediğiniz bir konuda çalışamaz ve ilerleyemezsiniz. İkinci olarak, başlangıçta bir konuya başlarken bu daha önce çalışıldı mı? Buna bakmak gerekir, ya da yazılmış olsa bile başka bir açıdan bakılabilecekse o zaman o konu araştırılmalıdır. Tek bir cümle ile özetlemek gerekirse, Eskibatı tarihçisi alana katkı yapacak olan konuyu iyi seçmelidir.

Doğrusunu söylemek gerekirse, bütün araştırmacıların, bütün bilim adamlarının, bütün tarihçilerin bir ana araştırma konusu vardır. Bazıları dönemlere göre, bazıları da o dönemler içerisinde konulara göre ayırır. Eskiçağ dediğiniz zaman, o kadar büyük bir alandan söz ediyorum ki, bunu darlaştırıp “Eskibatı” bile deseniz, “Eski Hellen” ya da “Eski Roma” bile deseniz yine de bir ömür oturup çalışabilecek binlerce konu karşınıza çıkabilir: *Hellenlerde Tarih Yazımı*, *Roma’da Tarih Yazımı*, *Hellenlerde Destan Yazımı*, *Roma’da Destan Yazımı*... vd gibi. Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bununla birlikte, araştırma konusunun belirlenmesinde kaynaklar da çok önemlidir.³⁹ Çünkü kaynaklarda yer alan bilgilerin hepsi ayrı ayrı rol oynar. Ne demek istiyorum? Daha kesin bir ifade ile söylemek gerekirse, araştırma konusunu, tarihçinin kendi arzusu değil, kaynaklardaki bilgilerin niteliği ve özelliği belirler.

Şimdi bu söylediklerimizi uygulama alanına geçirerek söyleyecek olursak; bilindiği üzere, lisans öğrencilerine kaynaklarına rahat ulaşabileceği bilinen konular verilir. Yüksek lisans öğrencilerinin araştırma konuları belirlenirken derleme yapabileceği konular seçilirken, doktora öğrencilerinin araştırma konularının özgün olması beklenir. Eklemek gerekir ki, bu bilgiler de hiç kuşkusuz insan tarafından biçimlendirilmiş ya da insan üzerinde etkisini

³⁸ Yukarıda yazdıklarımızla her ne kadar tezat bir örnek olduğunu itiraf etmekle birlikte, eğer örnek vermek gerekirse, Türk klasik bilimlerinde kaynak kitaplar sorunu konusunda bkz., Ergin, 2013.

³⁹ Bilindiği üzere, tarihte olaylar yaşanırken çevresinde bir dizi iz bırakır. İşte, bu izlerin bırakıldığı nesneler tarihin kaynaklarıdır. Bir başka deyişle tarihsel bilgi üretirken, kaynaklarda bırakılan izler sayesinde tarih yeniden inşa edilir. Bu anlamda kaynağın en önemli niteliği, geçmiş olaylara dair doğrudan veri içermesidir. Kaynak materyalin türü, olayın gerçekleştiği döneme ve kültüre göre yazılı ve yazısız kaynaklar şeklinde iki gruptan meydana gelirler. Bu cümleden olmak üzere, Eskibatı Tarihi’nde “kaynak” denilince, İplikçioğlu’nun da yazdığı üzere, önce Eski Hellen ve Roma dünyasından günümüze kalan mirasın tümü anlaşılmaktadır. Bu miras ise öncelikle “yazılı kaynaklar” ve “yazısız kaynaklar” olmak üzere, aralarında hem biçimsel, hem de içerik yönünden farklılıklar bulunan iki ana bölümden, yani Eskiçağ’ın günümüze kalan edebi ve belgesel değerinde her türlü yazı ile maddi kültür ürünlerinin tümünden oluşur. Eskibatı Tarihi’nin kaynakları için bkz., İplikçioğlu, 1997: 42-47.

göstermiş, herhangi bir yerde ve zamanda olmuş şeylerin siyasi, sosyal, ekonomik ve dini gibi çeşitli cepheleriyle ilgilidir. Bu duruma göre, insan tarafından biçimlendirilmiş ya da insan üzerinde etkisini göstermiş olayların ve faaliyetlerin hangi cephesi ele alınacaksa, araştırma konusu da o olur.

Bu alanda karşılaşılabilecek bir başka zorluk da Eskiçağ Tarihi'nin ve tarihçilerinin en önemli sorunlarının da başında gelen alanın kaynak dil sorunudur. Doğrusunu söylemek gerekirse, Eski Batı Tarihi alanında çalışan biri ideal anlamda kaynak dil –Eski Hellençe ve Latince– bilmek zorundadır. Hiç olmazsa bu kaynak dillerden en azından birini temel düzeyde mutlaka öğrenmeli ve daha sonra geliştirmelidir. Çünkü kaynak eserlerde karşısına çıkan o eserin yazıldığı Eski Hellençe ya da Latince kökenli isim ve kelimelerin yazılışlarında hata yapmamalıdır.⁴⁰

Ayrıca Tarih biliminin diğer alanlarında olduğu gibi Eskibatı Tarihi'nde de klasik kaynaklar kadar modern literatürü de dikkatli bir şekilde takip etmek ve eleştirel gözle değerlendirmek son derece önemlidir. Bir başka deyişle, Eskibatı tarihçisi ele alacağı konu hakkında o zamana kadar yazılmış, mevcut klasik kaynaklar kadar modern kaynakları da gözden geçirmeli ve neler yapılmış yapılmamış saptamalıdır. Özetle, alanın kaynak dillerine yani Eskibatı için deyim yerindeyse Eski Hellençe ve Latinceye Homeros ya da Vergilius'un eserlerini okuyup anlayacak kadar olmasa da temel düzeyde anlayabilecek kadar en azından birine, bununla birlikte modern kaynakları kullanabilecek kadar da iki ya da üç modern Batı diline –İngilizce, Almanca ve Fransızca– hâkim olmaları gerekmektedir.

Bir başka önemli nokta da Eskibatı tarihçilerinin araştırma konularına paralel olarak Arkeoloji, Mitoloji, Epigrafi ve Nümismatik gibi bilim dallarını da bilmesi beklenir.⁴¹ Ancak hemen belirtilmelidir ki, Türkiye şartlarında,

⁴⁰ Demem o ki, Eski Hellençe ve Latince kökenli ad ve sözcüklerin Türkçede doğru yazımına ve okunuşuna ilişkin son zamanlarda gerek akademik gerekse popüler yazılarda hataların daha çok karşımıza çıkması ve dolayısıyla kaynak diller konusunda gerekli hassasiyetin gösterilmemesidir. Ben burada hem Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı lisans mezunu bir “Dil Uzmanı” hem de birçok uluslararası dergilerde hakemlik yapan bir “Eskiçağ (Eskibatı) Tarihi Profesörü” olarak gördüğüm yazım yanlışlıkları üzerine şunu ifade etmek istiyorum. Eski Hellençe ve Latince ad ve sözcüklerin Türkçede nasıl yazılması gerektiği konusunda her şeyden önce Türkçenin genel yazım kuralları ile ilgili problem söz konusudur. Bu konuyu asgari düzeye indirmek için bir Klasik Filolog hassasiyetiyle söylüyorum ki, araştırmacılar Türk Dil Kurumu'nun “Yeni Yazım Kılavuzu”na göre hareket etmelidirler. Ayrıca bu kuralları Eski Hellençe – Latince ad ve sözcüklere uygulamak için, örneğin Latince ad ve sözcüklerin özgün biçimlerini Latin harfleri ile olduğuna ve bunların çok büyük bir bölümünün Türkçede yerleşmiş biçimleri olduğuna göre, özellikle akademik yazılarda bunların tümünü Latincedeki özgün formlarıyla yazmak gerekmektedir. Bununla birlikte Eski Hellençe ad ve sözcüklerin özgün biçimleri ise Hellen harfleri ile olduğuna göre, bunları da söylendikleri gibi yazmak gerektiği düşünülebilir. Fakat Hellençe sözcüklerin doğru söylenmesi gibi bir ön koşul getiren bu durum, bu sözcüklerin yazımında büyük farklılıklar ve yanlışlıklar yaratabileceği için, burada izlenmesi gereken en sağlıklı yol, bu sözcüklerin belirli kurallar çerçevesinde Latin harflerine çevrilmesidir. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz., İplikçioğlu, 1997: 803-812.

⁴¹ Eskibatı Tarihi'nin “temel bilimler” diye nitelendirilen bazı özel disiplinler, yukarıda sözünü ettiğimiz kaynak gruplarını araştırma alanları içine almış bulunmaktadır. Örneğin, klasik edebiyat eserleri, “Klasik Filoloji”, yazıtlar, “Epigrafiya”, papirüsler “Papiroloji”, sikkeler, “Nümismatik” bilimleri tarafından incelenmekte; maddi kültür kalıntıları olarak tanımladığımız yazısız kaynaklar ise “Klasik Arkeoloji” bilimi tarafından değerlendirilmekte ve bu şekilde bir işbölümü ortamı da yaratılmış olmaktadır. Bu işbölümünde Eskibatı

Eskibatı Tarihi alanında çalışan birinden bütün bilim dallarında çok bilgili olması beklenmemelidir. Aslında ideal olan ya da tam anlamıyla olması gereken, Eskibatı tarihçisinin hem antik kaynakları okuyacak ve anlayacak, hem arkeolojik ve mitolojik hem de epigrafik ve nümismatik malzemeyi değerlendirebilecek bilgiye sahip olmasıdır.

Belirlenen konu nasıl araştırılmalıdır? Araştırma süreci nasıl ortaya çıkar?

Unutmamak gerekir ki, her şeyden önce sizi, kafanızı, meşgul eden problematikler yönlendirir. Bu doğal... Kafanızda bilimsel takıntılar olmalı ve o takıntıların peşine takılıp araştırma yapmalı, dolayısıyla da konularınızı ona göre seçmelisiniz. Daha sonra da seçtiğiniz konu ile ilgili ulaşabildiğiniz tüm mevcut kaynakları -yazısız ve yazılı- olabildiğince eksiksiz bir şekilde taramanız gerekir. Çünkü seçilen konu ya da konuların tüm kaynaklarına olabildiğince nüfuz etmeniz şart.

Bu araştırma sürecinde kütüphane araştırması çok önemlidir. Ben bunu hem eski bir kütüphane çalışanı hem de şimdi bir kütüphaneci eşi olmanın hassasiyetiyle söylüyorum. Gerçekten konu araştırmasında kütüphane çok önemlidir. Örneğin, yukarıda da belirtmiş olduğumuz üzere, Cumhuriyet'in tarih alanında inşa ettiği üç büyük kurumun kütüphaneleri biz Eskiçağ Tarihi çalışanlar açısından oldukça önemli kaynaklara sahiptir. Bu kurumlar, 1933 Üniversite Reformu'ndan sonra yeniden düzenlenen İstanbul Üniversitesi, 1935 yılında Ankara'da kurulan Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi ve 1930'da Türk Tarihi Tetkik Heyeti adıyla kurulan 1931'de bu komisyonun yerine tüzel kişilik olan ve 1935'te Türk Tarih Kurumu adını alacak olan Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'dir.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Milli Kütüphane, üniversite kütüphaneleri, halk kütüphaneleri, kısacası tüm kütüphanelerimiz aslında Eskiçağ Tarihi ile ilgili kaynak açısından çok yeterli değildir. Ancak bu olumsuzluğa rağmen Ankara, İstanbul gibi büyük kentlerdeki Ankara, Bilkent, Hacettepe, ODTÜ, İstanbul, Marmara, İTÜ gibi üniversite kütüphanelerinin diğerlerine göre biraz daha zengin kaynaklara sahip olduğu da bir gerçektir. Ayrıca TTK Kütüphanesi ile birlikte AKMED ve TEBE gibi araştırma merkezi ya da enstitü kütüphaneleri de oldukça önemli kaynakları bünyesinde barındırmaktadır. Bununla beraber, Ankara'da İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, İstanbul'da Alman Arkeoloji Enstitüsü gibi yabancı enstitü kütüphaneleri de Eskiçağ araştırmacıları ve öğrencileri açısından oldukça zengin bilgi ve belge sağlamaktadır.

Ancak hemen belirtilmelidir ki, Eskiçağ ile ilgili her türlü kaynağın bulunduğu daha zengin kütüphaneler ne yazık ki yurtdışında bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Paris'te Bibliothèque Nationale de France,

tarihçisinin dikkat etmesi gereken nokta ise, bu bilim dallarının ele aldıkları kaynakların, örneğin bir edebiyat parçası, bir sikke ya da bir heykelin tümüyle "tarihsel" bir nitelik taşımak zorunda da olmayışıdır. İşte bu aşamada Eskibatı tarihçisinin görevi, sürekli olarak, bu temel bilimlerin ele aldıkları tüm kaynak ve konuların kendisi için yalnızca bir hammadde olduğunu düşünmek ve bu hammadde ne gibi tarihsel sonuçlar çıkarabileceğinin yollarını araştırmaktır. Daha detaylı bilgi için bkz., İplikçioğlu, 1997: 47-48.

Washington'da ise Library of Congress... vd. Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bu alanda son dönemlerde, günümüz Türkiye'sinde artık bir Eskibatı tarihçisi de çalışma odasından hiç çıkmadan bilgisayar destekli tarih araştırmaları yapabilmektedir. Bir başka deyişle, son elli yılda teknolojiye, özellikle bilgisayar teknolojilerinde meydana gelen hızlı gelişmeler sonucu bir Eskibatı tarihçisi, bilişim teknolojilerini kullanarak Eskibatı Tarihi'nin birinci ve ikinci el kaynaklarını rahatlıkla gözden geçirerek, neler yapılmış, neler yapılmamış kapsamlı bir araştırma gerçekleştirebilmektedir.⁴² Demem o ki, bu metot çalışması ile bir araştırmacı çalışma odasından hiç çıkmadan tarihsel bilgi ve belgelerin yer aldığı yurt içi çevrimiçi arşivlere –Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı Kütüphanesi, Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi... vd.- hızlı ve kolay bir şekilde ulaşabilmektedir. Benzer durum, European, JSTOR, Google Kitap Analogu ve Perseus Digital Library... vd gibi geniş koleksiyonlara sahip yabancı arşivler için de geçerlidir.

Fakat bu metot çalışmasında çok dikkatli olmak gerekiyor. Niye? Çünkü henüz yeni yeni hayatımıza girmeye başlayan sanal araştırma ortamlarında yapılan araştırmaların daha sağlam zemine oturtulması her zaman mümkün olamayabilir. Örneğin günümüzün en komplike ve otomatikleştirilmiş bir arama metotlarına sahip olan Google, bazen biz akademisyenler için de değeri biçilemez bir hazine niteliğindedir. Ancak bu arama motorunu siz eğer doğru bir şekilde kullanamazsanız ya da en basit şekliyle doğru bir anahtar kelime bile giremezseniz, işte o zaman hem aradığınız doğru bilgiye ulaşamaz hem de mevcut bilgi kirliliği içinde yolunuzu bulamazsınız.

Demek oluyor ki, tarihi bilgilerin dijitalleştirilmesi biz tarih araştırmacıları veya meraklılarının şehirler veya ülkeler arası seyahatler yapmadan oturduğumuz yerden birçok belge ve kaynağa bir bilgisayar ve internet bağlantısı kullanarak erişimimizi sağlarken aynı zamanda bizi yoğun bir bilgi kirliliği dezavantajıyla da karşı karşıya getirir. Bu nedenle bilgiye erişimi kolaylaştıran ve özgür bilgi paylaşımına imkân tanıyan interneti çok iyi bir şekilde kullanmalıyız.

Özetle konuya şüpheyle bakan bir tarihçi olmamakla birlikte, doğrusunu söylemek gerekirse, ben bilgi ve belgeye ulaşmak için kitaplık çalışması yapmanın vazgeçilmez bir yöntem olduğunu savunuyorum. Özellikle de “açık raf sistemi” olan kütüphanelere gireceksiniz. Gönlünüzce raflar arasında gezip tüm kitaplara dokunup her birini inceleyeceksiniz. Çünkü katalogdan bakılan kitabı almak için uğradığınız rafta belki de daha yararlı bir başka kitapla karşılaşacaksınız. Daha önce de ifade ettiğim gibi, bilgisayarın karşısında nasıl olsa burada her şey var, ben bunlara bakıyorum diyerek olmaz... Kütüphanelerin ve kitapların tozunu mutlaka yutmak gerekiyor.

Araştırma konusu ile ilgili veri toplama, analiz etme ve değerlendirme süreçleri nasıl gerçekleştirilmelidir?

İkinci soru ile ilgili bir şey bu. Veri, araştırma konusuna göre belirlenen bir şeydir. Bu hususta yapılması gereken, önce konuyu anlatan kaynakları bulmak ve bir araya getirmek, sonra da esaslı bir tarihsel eleştiri süzgecinden

⁴² Sanal arşiv ve kütüphane kullanımı konusunda bkz., Turan, 2015: 179-197.

geçirmektir. Daha sonra da tarihsel olayların tasviri işine girişmektir. Bu süreç biraz sosyal bilimlerde zannedildiğinden daha güç bir şeydir. Öyle konular vardır ki, çok farklı verilere dayanır. Bunlar zaman zaman benim de yaşadığım sıkıntılar. Onun için yapılması gereken, malzemeyi zorlayarak söylenebilecek en fazla şeyi söylemektir.

Her konuda söylenebilecek bir şeyler vardır, ama ne kadar söylenebileceğini ve hangi yöntemle söylenebileceğini belirleyen, hareket ettiğiniz ve kullandığınız verinin niteliğinde saklıdır. Gerçekten de veri toplama süreci çok önemlidir. Çünkü geçmişi yeniden inşa etmek, onun bilgisine sahip olmak o kadar kolay bir şey değildir. Dolayısıyla, araştırma konusu ile ilgili bütün veriler sağlıklı bir şekilde toplanmalıdır. Ancak kafamızda peşin hükümle yola çıkmamalıyız. Demem o ki, önceden kararlaştırılmış bir sonucu ispat etmek için araştırma yapmamalıyız. Bu, araştırmacıyı seçiciliğe iter. Tezini destekleyeceğini düşündüğü verileri toplar, diğerlerini görmezlikten gelirse, o araştırma zaten daha doğmadan ölmüş demektir bence.

Bu cümleden olmak üzere, kafanızda böyle bir önyargı ile işe başlamak, sizin ideolojik saplantınız olduğunu düşündürür. Böyle yapılmış bir araştırma da zaten genel kabul görmeyecektir. Özetle, kaynaklardan veri toplarken seçici olmamak gerekiyor.

Konumuz açısından şunu da eklemek isterim ki, bu veriler yeterli mi? Son olarak bu soruyu sormak gerekir. Eğer araştırma konusu hakkında toplanan kaynaklar yeterli değil ise o zaman konu değiştirilmelidir.

Analiz konusuna gelince, tabii ki en az veri süreci kadar analiz süreci de çok önemlidir. Nitekim bu aşamada da araştırmacının önündeki en büyük tehlike şüphesiz yine önyargıdır. Bu süreçte Eskibatı Tarihi çalışanlara tavsiyem, Eskibatı Tarihi'nin yardımcı yan disiplinlerinden olabildiğince yararlanmalarıdır. Çünkü yardımcı bilimsel disiplinler araştırmanıza farklı bakış açısıyla bir anlamda derinlik katar ve ikna edicilik kazandırır. Nitekim tek yönlü yaklaşımlar, analizlerimizi, yorumlarımızı kuraklaştırır, zevksiz hale getirir. İkna edici olmaz... En kötüsü de vardığımız sonuç, belki de gerçekte bağdaşmayan hayali bir sonuç olur.

Kanımca Türkiye'deki Eskibatı tarihçiliğinin en büyük eksikliklerinden bir tanesi, interdisipliner yaklaşımın sadece görüntü ve teknik düzeyde kalması yani disiplinlerarası yaklaşım zihniyetinin içselleştirilmemiş olmasıdır.

Bununla birlikte, tarihçilerin etnik ve dini kimliklerini olabildiğince arka plana atarak, eserlerini yazmaları gerektiğine inanan bir tarihçi olarak, bir eser analiz edilirken öncelikle bu eserin hangi yanlış bilgiler içeriyor diyerek incelenmesi gerektiğine de inanıyorum. Ben de kendimce, yapabildiğim kadar bu bakış açısıyla yazmaya çalışıyorum.

Eser yazılırken nelere dikkat edilmelidir?

Şunu söylemekte belki baştan yarar var. İster akademik ister popüler dilde bir eser yazın, her şeyden önce okuyucunun yazılan(lar)ı ve yazar(lar)ı doğru anlaması çok önemlidir. Eğer, yazar okuyucuya kendisini yanlış anlatırsa, doğru kelimelerle düzgün bir dille ve üslupla anlaşılır bir şekilde yazmaz ise okuyucu tabii ki yazarı ve eseri yanlış anlayacak ve yanlış

değerlendirecektir. Zaman zaman benzer durumlarla hemen hemen hepimiz karşı karşıya kalıyoruz.

İşte bu yüzden burada öncelikle hem seçilen konuyla hem de yazarla ilgili bir şeyler söylemek gerekir.

Eser yazılırken nelere dikkat edilmelidir?

Bu sorunun da büyük bir bölümünü yine konu belirler. Daha önce de değindiğimiz gibi, bütün araştırmacıların, bütün bilim adamlarının, bütün tarihçilerin bir ana araştırma konusu var. Bazıları dönemlere göre ayırıyor, bazıları da o dönemler içerisindeki konulara göre. Yani önce şunu tespit etmek gerekir: Hangi konu olursa olsun bu hiç araştırılmamış zannedilen konuda bile daha önce araştırma yapmış olan biri olabilir. O yüzden aynı konuda biri çalışma yapmış mı yapmamış mı araştırılmalıdır. Eğer sizden önce o konuda biri çalışma yapmış ise o zaman siz o çalışmayı bulup, okuyup daha sonra siz de çalışma yaparsanız eserlerinizi yazarken ona atıf yapmak zorundasınız. Her şeyden önce bilimsel ahlak ilkeleri çerçevesinde kesinlikle daha önce benzer konular çalışılmış ise onların da atıf yapılan eser olarak çalışmada yer alması gerekir. Nitekim atıf yapmak eser(ler)in ya da yazar(lar)ın değerini azaltmaz, tam tersine o eser(ler)in ve yazar(lar)ın da verdiği destekle değerini daha fazla artırır. Doğrusunu söylemek gerekirse, herkes her şeyi aynı şekilde yazamaz.

Ancak hemen belirtilmelidir ki, bu durumda dikkat edilmesi gereken nokta, kullanılan kaynağın daha önce yapılmış çalışma ya da çalışmalara kıyasla yeni çalışmaya bir farkındalık ya da farklı bir bakış açısı getirecek şekilde katkı sağlamasıdır.

Öte taraftan, günümüzde bazen daha önce yapılmış çalışmaların aşağı yukarı içeriği hiç değiştirilmeden sadece paragrafların yerlerini değiştirerek ya da içerdiği konu başlıklarının ekleme ya da budama yapılarak yeni bir çalışma gibi takdim edildiğini de görüyoruz. Sonuç olarak, aynı çalışma güncellenerek, ikinci, üçüncü ya da dördüncü baskısını da yapabiliyor.

Bu doğal... Ancak yazarın kendisini tekrarlamaması gerekiyor. Yani, yazar yaptığı çalışmasının yeni baskılarına bir yenilik getirmelidir.

Bir diğer nokta da kullanılan dil. Aslında tarihçilerin kullandığı dili büyük ölçüde kullandıkları malzeme şekillendiriyor. Ben, bunun bizim tarih yazıcılığımız açısından büyük bir eksiklik olduğunu düşünüyorum. Kanımca, kaynakların diliyle ortaya çıkan eserin dili aynı olmamalıdır, farklı olmalıdır. Bugünkü yaşayan Türkçe olmalıdır. Diğer bir deyişle, bir tarihçinin yazdığı eser, rahat okunabilen, doğru bir dille yazılmış, okuyucusunu zorlamayan bir nitelik taşınmalıdır. Bunun için de, bitirildikten sonra, basılmadan önce, çalışmayı mutlaka başkaları da okumalıdır. Çünkü siz ne kadar okursanız okuyun, hele böyle tam odaklanıp aylarca çalıştığınız bir metni bir daha, bir daha okuduğunuz da artık insan algıda seçicilik nedeniyle büyük bir olasılıkla çok küçük bir hatayı bile göremiyor. Bu hata, nokta, virgül hatası da olabilir. Aynı cümlelerin ya da paragrafın başka bir yerde tekrar etmesi de olabilir. Ne yazık ki göremeyebiliyorsunuz. Dolayısıyla çalışmanızın her zaman için güvendiğiniz yani hem fikirlerine hem de Türkçesine güvendiğiniz farklı bir kişi tarafından okunması gerekiyor.

O zaman ne oluyor?

Yazdığınız eser, rahat okunabilen doğru bir dille yazılmış, okuyucusunu zorlamayan bir nitelik taşıyor.

Tarihçinin eserini yazarken dikkat etmesi gereken bir başka konu da kurgudur. Yazar, kurgusal açıdan eserinin başında o eserde okuyucusuna nasıl bir yolculuğa çıkacağına dair ipuçları vermelidir. Özetle, yazarın eserinde nelerle ilgileceği, neleri tartışacağı, kısacası yazarın eserinde ne yapacağının bir yol haritası olmalıdır.

Tabii ki, yazar buna sadık kalmak zorundadır. Nitekim yazının sonunda da o varmak istediği noktaya sonunda varmış olmalıdır. Bir başka deyişle, birlikte yolculuğa çıktığınız okuyucuya öncelikle o eserin nereden geldiği hatırlatılmalıdır. Daha sonra hangi sonuçlara varıldığı da özetlenmelidir. Mutlaka sonuç çıkarmak gerçekleşmelidir.

Sonuçta şuna da saygılı olmak gerekir. Okuyucunun kendisinin de o eserden çıkaracağı farklı başka açılımlar başka sonuçlar olabilir. Örneğin okuyucu eğer akademik eğilimli bir kişi ise o eser çok daha fazla çalışmaları da tetikleyebilir. Bu açıdan biraz açık uçlu davranmakta da yarar vardır.

Görülüyor ki, çalışmalar kesinlikle olabildiğince anlaşılabilir ve okunabilir olmalıdır. Akademik amaçlı olsalar da o çabayı gösterecek akademik birikime sahip olmayan kişi ya da kişiler de eseri olabildiğince takip ederek anlayabilmeli ve kendince yararlanabilmelidir.

Demek ki, ideal bir tarihçi hem iyi bir analiz hem de iyi bir tasvir yapabilmelidir. Çünkü iyi bir analiz yapmayan bir tarihçi, iyi bir tasvir de yapamaz. Özetle, iyi bir tasvir yapabilmenin temel şartı, dili ustalıkla kullanmaktır. Bu konuda en etkili araç da retorik yani hitabet sanatıdır. Bu noktada da tarihçi tıpkı bir roman yazarı gibi retorik sanatını iyi bilmeli ve onu ustalıkla kullanmalıdır.

Çalışılan alanın zorlukları nelerdir? Bu zorlukları aşma konusunda mesleğe yeni giren tarihçilere neler öneril(eb)ilir?

Bu alanda karşılaşılabilecek en büyük zorluk, her şeyden önce zihniyet meselesidir.

Ne demek istiyorum? Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere, Türkiye'de Eskiçağ Tarih araştırmaları ilk belirtileri 17. yüzyıla kadar uzanmakla birlikte 19. yüzyılda Tanzimat ile birlikte canlanmaya başlamış ve gerçek anlamda 20. yüzyılın başlarından itibaren de ilgi giderek artmıştır. Bir başka deyişle, günümüzde artık baş döndürücü bir hızla değiştiğini ve geliştiğini rahatlıkla söyleyebileceğimiz medeniyetin temellerinin hemen her yönüyle dayandığı Eskiçağ, Tarih biliminin diğer disiplinlerine kıyasla Türkiye'de hak ettiği noktaya ne yazık ki ulaşamamıştır.

Gerçekten de Eskiçağ medeniyetleri, yaşam tarzı, inanç, dil ve bunların bünyesinde yer aldığı çok farklı kültürel yapılarıyla Türk toplumu tarafından ne yazık ki sağlıklı bir düşünceyle değerlendirilmemiştir. Bununla ilgili şöyle bir örnek vermek mümkündür. Genel olarak bakıldığında, günümüz Türkiye'sinde tarih araştırmaları güncel politik sorunlarla ilgili oldukları ölçüde ilgi çekmekte ancak ne yazık ki bugünün geçmişle olan yakın ilişkisi

üzerinde neredeyse hiç kafa yorulmamaktadır. Bülent İplikçioğlu'nun⁴³ da yazdığı üzere, bizim ülkemizde uzun süre tarihten esas itibarıyla “siyasal tarih” anlaşılmış; tarihçilerimiz çalışmalarını siyasal yaşamın önemli olaylarıyla, savaşlarla, devlet adamı ve komutanlarla sınırlı tutmuşlardır. Yani tarihteki savaşlar, devlet adamlarının ve askerlerinin yaptıkları işler önemli görülürken, bu olayları yaratan nedenler, yani siyasal yaşamın iç ve dış dinamikleri, bunların birbirleriyle ve ekonomik ve kültürel koşullar gibi toplumsal yaşamın diğer koşullarıyla olan ilişkiler üzerinde hiç durulmamıştır. Oysa unutulmamalıdır ki, savaşların nedenleri ve yol açtıkları gelişmeler, öncelikle toplumun süreklilik içindeki siyasal, ekonomik, sosyal, dinsel ve kültürel yaşamı ile çok yakından ilgilidir. Bununla birlikte tarihsel olayların tasvirinde, tarihsel gelişmelerde önemli kişilerin oynadıkları rollere de dikkat edilmesi gerekmektedir. Tarihçi bu önemli kişilerin psikolojilerini açıklamalı, bu kişilerin karakterlerine ve bu karakterleri yaratan koşullara da ışık tutmalıdır.

Bu ve benzeri birçok konuda ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bir kez daha belirtmek gerekirse, bu alanda karşılaşılabilecek en büyük zorluk, her şeyden önce zihniyet meselesidir. Sağlıklı düşünmeye, rasyonel düşünmeye alışmalıyız artık. Tarihe bir öğrenim dalı bir bilim dalı olarak bakmalıyız. Muhafazakar kesimler gibi kafalarda kurgulanan ütöpik ya da sanal tarihe uygun eserler değil, tarihi gerçekliğe, tarihin dinamiğine uygun eserler beklemeliyiz, vermeliyiz. En başta da Eskiçağ alanında... Unutulmamalıdır ki, Eskiçağ kültür ve tarih bilgisi, akıl ve anlayış sahibi her aydın için büyük önem taşımakta ve çağdaş formasyonun en önemli unsurlarından biri sayılmaktadır. Modern insanın evrensel uygarlığı ortaya çıkaran koşulları iyi bilmesi gerekmektedir. Nitekim Eskiçağ dünyasının geçirdiği siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişim evreleri yakından incelendiği zaman, bunların günümüzde yaşanan gelişim süreci ile ne kadar yakın benzerlikler gösterdiği; Eskiçağ'ın modern toplumlarda birçok bakımdan yaşamını hala sürdürmekte olduğu ve modern dünya kültürünün büyük ölçüde klasik kültür temeli üzerinde geliştiği görülmektedir.

Bu bağlamda, mesleğe yeni girmiş olanlara çalışmalarına başlarken her şeyden önce modern dünya kültürünün büyük ölçüde antik kültür temeli üzerinde geliştiğini unutmamaları gerektiğini hatırlatırım. Daha sonra olabildiğince antik kaynakları kullanarak bu misyonu akademik ya da popüler ayrımı yapmaksızın birçok eserler kaleme alarak daha geniş kitlelere yaymalarını öneririm. Böyle zahmetli bir işe girişerek ülkemizde Eskiçağ Tarihi araştırmalarının iyi bilinmesine katkı sağlayacak zevkle okunan eserlere imza atmanız dileğiyle...

Önümüzde kat edilmesi gereken çok uzun bir yol var.

⁴³ İplikçioğlu, 1997: 9-10.

KAYNAKÇA

- ALKAN, N., 2015. “Efsaneden Aydınlanmacı Geleneğe Tarih Düşüncesi”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, Editör: Ahmet Şimşek, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, ss. 21 - 37.
- CARR, E. H., 1994. *Tarih Nedir?*, Çeviren: Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları.
- ERGİN, G., 2013. “Türk Klasik Bilimlerinde Kaynak Kitaplar Sorunu”, *Arkeoloji Gazetesi*, 25 Mart (<http://arkeolojigazetesi.com/?author=7>: Erişim Tarihi: 10 Şubat 2019).
- İPLİKÇİOĞLU, B., 1997. *Eskibatı Tarihi I: Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KARABAĞ, G., 2015. “Disiplinlerarası Tarih Çalışması”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, Editör: Ahmet Şimşek, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, ss. 223 - 258.
- KILIÇBAY, M. A., 2005. “Bir Akdeniz Ütopyası: Akdeniz Birleşik Devletleri”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 9/34, ss. 231 - 238.
- KÖROĞLU, K., 2006. *Eski Mezopotamya Tarihi: Başlangıcından Perslere Kadar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KÜLÇÜR, Ç., 2010. *Erken Cumhuriyet Döneminde Eskiçağ Tarihi Araştırmaları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- ÖZTÜRK, İ. H., 2015. “Bilimsel (Modern) Tarihten Parçalanmış (Postmodern) Tarihe”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, Editör: Ahmet Şimşek, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, ss. 39 - 66.
- SARIGÖLLÜ, A., 1971. *Roma Edebiyatında Tarih*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- SÖNMEZ, E., 2010. *Annales Okulu ve Türkiye’de Tarih Yazımı: Annales Okulu’nun Türkiye’deki Tarihyazımına Etkisi (Başlangıçtan 1980’e)*, Tan Kitabevi Yayınları.
- ŞAHİN, S., 1995. “Türkiye Geneline Eskiçağ Bilimleri ve Eskiçağ Tarihi Temel Bilimleri”, *Arkeoloji Dergisi*, III, ss. 203 - 214.
- ŞİRİN, İ., 2015. “Genel Tarih Anlayışları”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, Editör: Ahmet Şimşek, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, ss. 93 - 117.
- TURAN, İ., 2015. “Tarih Araştırmaları İçin Sanal Arşiv ve Kütüphane Kullanımı”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, Editör: Ahmet Şimşek, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, ss. 179-197.

TÜRKİYE'DE ESKİ BATI TARİHÇİLİĞİNİN SORUNLARI ÜZERİNE
DEĞERLENDİRMELER
*CONSIDERATIONS ON THE PROBLEMS OF ANCIENT WESTERN
HISTIOGRAPHY IN TURKEY*

Muzaffer DEMİR

Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Letters, Department of History

dmuzaffer@mu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-7270-2317

Hayriye SARIKAYA

Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ph.D. Candidate, Muğla Sıtkı Koçman University, Institute of Social Sciences

hayriye.sarikaya@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9622-9966

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History

1/2, Eylül - September 2019 Samsun

E-ISSN: 2667-7059 (Online)

www.oannesjournal.com

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 26.02.2019
Kabul Tarihi-Accepted Date : 28.06.2019
Sayfa-Pages : 177 – 200

<http://dx.doi.org/10.33469/oannes.12>

This article was checked by Viper or **plagium**™

Atıf – Citation: DEMİR, Muzaffer - SARIKAYA, Hayriye, “Türkiye’de Eski Batı Tarihçiliğinin Sorunları Üzerine Değerlendirmeler, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi- International Journal of Ancient History*, 1/2, Eylül / September 2019, ss. 177 – 200.

OANNES
Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi
International Journal of Ancient History
1/2, Eylül - September 2019
177 – 200
Makale Türü: Araştırma Makalesi

TÜRKİYE'DE ESKİ BATI TARİHÇİLİĞİNİN SORUNLARI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER CONSIDERATIONS ON THE PROBLEMS OF ANCIENT WESTERN HISTIOGRAPHY IN TURKEY

Muzaffer DEMİR / Hayriye SARIKAYA

Öz

Bu araştırmada Türkiye’de Eski Batı tarihçiliğinin son on yıldaki gelişimi ile var olan mevcut durumun incelenmesi amacıyla öncelikle üniversitelerdeki akademik personel ve onların çalışma alanları ele alınmıştır. Aynı zamanda Eskiçağ Tarihi ile ortak çalışma zeminine sahip olan Arkeoloji, Epigrafi ve Klasik Filoloji alanlarındaki çalışmalar da taranarak, bu çalışmaların yöntemleri ve yoğunlaştıkları konular bakımından Eskiçağ bilimine paralellikleri olup olmadığı araştırılmıştır. Öte yandan Türkiye’de yayınlanan süreli yayınlarda Eski Batı tarihi alanına ait makalelerin kendisine ne kadar yer bulabildiği de incelenmiştir. Ayrıca yerli ve yabancılar tarafından kurulan enstitüler ve bunların faaliyetleri üzerinde durularak yürütülen çalışmaların niteliği ve gelişimi izlenmiştir. Bununla birlikte üniversitelerimizde hazırlanmış olan Yüksek Lisans ve Doktora tezleri de araştırılarak Eski Batı Tarihi içindeki çalışma alanlarının seviyesi ve tutarlılığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, Eski Batı tarihinin gelişmesi için ülkemizde yapılan çalışmaların yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle de Eski Batı tarihi alanında araştırma konularımızı kapsayan belli kalitede akademik bir derginin yayınlanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Abstract

In this study, in order to investigate the development of the ancient western historiography in Turkey in the last decade, first of all the number of academicians and their research fields within this relevant area has been taken into consideration. At the same time, the studies in the disciplines of archeology, epigraphy and classical philology have been set forward in order to find their common grounds with the discipline of ancient western history in terms of their methods and major subjects. On the other hand, the intensity of the publication of articles covering the ancient western history within the relevant periodicals in Turkey has been researched. Moreover, the level and the coherence of the research fields within the discipline of ancient western history in Turkey have been determined by analyzing the thesis of master and doctorate in this field. It has been concluded that the works as regard to the development of ancient western historiography are not sufficient enough. In particular, the publication of a periodical of a certain quality in this field is urgently necessitated.

Anahtar Kelimeler: Eski Batı Tarihi, **Keywords:** Ancient Western History,

Eskiçağ Tarihi, Epigrafi, Klasik Filoloji.

Ancient History, Epigraphy, Classical Philology.

Giriş

Eski Batı Tarihi, Eski Yunan ve Roma medeniyetleri üzerine yoğunlaşan bir disiplindir. Eski Batı çalışmalarını da içine alan Eskiçağ Tarihi’ne destek veren disiplinler arasında Klasik Filoloji, Epigrafi ve Arkeoloji önemli yer tutmaktadır. Buna rağmen ülkemizde bu disiplinlerin her birinde çalışma yapmakta olan akademisyenlerin kendi kabuklarına çekildikleri ve kendi disiplinleri dışında yapılan çalışmalara ilgisiz kaldıkları görülmektedir. Oysaki ortak çalışma sahasına sahip olan bu disiplinlerin işbirlikçi, disiplinler arası bir çalışma yöntemi uygulayarak var olan sorunların üzerinden birlikte gelmeyi amaçladıkları bir çalışma sistemi izlenmesi bilim adına kötü gidişatın değiştirilmesi için oldukça önemlidir. Unutmayalım ki disiplinler arası akademik paylaşım ortamının oluşturulması günceli takip ederek ve birbirini tamamlayarak yapılan çalışmaların niteliğini artırmaktadır. Bu açıdan herkes kabuğuna çekilmek yerine taşın altına eline koymalı ve uluslararası düzeyde özgün makalelerin yayınlanabilmesi amacıyla gerekli adımlar atılmalıdır. Bu adımlardan ilkinin ise Sencer Şahin’in de üzerinde ehemmiyetle durduğu Orta Öğretim seviyesinde Eski Yunanca ve Latince derslerinin verilmeye başlaması, üniversitelerde var olan akademisyen eksikliğini giderebilmek amacıyla yurtdışından akademisyen getirilmesi ve nitelikli elemanlar yetiştirilmesi oluşturmaktadır. Aksi halde verilen eğitimin her gün içi boşalacak ve kadroları meşgul eden çalışanların memurdan farkı kalmayacaktır. Bu memur zihniyetli insanların özgün ve bilime hizmet edici konularda çalışmalar yapması mümkün olmadığından alanda yapılan çalışmalar birbirinin tekrarı olma niteliğinden öteye gidemeyecektir. Oysa Türkiye’de Eski Batı tarihçiliği oldukça önem arz eden ve gelişmesi için ehemmiyetle üzerinde durulması gereken bir disiplindir. Buna rağmen bizim, üzerinde yaşadığımız toprakların kültürünü yabancı bilim adamlarının yaptığı çalışmalardan öğreniyor ve kendimiz bu alanla ilgili nitelikli çalışmalar yapamıyor olmamız, üzerinde yaşadığımız toprakların kültürel mirasına sahip çıkamamamız, bu toprağın kültürü ile ortak paydada bütünleşen bir kültür oluşturmamamız anlaşılabilir bir durum değildir. Üzerinde yaşadığımız toprakları bir yurt olarak görebilmemiz için öncelikle onun kültürel mirasına sahip çıkmamız ve bu mirası kendi benliğimizde eriterek yeni bir sentezle bütünleştirmemiz ve kendimize mal etmemiz gerekmektedir.¹

Şahin’in de vurguladığı gibi Eski Anadolu Uygarlıkları kültürleri mozağının sentezlerinden hareket ederek kendi özgünlüğümüzü ortaya koyan ve bunu bütün insanoğlunun kabul ettiği ortak miras haline dönüştürebilecek

* Bu makalede verilen yayın sayıları ve buna bağlı değerlendirmeler değişkenlik gösterebilir.

¹ Şahin, 1995: 203-214; 2014; XIX-XXVIII; Yılmaz - Kurul, 2015: VII-XXV; Yılmaz - Kurul, 2016: VII-VIII; Yıldırım, 1996: 33; Çiftçi, 2010: 4.

bir çabanın ortaya konulabilmesi ülkemiz imajına evrensel bir saygınlık kazandırılması açısından oldukça önemlidir. Anadolu toprakları göç eden kavimlerin bir geçiş bölgesi olduğundan dünya üzerinde belki de en çok uygarlığın kurulduğu, yıkıldığı bir coğrafyadır. Ülkeler yıkılır, ancak insanlar kalıcıdır; zaman içinde kaynaşırlar ve ders almamız gereken önemli miraslar bırakırlar. Ülkemiz toprakları içindeki bu mirasta Eski Yunan ve Roma medeniyetlerinin de önemli payı bulunmaktadır. Eski Yunan kültürünün Anadolu üzerindeki serüveni MÖ II. binyılların başından itibaren Girit/Minos ve Miken Uygarlıklarının Batı ve Güney Anadolu kıyılarıyla etkileşimleriyle başlamaktadır. MÖ XIII. yy.’ın ikinci yarısında gerçekleştiği düşünülen Miken/Aka-Troia savaşlarından sonra Dorların istilası sonucu Anadolu’ya Yunanistan anakarasından göçler başlamış, bu göç hareketleri Anadolu’nun sahilleri boyunca Troas, Aiolis, Ionia, Karia, Lykia, Pamphylia ve hatta Kilikia bölgelerine kadar yayılmıştır. Özellikle Ionia ve Aiolis’de kurulan metropol kentleri MÖ 750’li yıllardan itibaren öne çıkarak Karadeniz ve Akdeniz’in kuzey sahilleri boyunca kolonilerin kurulmasına öncülük etmişlerdir. *Polis* adı verilen bu kent devletlerinin Batı Anadolu’da Lydia ve Phrygia gibi merkezi devletlerle ve sonrasında Lydialıları yıkan Perslerle ve diğer yerel Anadolu kültürleriyle etkileşimleri ve kaynaşmaları kayda değerdir. Büyük İskender’in Anadolu’da Pers egemenliğine son vermesinden ve onun ölümünden sonra Anadolu’da ortaya çıkan Pergamon, Bithynia, Pontos, Kappadokia, Kommogene, Galatia ve Armenia gibi Hellenistik dönem krallıkları Anadolu’nun Yunan-Pers-Yerli unsurlarını bir mozaik haline getiren devlet ve kültür yapısına sahip olagelmışlerdir. Daha sonra Roma’nın MÖ 133 tarihinde Pergamon Krallığı’nı miras olarak devralması ve “Asia” eyaletini kurarak Anadolu topraklarında başlattığı yüzyıllarca süren egemenlik sürecinde de bu kültürel etkileşim, değişim ve dönüşümlerin devam ettiğine şahit olmaktayız. Dolayısıyla Anadolu topraklarının siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel olarak derin tarihi analizlerini yapabilmemiz açısından bu eski kültürlerin akademik olarak daha fazla çalışılması gerekmektedir. Bu çalışmalar ilgili kültürlerin kuruluş ve yıkılışlarının sebepleri, uygarlığa olan katkıları, kurumsal anlamda kültürel devamlılığı ve birlikteliği öne çıkaran unsurları üzerine yoğunlaşmalı ve meselelere güncel bakış açıları getirilmelidir. Bu bağlamda ülkemizde Eski Batı Tarihi çalışmalarına destek verilmesi gerekmektedir. Bu sayede ülkemizin Batı ile olan güncel ilişkilerini ortak akla ve zemine oturtacak barışçıl ve huzurlu bir anlayışın geliştirilebileceği kanaatindeyiz. Özellikle ülkemizin Avrupa Birliği’ne katılma isteklerinin ivme kazanmasında ve sonuca ulaşmasında bunun etkisi büyük olacaktır.

Bu kapsamda ülkemizde Eski Batı Tarihi alanında çalışmaların yoğunlaştırılmasına metodolojik açıdan rehberlik edecek olan Bülent İplikçioğlu’nun eserine özellikle değinmek gerekmektedir. İplikçioğlu yazmış olduğu *Eski Batı Tarihi I* adlı eserinde alanla ilgili çalışılması gereken konular seçilirken nelere dikkat edileceğine, araştırmaların nasıl yapılması gerektiğine değinerek alanda çalışacak olan araştırmacılara yol göstermektedir. Bunun yanında Eski Batı Tarihi ile ilgili eser veren antik dönem yazarlarının hayatlarını, onların kaleme aldıkları eserleri ve bu eserlerle ilgili oluşturulmuş modern literatürü değerlendirerek oluşturduğu kitabı alanla ilgili çalışma

yapacak kişiler açısından başvuru eseri olma niteliği taşımaktadır.² Bu eserin yanı sıra Türkiye’de Eskiçağ tarihçiliğinin sorunları üzerine bazı tez çalışmaları da yapılmış olup yazılan tezlerde genel olarak dil eksikliği ve İnka, Aztek, Maya, Hint, Çin gibi medeniyetler ile ilgili üniversitelerde dersler verilmediği hatta bu konuları çalışacak nitelikte akademisyen olmadığı üzerinde durulmaktadır.³ Bunlara ülkemizin normalde Afrika’ya denizden açılan kapısı olması gereken Eski Mısır’ı da ekleyebiliriz; çünkü ülkemizde Eski Mısır çalışan ve hiyeroglif yazısını bilen akademisyen eksikliği söz konusudur. Genel olarak yapılan bu çalışmaların içeriğine baktığımızda aslında var olan sorunların değişmediği ancak çözüm için herhangi bir adım da atılmadığı görülmektedir.

Yapılan bütün bu çalışmalarda da gösterildiği üzere Atatürk döneminden başlayarak 1950’li yıllara gelene kadarki süreçte İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi başta olmak üzere iki merkezde Eski Batı Tarihi çalışmalarının gelişme gösterdiği ortaya çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında ülkemize gelen yabancı bilim adamları bu üniversitelerde yeni kürsüler ve bölümler kurulmasına ve bilim dalının gelişmesine öncülük etmişlerdir. Ayrıca Türk Tarih Kurumu’nun maddi desteğiyle yurt dışına gönderilen Türk öğrenciler de eğitimlerini tamamladıktan sonra ülkeye dönerek Türkiye’de Eskiçağ anabilim dalının gelişmesine katkıda bulunmuşlar ve bu insanlar ilerleyen yıllarda Türkiye’nin çeşitli üniversitelerinde Eskiçağ, Arkeoloji ve Hititoloji bölümlerinin kurucuları olmuşlardır.⁴ Onların çabalarıyla Türkiye’de Eskiçağ Tarihi, Arkeoloji, Antropoloji, Filoloji ve Epigrafi disiplinlerinin temelleri atılmıştır. Hasan Ali Yücel’in Eğitim Bakanlığı yaptığı 1939-1945 yılları arasında Eski Batı Tarihi çalışmalarında ayrı bir atılım dönemi gerçekleşmiştir. Bu dönemde kurulan tercüme heyetleri ile tamamı olmasa da orijinal Eski Yunanca ve Latince eserler Türkçeye tercüme edilmiştir. Kazı çalışmaları desteklenerek öğrenci yetiştirimiyle ilgili nitelikli adımlar atılmıştır. Ancak onun bu çabaları kişisel politikalardan ileri gidememiş ve görev değişiklikleri sonrasında başlattığı çalışmalar devam ettirilmeyerek son bulmuştur. Dolayısıyla Eski Batı Tarihi çalışmalarının gelişimi son yetmiş yılda bir duraklama evresine girmiştir. Bu durum da günümüzde dahi devam eden sorunların önüne geçecek bir çözüm yolu uygulanmadığını göstermektedir. Biran önce bu alanda yapılacak olan çalışmalarla ilgili sürecin yeniden başlatılması, devletin ve ilgili kurumların desteğinin artırılması gerekmektedir.

Bizim bu çalışmayı yapmamızın amacı da Eski Batı Tarihi çalışmalarındaki sorunları gözler önüne sererek çözüm önerileri ortaya koyabilmektir. Çünkü yukarıda belirttiğimiz bu konuyla ilgili modern çalışmaların yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de Eski Batı Tarihi alanında son on yılda üniversitelerde ne gibi çalışmalar yapıldığı, üniversiteler bünyesinde nasıl faaliyetler yürütüldüğü, alanla ilgili yayın organları, yapılan tez çalışmaları ve bütün bu çalışmaların ne kadar yeterli olduğunun araştırılması çalışmamızın ana başlıklarını oluşturmaktadır.

² İplikçioğlu, 1997.

³ Acar, 2017: 91.

⁴ Ünar, 2013: 22,33, 68.

Eski Batı Tarihi Alanında Üniversitelerde Durum Nedir?

Günümüzde Türkiye’de Eski Batı Tarihi çalışmaları, tarih biliminin alt disiplini olarak görülmekte ve üniversite bünyelerinde kendine bu alanda kısıtlı da olsa yer bulabilmektedir. Araştırma kapsamımız için öncelikle Eskiçağ Tarihi anabilim dalında üniversitelerde bulunan kadrolara ve onların yürütmekte olduğu çalışmalara göz atmak gerekmektedir. Türkiye’de bulunan 186 üniversiteden 104’ünde Tarih Bölümü bulunmakta olup bunlardan 85’inde Eskiçağ Tarihi alanında çalışan profesör, doçent, doktor öğretim üyesi, öğretim görevlisi ve araştırma görevlisinden en az biri bulunmaktadır. Üniversiteler bünyesinde 7’si Eski Batı Tarihi çalışan 5’i ise Eski Anadolu yanında Eski Batı Tarihi de çalışan toplamda 28 profesör, 10’u Eski Batı Tarihi çalışan 7’si Eski Anadolu Tarihi yanında Eski Batı Tarihi de çalışan 30 doçent bulunmaktadır. 52 doktor öğretim üyesinin 12’si Eski Batı Tarihi çalışmakta olup 4’ü hem Eski Batı hem de Eski Yakın Doğu ağırlıklı konular çalışırken geriye kalan 34’ü ise Eski Yakın Doğu Tarihi ile ilgili konular çalışmaktadır. Bunlara ilaveten 3 öğretim görevlisi ve 43 araştırma görevlisi bu alanda da çalışmalar yürütmektedir. Eskiçağ çalışmakta olan bu akademisyenlere sayısal oranda bakıldığında profesör ve doçent sayısındaki azlık karşısında doktor öğretim üyesi ve araştırma görevlisi bağlamında alanla ilgili çalışma yapanların sayının artmakta olduğu görülmektedir. Bu durumda Eski Batı Tarihi çalışmaları açısından en azından bir ilerleme olduğunu göstermesi bakımından dikkate alınması gereken bir husus olarak göze çarpmaktadır. Bu gelişmeye rağmen Eskiçağ Tarihi alanında akademisyeni olmayan üniversitelerde Arkeoloji Bölümü öğretim üyelerinden birinin Eskiçağ derslerini veriyor olması, Eskiçağ tarihçiliğinin ülkemizdeki sorunlarından biridir. Daha da enteresan olan şey ise Ankara’da bulunan ve Türkiye’nin büyük üniversitelerinden ikisi olan Orta Doğu Teknik ve Hacettepe Üniversiteleri’nde ve özel üniversiteler bünyesinde Eskiçağ Tarihi alanında akademik personel bulunmayışıdır. Bununla birlikte Türkiye’deki Eskiçağ Tarihi’nde akademik personeli olan üniversitelerde Eskiçağ Tarihi anabilim dallarının açılmış olduğu da görülmektedir. Ancak bu anabilim dalları nitelik açısından sıkıntılıdır ve sayısal anlamda çoğu üç akademisyen kriterini sağlamamaktadır. Küçük bir örnek vermek gerekirse Artvin Çoruh Üniversitesi bünyesinde Eskiçağ Tarihi alanında sadece iki tane araştırma görevlisi olmasına rağmen üniversitenin Eskiçağ Tarihi anabilim dalına sahip olması ilginçtir ancak yine de bu alanda gösterilen bir çabaya işaret etmektedir. Önemli sayıda anabilim dallarında hem Eski Batı ve hem de Eski Yakın Doğu disiplinlerinde çalışan öğretim elemanlarının bulunmaması da hem Batı hem de Yakın Doğu etkisi altında bulunan Eski Anadolu Tarihi’yle ilgili birbirini tamamlayan ekip çalışmalarının yapılmasını zora sokmaktadır. Dolayısıyla sayısal anlamda Tarih Bölümü diğer anabilim dallarıyla karşılaştırıldığında genelde Eskiçağ, özelde Eski Batı Tarihi alanında çalışan öğretim elemanı sayısı daha azdır. Eski Yakın Doğu Tarihi çalışanlarla karşılaştırıldığında Eski Batı Tarihi çalışan öğretim elemanlarının sayısının da nispeten daha aşağıda olduğu görülmektedir.

Eski Batı Tarihi bile içerdiği konuların kronolojisi ve kapsamı açısından kendi içinde geniş bir alandır. Birbirini tamamlayan ve takip eden çalışmalar olup olmadığını anlamak için üniversiteler bünyesinde Eski Batı Tarihi

disiplini içinde çalışmalar yapan öğretim elemanlarının uzmanlık alanlarına da bakmak gerekmektedir. Burada Profesör kadrosunda bulunanlarla ilgili olarak ilk inceleyeceğimiz isim Eski Batı Tarihi ve Filolojisi çalışan Mustafa Hamdi Sayar, alanla ilgili 35 makale kaleme almış olup bunlara ek olarak yazdığı kitaplar,⁵ 45 kitap bölümü ve 9 ansiklopedi maddesi ile alana önemli katkıda bulunmuştur. Hamdi Şahin’in çalışma alanını Eski Batı Tarihi oluşturmakta ve alanla ilgili 36 makalesi bulunmaktadır. Yine ağırlıklı çalışma alanını Bizans ve Avrupa Hun tarihi üzerine yoğunlaştırmış olan Turhan Kaçar’ın alanla ilgili yaptığı kitap çevirilerine⁶ ek olarak 43 makalesi, 3 kitap tanıtımı, 2 makale çevirisi yayınlanmıştır. Murat Arslan’ın alanla ilgili 14 adet makalesi, kitapları ve aslından çeviri eserleri vardır.⁷ Çalışmalarını Eski Batı Tarihi üzerine yoğunlaştıran Mehmet Ali Kaya kitapları⁸ ve kaleme aldığı 25 makalesiyle alana hizmet etmektedir. Eski Yunan, Roma ve Anadolu tarihi çalışan Muzaffer Demir’in 1 kitap,⁹ 25 makale, 6 kitap bölümü ve çok sayıda yayınlanmış konferans ve sempozyum sunumları vardır. Hüseyin Üreten de Eski Batı Tarihi ile ilgili araştırmalar yapmakta olup alanla ilgili 1 kitap ve çeviriler¹⁰ ile 20 makale kaleme almıştır. Ağırlıklı olarak Roma Tarihi çalışmakta olan Efrumiye Ertekin’in alanla ilgili 14 adet makalesi ve kitabı bulunmaktadır.¹¹ Abdurrahman Uzunbaş’ın konuyla ilgili 12 adet makalesi vardır.¹² Yüksek Lisans ve Doktora eğitimini Hititoloji üzerine yapmış olan Ş. Recai Tekoğlu biyografi niteliğinde çeviriler¹³ ve 8 adet Eski Batı Tarihi makalesi ile alana katkı yapmıştır. Bütün çalışmaları Eski Batı Tarihi odaklı

⁵ *Perinthos-Herakleia (Marmara Ereğlisi) und Umgebung: Geschichte, Testimonien, Griechische und Lateinische Inschriften*, Wien 1998; *Die Inschriften von Anazarbos und Umgebung*, (Editör: M. H. Sayar), Bonn 2000; *Hellenismus in der Kilikia Pedias*, Ed. Hoffmann, A. – Sayar M. H. vd., İstanbul 2011.

⁶ Brown, P., *Geç Antikçağ Dünyası*, Çev., İstanbul 2007; *Valesius Seçkileri (Excerpta Valesiana)*, Anonymous Valesianus, Çev. ve Yor., İstanbul 2008; *Geç Antikçağ’da Hristiyanlık, Doğu’da İsa Teolojisinin Siyasi ve Entelektüel Tarihi*, İstanbul 2009; Mitchell, S., *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*, Çev., Ankara 2016; Kelly, C., *Attila Hunlar ve Roma İmparatorluğu’nun Çöküşü*, Çev., İstanbul 2016; Arslan, M. - Kaçar, T (Editörler), *Byzantion’dan Constantinopolis’e İstanbul Kuşatmaları*, İstanbul 2017.

⁷ *Mithridates VI. Eupator: Roma’nın Büyük Düşmanı*, İstanbul 2002; *Arrianus’un Karadeniz Seyahati, (Arriani Periplus Ponti Euxini)*, Çev. ve Yor., İstanbul 2005; *Antikçağ Anadolu’sunun Savaşçı Kavimleri: Galatlar*, İstanbul 2007; *Herakleia Pontike Tarihi (περι Ηρακλείας)*, Çev. ve Not., İstanbul 2007; *İstanbul’un Antikçağ Tarihi Klasik ve Hellenistik Dönemler*, İstanbul 2010; *Prof. Dr. V. Çelgin’in 68. Doğum Günü Onuruna Makaleler*, Editörler: Arslan, M. – Baz, F., İstanbul 2018.

⁸ *Roma’nın Afrikalı İmparatoru Septimius Severus (African Emperor of Rome: Septimius Severus)*, İstanbul 2008; *Ege ve Yunan Tarihi I. Tarih Öncesi Çağlardan Klasik Çağ’a Kadar*, İstanbul 2016; *Anadolu’da Galatlar ve Galatya Tarihi*, İstanbul 2016; *İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı*, İstanbul 2018; *Türkiye’nin Eskiçağ Tarihi II. Demir Devri ve Pers Hakimiyeti Dönemi*, İstanbul 2018.

⁹ *Lidyalılar: Mythos’tan Logos’a*, Ankara 2014.

¹⁰ *Hellenistik Dönemde Pergamon Krallığı ve Roma Devleti İle İlişkileri*, İstanbul 1999; *Neşredilmiş kaynaklar Işığında Hellenistik Dönem’de Pergamon Kenti Tanrı ve Kültürleri*, İstanbul 2010; *Cicero, Kardeşim Quintus’a Mektuplar*, Çev., İstanbul 2016; *Tralleis: Augustus Neokrati*, İstanbul 2016.

¹¹ *Hellenizm ve Roma Döneminde Batı Anadolu Hellen Kentlerinde Kamu Hizmetleri*, İstanbul 1995.

¹² *Antik Hellenler’de Bedensel Agonlar*, İstanbul 1998; *Antik Roma’da Gladyatör Oyunları*, İstanbul 2005; *Aphrodisias Agonları*, İstanbul 2005; *Gladyatörler: Arenanın Tutsak Savaşçıları*, İstanbul 2010.

¹³ *De Vita Hadriani, Historia Augusta Hadrianus*, Çev., İstanbul 2011; *Lukianos, Satılık Filozoflar Balıkçı veya Ölüler Canlanınca*, Çev., İstanbul 2012.

olmayan Hatice Palaz Erdemir’in alanla ilgili ele aldığı 25 makale, bir çeviri ve bir de kitabı bulunmaktadır.¹⁴ Ağırlıklı olarak Anadolu Arkeolojisi ve Prehistoryası çalışan Özdemir Koçak’ın Konya tarihiyle ilgili kitabının bir kısmı Roma Dönemi’ni kapsamaktadır.¹⁵ Hasan Bahar da Erken Anadolu Tarihi çalışmakla birlikte 1 adet kitap¹⁶ ve “*Tarih Öncesi Dönemden Bizans Dönemine Konya Ulaşımı*” adlı makalesinde kısmen de olsa Eski Batı çalışmıştır. Yoğun olarak Anadolu arkeolojisi ve Bayburt-Gümüşhane yerel tarihi çalışan Süleyman Çiğdem’in de “*Roma Parth İlişkilerinde Elegeia Erzurum ve Çevresi*” başlıklı Eski Batı Tarihi içerikli bir makalesi bulunmaktadır.

Doçent unvanına sahip öğretim elemanları bazında değerlendirme yapmak gerekirse; hem arkeolog hem de Eski Batı Tarihçisi olan Reyhan Körpe, Troas bölgesi çalışmaları ile ilgili 17 kitap bölümü ve 35 makalesi ile alana katkı yapmaktadır. Kevser Taşdöner Özcan 9 tane Eski Batı konulu makale kaleme almıştır. Mehmet Fatih Yavuz’un 2 kitap bölümü ve 2 makalesi, Recep Özman’ın 3 kitap bölümüyle 2 de makalesi bulunmaktadır. Roma Tarihi çalıştığı görülen Erkan İznik’in alanla ilgili 12 makalesi vardır. Ağırlıklı olarak Eski Batı Tarihi çalıştığı görülen Mehmet Kurt alanla ilgili 38 makale kaleme almıştır. Yine hem Arkeolog hem de Eskiçağ Tarihçisi olan Ayşe Gül Akalın Orbay’ın çalışmalarını Eski Batı Tarihi oluşturmakta ve alanla ilgili kazı raporları yanında 8 adet makalesi bulunmaktadır. Nümizmatik alanında çalışmakta olan Aliye Erol Özdzibay 10 kitap bölümü ve 15 makale yayınlamıştır. Ferit Baz Eski Batı Tarihi epigrafi ağırlıklı çalışmakta olup 40 makalesi vardır. Yine Eski Batı Epigrafisi çalışan H. Sami Öztürk’ün 70 makalesi bulunmaktadır. Yoğun olarak Anadolu ve Urartu Tarihi çalışmakta olan İbrahim Üngör’ün Eski Batı Tarihi alanıyla ilgili 2 adet makalesi bulunmaktadır. Yüzey araştırmaları ve Kafkas bölgesi tarihiyle ilgilenen Akın Bingöl’ün “*Persler İskender’in Rüyası*” başlıklı bir makalesi bulunmaktadır. Aslında Hitit Tarihi çalışmakta olan Fatma Sevinç Erbaş’ın Eski Batı çalışma alanıyla ilgili 2 makalesi ve 1 de kitap bölümü bulunmaktadır. Veli Ünsal, temelde Hitit, Urartu, Anadolu yerel tarihi ve kazı incelemeleri çalışmakta olup alanla ilgili “*The Relations of Hellens And Anatolia’s People In 1st and 2nd Millennium B.C*” başlıklı makalesini yayınlamıştır. Yoğun olarak Phryg çalıştığı görülen Fatih Mehmet Berk Eski Batı Tarihi’yle ilgili 8 makale ve 1 kitap kaleme almıştır.¹⁷ Hülya Boyana’nın alanla ilgili 5 makalesi 2 de makale çevirisi bulunmaktadır. Genel çalışma alanı Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları olan Ercüment Yıldırım’ın Eski Batı Tarihi’yle ilgili 7 makalesi vardır. Ayrıca Yunan Dili ve Edebiyatı üzerine çeviriler yapmakta olan Ayşen Sina’nın 1 kitap, 1 kitap çevirisi,¹⁸ 2 kitap bölümü, 4 makale çevirisi ve 2 makalesi bulunmaktadır.

Eskiçağ Tarihi ile ortak çalışma zeminine sahip olan Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri bölümlerinde yer alan akademisyenler ve çalışma alanlarına ilişkin

¹⁴ Finley, M. I., *Antik Çağ Ekonomisi*, Çev., İstanbul 2007; *Genel Hatlarıyla Roma Tarihi*, İstanbul 2018.

¹⁵ Koçak, Ö. - Bahar, H., *Eski Çağ Konya Araştırmaları 2 (Neolitik Çağ’dan Roma Dönemi Sonuna Kadar)*, İstanbul 2005.

¹⁶ *Roma ve Bizans Tarihi*, İstanbul 2012.

¹⁷ *Iconiumlu Azizler / Saints of Iconium*, İstanbul 2016.

¹⁸ *Homerus, Homerik İlahiler*, Çev., İstanbul 2008; *Atinalı Perikles: Yaşamı ve Dönemi*, Ankara 2011.

mevcut durumu incelemek de araştırma kapsamımız bakımından oldukça önemlidir. Bu bağlamda Türkiye’de İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi ve Ege Üniversitesi olmak üzere yalnızca 4 üniversitede ilgili bölümün bulunduğu görülmektedir. Bu alanda çalışan 9 profesör, 8 doçent, 11 doktor öğretim üyesi, 3 öğretim görevlisi, 4 araştırma görevlisi ile 1 de uzman bulunmaktadır. Bu üniversitelerdeki akademisyenlerin çalışmalarını değerlendirmek gerekirse, konumuzla alakalı olarak yakın zamanda kaybettiğimiz Sencer Şahin’in alanla ilgili çalışmaları hususunda bilgi vermek yerinde olacaktır. Kendisi Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Kurucu-Başkanıdır. Sencer Şahin, Eski Yunanca bilgisine sahip olan epigrafi yoğunluklu kitapları¹⁹ ve 150 makalesi ile alandaki çalışmalara önemli katkıda bulunmuştur. Yakın zamanda kaybettiğimiz ve epigrafi alanında önemli çalışmaları olan Hasan Malay’ın araştırmaları ve epigrafi alanındaki kitapları²⁰ da alan açısından oldukça önemlidir. Emekli olmasına rağmen Koç Üniversitesi Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi bünyesinde çalışmalarına devam eden Oğuz Tekin’in nümizmatik ağırlıklı kitapları²¹ ve 78 makalesiyle önemli çalışmalar yapmakta olduğunu söylemek gerekmektedir. Çiğdem Dürüşken alanla ilgili kitaplar,²² çeviri kitaplar²³ ve 44 makale kaleme almıştır. Bedia Demiriş kitaplar,²⁴ çeviri

¹⁹ *Stadiasmus Patavensis Likya Eyaleti Roma Yolları*, İstanbul 2011; *Likya Eyaleti Roma Yolları (Stadiasmus Patavensis - Itinera Romana Provinciae Lyciae)*, İstanbul 2014; *Anısına Yazılar Vir Doctus Anatolicus - Studies In Memory Of S. Şahin*, Editörler: Akdoğan Arca E. N. – Takmer, B. vd., İstanbul 2016.

²⁰ *Epigrafi (Yazıbilim)*, İstanbul 1987; *Batı Anadolu’da Yerel Tanrılar ve Tapın Merkezleri*, İstanbul 1990; *Greek and Latin Inscriptions in the Manisa Museum*, İstanbul 1994; *Çağlar Boyu Kölelik*, İstanbul 2010.

²¹ *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul 2008; *Antik Nümizmatik ve Anadolu (Ancient Numismatics and Anatolia)*, İstanbul 1992; *Antik Anadolu Nümizmatik Bibliyografyası*, İstanbul 1993; *Greek and Roman Coins/Grek ve Roma Sikkeleri*, İstanbul 1994; *Antik Nümizmatik ve Anadolu*, İstanbul 2007; Tekin, O. – Türker Tekin, N., *Mülteciler Bir Akademisyenin Biyografisi Clemens Emin Bosch (1899 - 1955)*, İstanbul 2007; *Eskiçağ’da İstanbul’da Balık ve Balıkçılık*, İstanbul 2010; Morkholm, O., *Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri*, Çev., İstanbul 2010; *Hellen ve Roma Tarihi*, Eskişehir 2011; *Coins, Glass Stamps and Weights in the Collection of Prehistory Department Faculty of Letters Istanbul University / İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistorya Anabilim Dalı Sikkeleri, Sence ve Ağırlık Koleksiyonu*, İstanbul 2011; *Konuşan Paralar, Tarih Boyunca Anadolu Kentleri ve Sikkeleri*, İstanbul 2012; Howgego, C., *Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi*, Çev., İstanbul 2013; *Ege Dünyasında Terazi Ağırlıkları Klasik ve Hellenistik Dönemler*, İstanbul 2015.

²² *Antikçağda Psyche Kavramına Genel Bakış I*, İstanbul 1994; *Antikçağ’da Doğan Bir Eğitim Sistemi: Rhetorica Roma’da Rhetorica Eğitimi*, İstanbul 1995; *Eskiçağ’da Spor*, İstanbul 1995; *Antikçağ’da Yaşamın Ve Ölümün Bilinmezine Yolculuk: Roma’nın Gizem Dinleri*, İstanbul 2000; *Roma Dini*, İstanbul 2003; *Stao Mantığı*, İstanbul 2007; *Antikçağ Felsefesi Homeros’tan Augustinus’a Bir Düşünce Serüveni*, İstanbul 2014.

²³ *Cicero, Dostluk Üzerine*, Çev., İstanbul 1994; *Cicero, Şair Archias Savunması*, Çev.: Dürüşken, Ç. - Demiriş, B., İstanbul 1997; *Seneca, Tanrısal Öngörü*, Çev., İstanbul 1997; *Genç Plinius’un Anadolu Mektupları (Plinius, Epistulae, 10. Kitap)*, Çev.: Dürüşken, Ç. – Özbayoglu, E., İstanbul 2001; *Latince Deyişler ya da Yaşamın Renkleri*, Çev., İstanbul 2004; *Seneca, Phaedra*, Çev., İstanbul 2007; *Campanella, Güneş Ülkesi*, Çev., İstanbul 2008; *Francis Bacon, Yeni Atlantis*, Çev., İstanbul 2008; *Seneca, Troialı Kadınlar*, Çev., İstanbul 2009; *Ovidius, Aşk Sanatı*, Çev., İstanbul 2010; *Alova E., Catullus. Bütün Şiirleri (Veronali Catullus’un Kitabı)*, Çev., İstanbul 2011; *Descartes. Duygular ya da Ruh Halleri*, Çev., İstanbul 2015; *Latince Güzel Sözler Antolojisi*, Çev., İstanbul 2015; *Descartes. Passiones Sive Affectus Animae: Duygular ya da Ruh Halleri, Veritas*, Çev., İstanbul 2015; *Tommaso Descartes, Yöntem Üzerine Konuşmalar*, Çev., İstanbul 2015; *René Descartes, Metafizik Üzerine Düşünceler (Meditasyonlar)*, Çev., İstanbul 2015; *Vitruvius. Mimarlık Üzerine*, Çev., İstanbul 2017;

kitaplar,²⁵ 5 kitap bölümü ve 30 makale yazmıştır. Güler Çelgin’in kitapları ve eser çevirileri²⁶ yanında 14 makalesi vardır. Bülent İplikçioğlu’nun kitapları²⁷ ve alanla ilgili Eski Yunanca ağırlıklı çalışmaları bulunmaktadır. Mustafa Adak alanla ilgili 48 makale, 14 kitap bölümü kaleme almıştır. N. Eda Akyürek Şahin’in editörlerinden biri olduğu kitapları,²⁸ 10 kitap bölümü ve 32 makalesi bulunmaktadır. Cumhuriyet Tanrıver Eski Yunanca ağırlıklı olarak İzmir ve çevresindeki kazılarla ilgili çalışmalar yapmakta olup alanla ilgili kitaplar,²⁹ 3 kitap bölümü ve 20 makale kaleme almıştır. F. Gül Özaktürk’ün kitapları³⁰ ve 13 adet makalesi vardır. Ümit Fafo Telatar’ın çeviri kitapları³¹ ve 17 makalesi bulunmaktadır.

Doçent kadrosunda bulunan öğretim elemanlarının çalışma alanına baktığımızda; Ebru Nuriye Akdoğu Arca’nın 10 kitap bölümü,³² 12 makalesi bulunmaktadır. Fatih Onur’un 12 kitap bölümü, 22 makalesi vardır. Nuray Gökalp Özdi, 7 kitap bölümü ve Sencer Şahin anısına çıkarılan ve

Apuleius. Başkalaşım: Altın Eşek, Çev., İstanbul 2017; *Cicero, De Senectute: Yaşlılık Üzerine*, Çev.: Dürüşken, Ç., İstanbul 2018; *Cicero, Yaşlılık Üzerine*, Çev., İstanbul 2018; *Publius Ovidius Naso (Ovide), Aşk Sanatı*, Çev., İstanbul 2018.

²⁴ *Latince Füller*, İstanbul 2014; *Latince Fül Çekimleri*, İstanbul 2008; *Roma’nın Yurtsever Tarihçisi Titus Livius*, İstanbul 1998; *Eskiçağ’da Yazı Araç ve Gereçleri*, İstanbul 1995; *Tacitus: Annales’te Beliren Tarihçiliği ve Hımanizmi*, İstanbul 2002; *Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı (Başlangıçtan İ.S. 5 Yüzyıla)*, İstanbul 2006.

²⁵ *Publius Syrus, Düşünceler*, Çev., İstanbul 1997; *Cicero, M. Tullius, Şair Archias Savunması*, Çev.: Demiriş, B. – Dürüşken, Ç., İstanbul 1997; *Seneca, Lucius Annaeus, Ruh Dinginliği Üzerine*, Çev., İstanbul 1999; *Suetonius Tranquillus, Gaius, Gramerciler ve Retorik Ustaları Üzerine (De Grammaticis Et Rhetoribus) Şairler Üzerine (De Poetis)*, Çev., İstanbul 2006.

²⁶ *Eski Yunan Dininde ve Mitolojisinde Artemis*, İstanbul 1986; *Örneklerle Hellenistik Çağ Şiiri*, İstanbul 2000; *Eski Yunan Edebiyatı*, İstanbul 1990; *Eski Yunanca – Türkçe Sözlük*, İstanbul 2011.

²⁷ Çelgin, G. – Çelgin, A. V. vd., *Epigraphische Forschungen In Termessos Und Seinem Territorium I*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien, 1992; Çelgin, G. – Çelgin, A. V. vd., *Neue Inschriften Aus Nord-Lykien I*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 1992; İplikçioğlu, B. – Çelgin, A. V., *Epigraphische Forschungen In Termessos Und Seinem Territorium I*, Österreichische Akademie der Wissenschaften., Wien 1991; *Ephesus Yazıtları Işığında İmparator Diocletianus’a Kadar Roma Şovalye Sınıfı ve Asia Eyaletindeki Resmi Görevlileri*, Ankara 1993; *Epigraphische Forschungen In Termessos Und Seinem Territorium I*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 1994; *Eski Batı Tarihi I*, Ankara 1997; *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, İstanbul 2007.

²⁸ *Eskiçağ Yazıları 1*, (Editörler: Akyürek Şahin, N. E. – Takmer, B. vd.), İstanbul 2012; *Eskiçağ Yazıları 2*, (Editörler: Akyürek Şahin, N.E.- B. Takmer, B.- Onur, F.), İstanbul 2012; *Eskiçağ Yazıları 3*, (Editörler: Akyürek Şahin, N.E.- B. Takmer, B.- Onur, F.), İstanbul 2012; *Eskiçağ Yazıları 4*, (Editörler: Akyürek Şahin, N. E. – Takmer, B., vd.), İstanbul 2013; *Eskiçağ Yazıları 5*, (Editörler: Akyürek Şahin, N.E.- B. Takmer, B.- Onur, F.), İstanbul 2013.

²⁹ *Mysia’dan Yeni Epigrafik Buluntular*, İzmir 2013; Bagnall R. S. – Casagrande Kim R. – Ersoy A. – Tanrıver C., *Graffiti from the Basilica in the Agora of Smyrna*, New York 2016.

³⁰ Özaktürk, F. G., *Marcus Tullius Cicero ve Philippicae Söylevleri I*, Ankara 1998; *Petronius, Satiricon*, Çev., Ankara 2001.

³¹ *Cicero, De Imperio Pompei (Pompeius’un yetkisi Hakkında)*, Çev., İstanbul 2003; *Cicero, De Provinciis Consularibus (Konsüllük Eyaletleri Hakkında)*, Çev., İstanbul 2004; *Cicero, Tanrıların Doğası*, Çev.: Özaktürk, F. G. – Telatar, Ü. F., Ankara 2006; *Cicero, De Natura Deorum (Tanrıların Doğası)*, Çev.: Özaktürk, F. G. – Talatar, Ü. F., Ankara 2007; *Gaius Suetonius Tranquillus, On iki Caesar’ın Yaşamı*, Çev.: Özaktürk, F. G. – Telatar, Ü. F., Ankara 2008; *Suetonius, De Viris Illustribus (Ünlü Kişiler)*, Çev., Ankara 2013; *Suetonius, On iki Caesar’ın Yaşamı*, Çev.: Telatar, Ü. F. – Özaktürk, F. G., Ankara 2008.

³² *Marcus Tullius Cicero, Murena Savunması*, Çev.: Akdoğu Arca, E. N. – Oktan M., İstanbul 2015.

editörlerinden biri olduğu kitap³³ ile 12 makale kaleme almıştır. Nihal Tüner Önen’in 6 kitap bölümü 24 makalesi vardır. Ayşe Sönmez’in bir adet çeviri kitabı³⁴ ve 2 de makalesi bulunmaktadır. Fatma Çiğdem Menzilioğlu kitaplar ve çeviri eserler³⁵ yanı sıra 2 kitap bölümü ve 15 makale yazmıştır. Erman Gören kitaplar ve orijinal dilden çeviriler³⁶ yanı sıra 8 kitap bölümü ve 9 makale yazmıştır. Burak Takmer’in kitapları,³⁷ 8 kitap bölümü ve 17 makalesi bulunmaktadır. Pınar Özlem Aytaçlar ise kitaplar³⁸ ve 8 makale yazmıştır.

Eskiçağ dilleri ve kültürleri bölümlerindeki bu akademisyenlerin genelde çeviri eserler yayınladıkları, filoloji ve epigrafi ağırlıklı teknik çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Konu alanı Eski Batı Tarihi’yle her ne kadar bağlantılı olsa da bu alandaki teknik çalışmalar Eski Batı Tarihi araştırmalarına sadece delil anlamında zemin hazırlamanın ötesine gidememektedir. Genelde ellerinde fotoğraflar veren epigrafik malzemeyi tanımlamakta ancak bunları siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel boyutlarıyla tarihi bir içerikte değerlendirmede zorlanmaktadırlar. Oysaki Eskiçağ Tarihçileri eğer varsa, analiz ettiği olaylarla ilgili her türlü edebi, epigrafik, nümizmatik ve arkeolojik delili kullanmak ve yorumlamak zorundadır. Buna rağmen ilgili bölümde görev yapan öğretim elemanlarının sağladığı epigrafik deliller Eski Batı tarihçileri açısından çok önemlidir, ancak yetersizdir. Ülkemizde Eski Yunan ve Roma kentlerinden Eski Yunanca ve Latince yazıtların tamamının Türkçe’ye de çevrildiği külliyatların yayınlanması için bu alanda yapılan projelerin desteklenmesi gerekmektedir.

Sonuçta, son zamanlarda gelişme göstermesine rağmen üniversitelerimizde Eski Batı Tarihi disiplininde görev yapan akademisyenlerin sayısı diğer anabilim dallarıyla karşılaştırıldığında oldukça azdır. Bu sebeple ilgili alandaki boşluk Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri ile Arkeoloji bölümünden öğretim elemanlarıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu bölümlerdeki öğretim elemanlarının çalışmaları teknik niteliktedir ve derinlemesine tarihi analizler içermemektedir. Eski Batı Tarihi disiplinindeki öğretim elemanlarının

³³ *Vir doctus Anatolicus. Studies in memory of S. Şahin*, Editörler: Takmer, B. – Akdoğu Arca E. N.- Gökalp, N., İstanbul 2015.

³⁴ *Seneca: Annem Helvia’ya Teselli*, Çev.: Sönmez, A. – Kayapınar, R., Ankara 2014.

³⁵ *Historia Augusta - Filozof İmparator Marcus Aurelius Antoninus*, Çev., İstanbul 2002; *Eutropius, Roma Tarihinin Özeti*, Çev., İstanbul 2007; *Seneca’nın Medea ve Phaedra Tragedyalarında Tutkuların Gizemli Çatışması*, İstanbul 2011; *Cicero, Tanrıların Doğası*, Çev., İstanbul 2012; *Cicero, Tusculum Tartışmaları I - Ölümü Küçümseme*, Çev., Ankara 2016.

³⁶ *Platon, Sokrates’in Savunması (Felsefe Dizisi 39)*, Çev., İstanbul 2001; *Pindaros, Bütün Zafer Şarkıları*, Çev., İstanbul 2015; *Platon, Apologia Sökrates / Sokrates’in Savunması*, Çev., İstanbul 2015; *Arkaik Yunan’da Adlandırma ve Hakikat*, İstanbul 2015; *Herakleitos: Fragmanlar, Testimonia-Fragmenta-Imitationes*, Editör, İstanbul 2016; *Kratylos’a Yorumlar: Physis-Nomos Karşıtlığı Bağlamında Filolojik ve Yorumbilimsel Bir İnceleme 2*, İstanbul 2016; *Platon: Kratylos. Giriş, Metin, Çeviri ve Dizinler 1*, Çev., İstanbul 2016; *Proklos, Adlandırmanın Ontoteolojisi. Platon’un “Kratylos”una Yorum*, Çev., İstanbul 2016; *Aristophanes: Ploutos (Servet)*, Çev., İstanbul 2018; *Homerosçu İlahiler’den Pindaros’a Arkaik Yunan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2018.

³⁷ Takmer, B. – Tüner Önen, N., *Via Sebaste: Anadolu’nun En İyi Korunmuş Roma Yolu’nun Varsak’tan Geçen Güzergahı*, Antalya 2007; Göktürk R. S. - Kaynakçı Elinç, Z. vd., *Antalya Geofitleri*, Antalya 2009; *Pseudo-Aristoteles. Oikonomika: Antik Dönem’de Ekonomi Kavramı Üzerine I (Genel Değerlendirme)*, İstanbul 2016.

³⁸ Aytaçlar, P. Ö., *Yazıtlar ve Antik Kaynaklar Işığında Batı Anadolu’da Entellektüeller*, İstanbul 2006; *Confessiones, Antik Çağda Günah, İtiraf, Kefaret*, İstanbul 2012.

uzmanlaşma alanlarına baktığımızda da bir dağınıklığın olduğu gözler önüne serilmektedir. Çalışılan konular dağınık ve birbirinden kopuktur. Avrupa ülkelerinde olduğu gibi birbirini takip edip eleştirerek, tez-anti tez şeklinde sürekli olarak kendisini güncelleyen bir yaklaşım bulunmamaktadır. Bu aslında ülkemizde Tarih bölümlerinin genel müfredat anlayışının bir yansımasıdır. Zaten orta öğretim ve lise aşamasında Eski Batı Tarihi alanında yeterli bilgi almayan öğrencilerimiz zayıf bir altyapı ile üniversitelere gelmekte ve burada da belli anabilim dalında kaynak dillerini de öğrenerek yeterince uzmanlaşmamaktadırlar. Eğer üniversitelerde Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Eskiçağ Tarihi ve Edebiyatı bölümleri kurulursa, bu uzmanlaşmanın gerek öğrenci bazında gerekse öğretim elemanları bazında önü açılacak, ülkemizde birbirini tamamlayan uluslararası çalışmalara da zenginlik katılacaktır.

Türkiye’de Eski Batı Tarihi Alanında Süreli Yayınlar ve Çalışma Yapan Kurumlar

Eski Batı Tarihi alanında yayın yapan dergilerin çoğunun alanını arkeolojinin oluşturduğu hatta Klasik Filoloji ve Epigrafi alanlarında da dergilerin yer aldığı görülürken, ulusal veya uluslararası alanda doğrudan yayın yapan bir Eski Batı Tarihi alan dergisi olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte günümüzde Eski Batı Tarihi araştırmaları konusunda en iyi atılımların Antalya’da ve Akdeniz Üniversitesi bünyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Gerek açılan bölümler ve burada verilen eğitim ile gerekse de bünyesinde oluşturulan araştırma merkezleri ve bu araştırma merkezlerinin yayın organları sayesinde Eskiçağ, Arkeoloji, Filoloji ve Epigrafi alanlarında atılımcı bir program izlenmektedir.

Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi (MJH) Akdeniz Üniversitesi’nin Edebiyat Fakültesi tarafından çıkarılmakta olup, Eski Batı Tarihi araştırmalarının da bünyesinde yer aldığı hakemli bir süreli yayın organıdır. Yine Akdeniz Üniversitesi bünyesinde 2011 yılından bu yana çıkarılan *Phaselis* yayın organı, Phaselis antik kenti özelinde Akdeniz havzasını ve Anadolu coğrafyasını içeren makaleler yayınlamaktadır. E-dergi formatında olan yayın *ERIH PLUS* (European Reference Index for the Humanities), Index Copernicus indekslerince taranmaktadır. Ayrıca dergi asıl amacını, UNESCO dünya kültür mirası aday listesinde yer alan Phaselis’i asil listeye dâhil ederek gelecek kuşaklara en az zarar görerek ulaşmasına katkıda bulunmak olarak açıklamaktadır. Bu da Türkiye açısından dikkate alınması gereken ve belki de diğer kültürel miras alanlarımız içinde aynı çalışmanın hızla yapılması gerekliliğini gösteren bir veri olması açısından oldukça önemlidir.

Akdeniz Üniversitesi bünyesinde yer alan Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, tarih, arkeoloji, epigrafi, nümizmatik, sosyoloji, sosyal antropoloji, edebiyat, halk bilimi ve mimarlığa değin geniş bir akademik ağdan yararlanarak Akdeniz’i bir bütün olarak ve karşılaştırmalı bir biçimde araştırma çabasına hizmet etmek için kurulmuştur. Enstitü, Akdeniz Uygarlıklarının maddi ve manevi kültür ürünlerinin tümünü görev alanı içinde ele almayı, bunlarla ilgili ulusal ve uluslararası arşiv belgelerini toplamayı, yazılı ve sözlü tanıklıklar ile her türlü görsel/işitsel bilgiyi derlemeyi ve söz konusu malzemelerden elde edilen bilimsel verilerin araştırma, yayın, eğitim-

öğretim, sergiler ve internet aracılığıyla tanıtılmasını sağlamayı amaç edinmektedir. 2013 yılından bu yana yayında olan ve Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü tarafından hazırlanan *Cedrus* dergisi Türkiye tarihsel coğrafyası perspektifi içinde tarihin diğer alanları yanı sıra Eski Batı Tarihi makaleleri de yayınlamaktadır. Dergi, TÜBİTAK/ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanları, EBSCOhost, Index Copernicus International ve ASOS (Akademia Sosyal Bilimler İndeksi) tarafından taranmaktadır.

1996 yılında Vehbi Koç Vakfı bünyesinde kurulmuş olup 2016 yılı başından itibaren Koç Üniversitesi bünyesinde Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi olarak Antalya’da yeniden yapılanan AKMED Araştırma Merkezine ait bir yayın organı olan ve SSCI indeksine giren *Adalya* dergisi ayrıca A&HCI (*Arts & Humanities Citation Index*) ve CC/A&H (*Current Contents/Arts & Humanities*) tarafından taranmaktadır. 1996 yılından bu yana aralıksız olarak yayınlanan dergi ağırlıklı olarak Anadolu Akdeniz’i ve Akdeniz dünyasının kültürlerine ilişkin kapsamlı yayınlar yapmakta ve dergide Eski Batı Tarihi makaleleri de kendine yer bulabilmektedir. *Anadolu Akdeniz’i Arkeoloji Haberleri* (ANMED) de Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezinin yıllık süreli yayınlarından biridir. Dergi 2005’ten bu yana Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanmaktadır. Anadolu Akdeniz’inde bilim heyetleri tarafından yürütülen kazılar, yüzey araştırmaları, koruma-onarım projeleri ve diğer arkeolojik çalışmaların ön haber nitelikli yıllık raporları ANMED’in kapsamını oluşturur.

1998 yılında yayın hayatına başlayan ve Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) süreli yayını olan ve SSCI indeksinde bulunan *Olba* dergisi de bölgede elde edilen arkeolojik, nümizmatik, filolojik verilere ve Eskiçağ araştırmalarına dergide yer vermektedir. Ayrıca dergi 15 Aralık 2008 tarihinden itibaren *Arts & Humanities Citation Index*’de taranmaya başlanmıştır. Aynı zamanda *Olba* dergisi 2008 yılından bu yana Ebsco’da, 2006 yılından bu yana da Tübitak-Ulakbim Sosyal Bilimler Veri Tabanı’nda taranmaktadır. Dergi 2010 yılından bu yana Proquest tarafından da taranmaya başlanmıştır.

Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi tarafından yayınlanan *Archivum Anatolium* isimli dergi 1995 yılından bu yana Eskiçağ dilleri ve kültürleri (Hititoloji, Latin Dili ve Edebiyatı, Sümeroloji ile Yunan Dili ve Edebiyatı) sahaları üzerine özgün, bilimsel yayın yapmak amacıyla çıkarılan uluslararası, bilimsel ve hakemli bir dergidir. *Anadolu Araştırmaları* dergisi ise kesintiler olmakla birlikte 1955’den bu yana İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından yayınlanan bilimsel amaçlı, hakemli bir dergidir. Ayrıca yılda bir kez yayınlanan bu dergi prehistorik çağlardan geç antik çağa uzanan süreçte Anadolu ve ilişkili bölgeleri inceleyen Eskiçağ Tarihi, Arkeoloji, Sanat Tarihi, Mimarlık Tarihi, Antropoloji, Epigrafi, Nümizmatik, Tarihi Coğrafya ve Arkeometri çalışmalarını kapsamaktadır.

Amisos dergisi, 2016 yılından beri Ondokuz Mayıs Üniversitesi Arkeoloji Bölümü tarafından, yılda iki kez yayınlanan ve tüm konferanslarda sunulan tebliğlerin metinlerini, bilimsel yenilik getiren özgün makalelerini ve kitap eleştirilerini içeren internet üzerinden yayınlanan uluslararası, hakemli bir dergidir. Dergi Anadolu Arkeolojisi ve Eskiçağını konu edinen makaleleri

yayınlanmaktadır. Bu dergilerin yanı sıra üniversiteler bünyesinde yayınlanmakta olan Sosyal Bilimler Enstitüsü dergileri de içeriklerinde Eski Batı Tarihi ile ilgili makalelere yer vermektedir. Bu durumda alanla ilgili yapılan çalışmaların dağınık olmasına neden olmaktadır.

Ülkemizde üniversitelerin dışındaki kurumlar da çıkardıkları yayınlarıyla Eski Batı Tarihi çalışmalarına destek vermektedir. Öncelikli olarak Türk Tarih Kurumu (TTK) ve çalışmalarına bakmak gerekmektedir. Türk Tarih Kurumu’nun temelleri 23 Nisan 1930’da toplanan altıncı Türk Ocakları Kurultayında atılır. 28 Nisan günü Türk tarihini araştırarak bir heyetin kurulması kararlaştırılır. 1931’de Türk Ocakları’nın kapatılması ile 15 Nisanda Türk Tarih Tetkik Cemiyeti adı altında yeniden yapılır. 1932 yılından itibaren ise Türk Tarih Kongresi’ni düzenlemeye başlar. TTK kurulduktan sonra yabancı dilde yazılmış eserler Türkçe’ye çevrilmeye başlanır. Eskiden kazılar yabancı arkeologlar tarafından yapılırken TTK’nın maddi desteğiyle yurt dışına gönderilen bilim insanlarının geri dönmesiyle ilk kez Türk bilim insanlarınca kazılar yürütülür. 1937 yılından itibaren TTK’nın yaptığı çalışmaları halka duyurmak için *Belleten* dergisi yayın hayatına girer. Türkiye’de Eski Batı Tarihi de dâhil diğer anabilim dallarındaki bulguların yayınlanmasına öncülük eden ve A&HCI indeksine girmiş bulunan *Belleten*, 1937’den bu yana yayın yapmaktadır. *Belgeler* dergisi ise kurum tarafından 1964’ten beri yılda bir kez olarak Türk tarih arşivindeki belgeleri yayınlamaktadır. 1988’de ilk sayısı yayınlanan Türk Tarih Kurumu’nun başka bir yayın organı olan *Höyük* dergisi de 8. sayısı en son 2015 yılında yayınlanan ve Anadolu’da yürütülen kazılarla ilgili akademik metinlerin yer aldığı yayın organıdır. Kurumun arkeoloji alanında yayın yaptığı *Höyük* Dergisi, 1988 yılında çıkan birinci sayısından sonra, elde olmayan birtakım nedenlerden dolayı yayımlanamamış ve uzun süre okuyucular ile buluşamamıştır. Bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak üzere derginin, hakemli olarak ve yılda bir kez yayımlanmak üzere tekrar yayın hayatına başlaması için çalışmalar sürmektedir. Yeniden oluşturulan yayın kurulu ve danışma kurulu ile dergi, kurum tarafından desteklenen arkeolojik kazılarla ilgili sonuçların yanı sıra, önemli arkeolojik keşifler ve Türkiye Arkeolojisiyle ilgili özgün makaleleri arkeoloji dünyasıyla paylaşmayı ve okuyucularına ulaştırmayı hedeflemektedir.

Anadolu’nun kültürel mirasını korumak ve definecilerin çalışma faaliyetlerinin önüne geçebilmek amacıyla, Bakanlar Kurulunun 23.08.2001 gün ve 2001/2989 sayılı kararı ile *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü* kurulmuştur. Üniversitelere ve müzelere mensup Paleoantropologlar, Prehistoryacılar, Ön Asya Arkeologları, Klasik Arkeologlar, Hititologlar, Sümerologlar, Klasik Filologlar ve Epigraflar, Eskiçağ Tarihçileri, Restoratör ve mimarlardan oluşan üyeleri ile Türkiye’de ilk kez, ulusal bir arkeoloji enstitüsünün bütün işlevlerini üstlenen bir enstitü kurulmuştur. Enstitü kitap yayınlarının yanı sıra *Haberler* ve *Colloquium Anatolicum (Anadolu Sohbetleri)* isimli süreli yayın organlarını da çıkarmaktadır. *Haberler* dergisi Ocak ve Mayıs aylarında yayınlanmakta olup İstanbul Üniversitesi, Klasik Filoloji Kürsüsü’nün düzenlediği toplantıların metinlerini içeren bir dizidir. Tübitak-Ulakbim Sosyal Bilimler Veri Tabanı tarafından taranan *Colloquium Anatolicum (Anadolu Sohbetleri)* adındaki dergi de yılda bir kez (Aralık ayında)

yayınlanan uluslararası bilimsel bir dergidir. Bunun yanında 1998 yılından itibaren hayatına devam eden Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi *Tüba-Ar* 2003 yılından bu yana kültürel mirasın belgelenmesi, tanıtımı ve gelecek nesillere aktarılması konusunda yayınlar yapan uluslararası, hakemli bir dergidir. Dergi Tübitak-Ulakbim Sosyal Bilimler Veri Tabanı ve Avrupa İnsani Bilimler Referans İndeksi (Erih Plus) tarafından taranmaktadır.

Anadolu epigrafisi ile ilgili yayınlanan dergilere de bakmak gerekirse *Epigraphica Anatolica* (EA) Bohn’da yayınlanmaktadır. Derginin hakemleri Türk, editörleri ise Alman bilim insanlarıdır. Bununla birlikte dergi Anadolu Epigrafisi dışında makale kabul etmemektedir. Bu alanda yayın yapan bir diğer dergi ise Hollanda Leiden Üniversitesi bünyesindeki *Supplementum Epigraphicum Graecum*’dur. Üniversite kapsamındaki kalabalık bir ekip tarafından bütün dünyada epigrafi ile ilgili yayınlanmış dergiler toplanmakta ve buradaki makalelerin özetleri yapılarak yıllık olarak çıkarılmaktadır. Epigrafi adına var olan bütün malzemeyi gerek varsa düzeltmeler yapılarak yayınlayan dergi Anadolu’yu da kapsamına alması bakımından Anadolu ve dünya epigrafisi açısından oldukça önemli bir yayın organıdır. İlaveten Leiden Üniversitesi’nde çıkarılan yayın organı ile aynı mantıkta çalışan *L’annee Epigraphique* (AE) de Fransızların dünya epigrafisi üzerine yoğunlaşan yayın organıdır. Görüldüğü üzere her iki dergide yurt dışında yayınlanan ve Anadolu içeriği dolayısıyla epigrafi ve Eski Batı Tarihi alanında önemi büyük olan yayın organlarıdır.

Dünyada epigrafi üzerine yapılan bu yayınların yanı sıra Akdeniz Üniversitesi Eski Yunan Dili ve Edebiyatı Bölümü, filoloji ve edebiyat eğitimi vermekte ve bünyelerinde ağırlıklı olarak epigrafi üzerine çıkarılan yayın organları bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan *Philia Uluslararası Eskiçağ Akdeniz’i Araştırmaları Dergisi* yılda bir kez olmak üzere 2015 yılından bu yana yayınlanmaktadır. *Philia* Dergisi, hem genel anlamda bütün Akdeniz Havzası’nın antik dönemini hem de epigrafi, papiroloji, nümismatik, tarihi coğrafya, arkeoloji, prosopografi, sosyal, ekonomik, siyasi, idari, askeri tarih ve din tarihi gibi kapsamlı uzmanlık alanlarını içine alan bir dergidir. Uluslararası hakemli bir dergi olan *Philia*, antik dönem Akdeniz kültürlerinin farklı yönlerine yeni yaklaşımlar sunmak amacıyla akademik etik ilkeleri çerçevesinde uluslararası bir yayın platformu olmayı görev edinmektedir. *Gephyra* ise Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Dillerini ve Kültürlerini Araştırma Merkezi tarafından hazırlanan açık erişimli çevrimiçi bir dergidir. Dergi temel olarak Doğu Akdeniz coğrafyasında epigrafi, nümizmatik, arkeoloji, sanat tarihi, tarihi coğrafya, klasik filoloji sahalarında yayınlar yapmakla birlikte, öncelikli olarak yeni yazılı belgeleri makul bir hızla ve uluslararası düzeyde yayınlamak amacı ile 2004 yılından bu yana yılda iki kez çıkarılmaktadır. Ancak her iki dergide de yayınlanan makalelerin büyük kısmının yabancı araştırmacılar tarafından kaleme alınmış olması bu alanda Türkiye’nin yetişmiş eleman eksikliğini göstermektedir.

Yukarıda ele alınan hakemli dergilerin yanı sıra popüler kültür tarih dergilerinde de Eskiçağla ilgili yazılara yer verilmektedir. Bu yayınlardan ilki olan *Arkeoloji ve Sanat* dergisi 1978 Nisan ayında ilk sayısını çıkarmış olup Türkçe olarak yayınlanan, Arkeoloji, Prehistoria, Eskiçağ Tarihi, Sanat Tarihi, Mimarlık Tarihi, Etnografya, Nümizmatik ve Epigrafya konularında makale,

inceleme ve haber yazılarına yer verir. *Aktüel Arkeoloji* dergisi de 2007 yılında yayın hayatına başlamış olup *Arkeoloji ve Sanat* dergisi ile aynı içeriklere sahip bir yayın organıdır.

Yabancı ülkeler tarafından Türkiye’de kurulan Araştırma enstitülerinin bazılarının çıkardığı dergiler de mevcuttur. Bunlardan ilki daha 1929 yılında İstanbul’da kurulmuş olan *Alman Arkeoloji Enstitüsü* (DAI)’dür. Berlin merkezli olan enstitü Türkiye’de Pergamon, Hattuşa, Miletos, Didyma ve Göbekli Tepe’de bilimsel araştırmalar yürütmektedir. Enstitünün İstanbul’daki Kütüphanesi 56 bin üzerinde kitap mevcudu ve abone olduğu 250 bilim dergisiyle arkeoloji alanında Türkiye’deki en büyük kütüphanedir. Arkeolojik kültür mirasını incelemek için kurulan kurum, bu amaçla akademik kongreler, yüzey araştırmaları, keşif gezileri düzenlemektedir. Alman Arkeoloji Enstitüsü’nün yayın organı olan ve 1933’den bu yana yayınlanan *İstanbul Mitteilungen Archive* dergisi ayrıntılı olarak arkeolojik kazı raporlarını ve Eskiçağ çalışmalarını yayınlamaktadır.

Fransız dış işleri bakanlığına ve CNRS’e bağlı olan *Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü* (IFRE) 1930 yılında Albert Gabriel tarafından *İstanbul Arkeoloji Enstitüsü* adı altında kurulmuş ve daha sonra araştırma alanını genişletmiştir. Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerinde beşeri ve sosyal bilimler, ayrıca antik dönem bilimleri alanlarında araştırmalara yönelik faaliyetler yürütmektedir. Enstitüye ait dokümantasyon merkezleri, bir kütüphane ve zengin bir harita arşivi bulunmaktadır. Ancak herhangi bir süreli yayın çıkarmamaktadır.

İngiliz Arkeoloji Enstitüsü (BIAA) İngilizler tarafından kurulmuş bir araştırma ve arşivleme enstitüsüdür. 1951’den bu yana yayın yapan enstitünün *Anatolian Studies* adlı süreli yayını, Türkiye ve Karadeniz bölgesinin tarihi, arkeolojisi, sanat tarihi ve sosyal bilimlerini kapsayan yıllık hakemli bir akademik dergidir. Dergideki makalelerin ağırlığını tarih öncesi Hitit, Mezopotamya, Urartu tarih ve arkeolojisi üzerine yazılan makaleler oluşturmakta ve Eski Yunan ve Roma epigrafisini temel alan Eskiçağ Tarihi araştırmaları da önemli yer tutmaktadır.

Türk-Amerikan İlmi Araştırmalar Derneği (ARIT) İstanbul ve Ankara’da şubeleri olan araştırma enstitüsüdür. Amacı Amerikan ve Türk bilim adamlarının Türkiye Sanat Tarihi, Arkeoloji, Antropoloji, Edebiyat, Tarih ve diğer sosyal bilimler alanlarında araştırma yapmalarını teşvik ederek iki ülke arasında kültürel bağları güçlendirmek ve bilim adamlarına mali destek sağlamaktır.

Hollanda Araştırma Enstitüsü (NIT) 1958’de, Hollanda’da Leiden şehrinde bulunan Hollanda Yakınoğu Enstitüsü’ne (NINO) bağlı bir enstitü olarak kurulmuştur. NIT, Anadolu ve Türkiye’nin tarihi, kültür ve toplumlarının incelenmesine adanmış bir araştırma enstitüsüdür. Tarihsel ve arkeolojik araştırmalar yürütür ve Türkiye’deki akademisyenlerin, Hollandalılar ve diğer ülkelerden gelen öğrencilerle birlikte, akademik çalışmalarını teşvik etmeyi ve kolaylaştırmayı amaçlar. *Hollanda Araştırma Enstitüsü*’nün iyi donanımlı kütüphanesi, 15000 kitap ve 9000 cilt dergi ile İstanbul’daki akademik camiaya hizmet vermeyi sürdürmektedir.

Sonuçta üniversitelerin, özel yayınevlerinin, kurumların ve yerli-yabancı enstitülerin çıkardıkları yayınlar içinde sadece *Adalya*, *Belleten* ve *Olba* dergileri uluslararası SSCI ve AHCI indekslerine girmeyi başarmıştır. *Tüba-Ar* dergisi de bir süre bu indeksler tarafından taranmış, ancak daha sonra çıkarılmıştır. Bu derginin yaşadığı benzer sıkıntının yaşanmaması için ilgili dergilerin etki faktörü yüksek makale kalitesini devam ettirmesi gerekmektedir. Eski Batı Tarihi araştırmalarının arkeoloji, epigrafi ve filoloji çalışmaları ile aynı kategoride kendine yer bulmaya çalıştığı da görülmektedir. Dergi bazında örneğin TTK tarafından çıkarılmaya başlayan *Höyük* dergisinin yayınına devam ettirememesinin sebebi ülkemizde alan dergileri üzerinde yoğunlaşma olmaması ve dağınıklıktan kaynaklanmaktadır. Üniversite bünyelerinde çıkarılan Sosyal Bilimler Enstitüsü dergileri de bu dağınıklığı artırmaktadır. *Cedrus* ve *Phaselis* gibi uluslararası indekslere girmeye aday dergiler teşvik edilmeli ve akademisyenler nitelikli çalışmalarını Enstitü dergileri yerine bu dergilere yönlendirmelidir. Böylelikle Eski Batı Tarihi alan indeksine girmeyen farklı dergilerde yayın yapılmasının önüne geçilecektir. Doğrudan Eski Batı Tarihi alanında uluslararası bir dergi çıkarılarak akademisyenlerin bu alanda çıkarılacak bir veya birkaç dergi üzerinde yayınlarını yoğunlaştırması hem birbirini takip etme hem de eleştirel anlamda uluslararası çalışmaların yapılmasına öncülük edecektir. Bu eksiklik, zaten az sayıdaki Türk bilim insanının çalışmalarını yabancı dilde yayınlamasına neden olmakta ve bilimsel terminoloji üretimini engellemektedir.³⁹

Desteklenen Eski Batı Tarihi Projeleri

Son on yılda Tübitak tarafından desteklenen Eski Batı Tarihi projelerine baktığımızda sayının yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Öncelikle Tübitak tarafından son on yılda Eski Batı Tarihi alanında desteklenen projeler ve proje yürütücüleriyle ilgili verilere ulaşmakta zorlandığımızı ve çabalarımıza rağmen gerekli bilgileri tam olarak alamadığımızı belirtmek zorundayız. Ancak Tübitak tr dizinden kelime taraması yapmak suretiyle öğrenebildiğimiz kadarıyla Eski Batı Tarihi ile ilgili 6 proje desteklendiği görülmektedir. Bu projelerden 6’sı da Roma dönemi ile ilgilidir. Bunlar Anadolu’da Roma izleri, mimari yapılarla ilgili çalışmalardan oluşmaktadır. Desteklenen bu projeler ise; “Sinop Balatlar Yapı Topluluğunda Bulunan Roma-Osmanlı Dönemlerine Ait Duvar Resimlerinin Malzeme Karakterizasyonu ve Yapım Tekniklerinin Belirlenmesi”, “Kayseri’de Roma ve Bizans Dönemi Tarihi Yapılarında Kullanılan Harç ve Sıvaların Özellikleri”, “Nikomedia’da Bir Roma Anıtı: Çukurbağ Kurtarma Kazılarında Ortaya Çıkarılan Çokrenkli Rölyef ve Heykellerinin Teknik, İkonografik Analizi ve Dijital Rekonstrüksiyonu”, “Zeugma ‘Dionysos ve Dane Evleri’ Roma Dönemi Konut Alanları”, “Aspendos Kenti ve Chora’sı Işığında Pamphylia’da Arkaik Dönem’den Roma İmparatorluk Devrine Uzanan Kent Oluşumu ve Kültürel Değişim Safhaları Üzerine Araştırmalar”, “Türkiye’de Hellenistik, Roma ve Geç Antik Dönem Konutları: Sagalassos Antik Kentindeki Kent Konağı-Malzeme Kültürüne Tümleşik Bir Yaklaşım”dır. Bununla birlikte Yakın Doğu Tarihi çalışmaları kapsamında ise 6 proje desteklenmiş olup bunlardan 3’ü Hitit Uygarlığı ile ilgilidir. Bir diğer

³⁹ Şahin, 1995: 211.

desteklenen proje Anadolu’da Pers satraplık sistemiyle ilgilidir ve Neolitik Çağ insanının yapısı üzerine bir proje çalışması daha bulunmaktadır. Son olarak 1 tane de Anadolu-Mısır ilişkileriyle ilgili proje desteklenmiştir. Bunun dışında da Tarih konu başlığı altında taranan 13 projeden hiçbirinin Eski Batı Tarihi ile ilgili olmadığı görülmektedir. Tübitak dışında Türk Tarih Kurumu tarafından doğrudan Eski Batı Tarihi alanında son on yılda desteklenen hemen hemen hiçbir projenin olmadığı, ancak Phaselis antik kenti epigrafisi üzerinde tek bir projenin desteklendiğini görmekteyiz. Maddi imkânları bol olan Türk Tarih Kurumu’nun ayrıca ülkemiz genelinde en çok öğretim üyesi eksikliği bulunan Eskiçağ Tarihi Anabilimdalı’nda lisansüstü öğrencilerine hemen hemen hiç burs vermemesi de doğru olmayan bir yaklaşımın tezahürüdür. Üniversiteler tarafından Eski Batı Tarihi alanında desteklenen BAP projelerinin de çok yetersiz kaldığı kanaatindeyiz. Sonuçta proje bazında Eski Batı Tarihi alanında desteklenen proje sayısı ülkemizde çok yetersizdir. Ancak ülkemizde çeşitli alan veya disiplinlerde yürütülen projelerle ilgili ortak bir veri tabanının bulunmaması bu konuda net bilgiler sunabilmemizi engellemiştir.

Türkiye’de Son 10 Yılda Eski Batı Tarihi Üzerine Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

Türkiye’de son on yılda yapılmış olan Doktora tez çalışmalarına baktığımız zaman toplam tarih alanındaki 1021 tez çalışmasının 74’ünün Eskiçağ Tarihi alanına ait olduğu görülmektedir. Yüksek Lisans tezlerinde de durum pek farklı olmayıp toplamda Tarih bölümlerinde yapılan 3820 tezdən 249 tanesi Eskiçağ Tarihi alanına aittir. Yapılan tezlerin konu dağılımlarına baktığımızda bu tezlerin büyük kısmının Anadolu’nun yerel tarihiyle ilgili olduğu görülmektedir. Burada yerel tarihten kastedilen birebir kentler özelinde o kentin antik döneminin araştırılması esasına dayanan tezlerin kaleme alınmış olmasıdır. Buna ek olarak Anadolu Uygarlıklarının siyasi ve kültürel tarihleri de tezlerde tercih edilen konular arasındadır. Tez konularının seçilmelerindeki istatistiksel verilere bakacak olursak, Eskiçağ Tarihi alanında yapılmış olan 75 doktora tezinin 12 tanesi Eski Batı Tarihi ile ilgilidir. Bunlardan 8 tanesi Roma Tarihi ile ilgili iken tezlerden birinin konusunu Etrüskler⁴⁰ oluşturmaktadır. Antik Yunan Tarihi’ne ait Büyük İskender ve faaliyetlerini içeren bir tez yanı sıra 2 de sosyo-kültürel tez⁴¹ bulunmaktadır. Ağırlıklı konu çalışma alanını oluşturan Eski Anadolu Tarihi ile ilgili ise 26 adet tez vardır. Bunlardan 8 tanesi ise Anadolu kentlerinin tarih öncesinden başlanarak Antik Yunan, Roma ve Bizans Dönemi’ne varıncaya değin tarihlerinin anlatılmasını içermektedir. Buna ek olarak Mezopotamya ve Asur Tarihi’ne ait 9, Hitit tarihine ait 13, Urartu Tarihi’ne ait 6, Pers tarihine ait 4 tez vardır. Ayrıca sosyolojik konu içerikli 1, Mısır Tarihi ve Anadolu ile ilişkileri

⁴⁰ Arık, R., *Grek ve Latin Kaynaklarına Göre Etrüskler*, (Gazi Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2015.

⁴¹ Akın, H., *Antikçağ’dan Yeniçağa Delilik Melankoli ve Cinlenme- Avrupa’da Aykırı Olma Halleri Üzerine Tarihsel Bir İnceleme*, (Hacettepe Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2014; Dinç, S., *Hellenistik ve Roma Çağlarında Küçükasya’da Okul Vakıfları*, (Marmara Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2015.

alanında 1, VII. Kleopatra’yı konu alan 1 biyografi çalışması, 1 Hurri Tarihi ve 1 de Kıbrıs Tarihi’ne ait tez yazıldığı görülmektedir.

Eski Batı Tarihi ile ilgili yapılmış tezlerle ayrıntılı olarak bakmak gerekirse Roma Tarihi ile ilgili yapılan 7 tezdən 5 tanesinin Roma egemenliği döneminde Anadolu’nun yerel tarihine ait olduğu görülmektedir. Hatta bunlardan bir tanesinin içeriğini nümizmatik oluşturmakta olup Oğuz Tekin danışmanlığında İstanbul Üniversitesi’nde hazırlanmıştır.⁴²

Yüksek Lisans tezlerinin konu dağılımı ise daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Eski Yunanlılara ve onların kültürlerine yönelik 23 tez yazılmıştır.⁴³ Eski Roma ile ilgili 22 tezin nispeten kültür ağırlıklı olduğu,⁴⁴ Eski Anadolu Tarihi bağlantılı tezlerin sayısının 5 olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵

⁴² Erol Özdzibay, A., *Roma İmparatorluk Dönemi’nde Pontus - Bithynia Eyaletinde Agonlar ve Agonistik Sikkeler*, (İstanbul Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2011.

⁴³ Camgöz, F., M.Ö. 2.-M.S. 1. Yüzyıllarda Lykia Tarihi: Roma İle İlişkileri, Eyalet Olama Süreci, (İstanbul Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2010; Bengisun, O., *Antik Edebi Kaynaklarda Bithynia (İ.Ö. 333- İ.S. 284)*, (Ege Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), İzmir 2010; Gerçek, S., *Hellenistik Çağ Batı Anadolu Takvimleri*, (İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2011; Bölük, O., *Hellenistik Dönemde Karia Tarihi (MÖ 334-MÖ 167)*, (MSKÜ SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Muğla 2012; Kılıç Aslan, S., *Ptolemaioslar’ın Küçükasya Politikası*, (Marmara Üniversitesi SBE Tarih Ababilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2012; Sarılar, M., *Küçükasya’daki Seleukos Kolonileri*, Marmara Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi, İstanbul 2012; Benek, M. S., *III. Antiokhos’un Küçükasya Politikası (MÖ 223-187)*, (MSKÜ SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Muğla 2012; Doğan, A., *Atina Vergi Listelerinde Karia Vergi Bölgesi*, (MSKÜ SBE Tarih Anabilim Dalı YL Tezi), Muğla 2013; Güngörmüş, Ö., *Eskiçağ Hellen Orduları, Hellen Dünyasının Geç Klasik Dönemlerinde Askeralma*, (ADU SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Aydın, 2014; Güler, T. B., *Kuruluşundan MÖ 404 Yılına Kadar Sparta’nın Peloponnesos Bölgesi’ndeki Üstünlük Çabaları*, (Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Ankara, 2014; H. T. Akdoğan, *Ammianus’un Karadeniz Tasviri*, (KTÜ SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Trabzon 2014; İnan, F., *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Doğu Karadeniz Limanları*, (KTÜ SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Trabzon 2014; Kılıç, M., *Yazıtlar Işığında Pisidia Bölgesi Agonları*, (SDÜ SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Isparta 2015; Ahmet, A., *Antik Yunan Medeniyetinin Oluşması ve Tarihsel Gelişimi*, (KSU SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Kahramanmaraş 2016; Yılmazcan, D., *Eski Yunan Toplumunda Kölelik*, (Karatekin Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Çankırı 2017; Bardakçı, K., *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Kilikia Bölgesi İle Lykonias Bölgesi Arasındaki İlişkiler*, (SÜ SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Konya 2017; Gülhan, H., *Antik Yunan Tragedyalarında Yunan Pantheonu ve Dini Ritüeller*, (Karatekin Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Çankırı 2018; Ayçiçek, K., *III. Antiokhos’un Küçükasya Politikası*, (AÜ SEB Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Ankara 2018; Özer, E., *Ptolemaiosların Küçük Asia ve Ege Politikası (MÖ 305-30)*, (MSKÜ SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Muğla 2019.

⁴⁴ Erzincan, E., *Erken Roma Cumhuriyeti’nin Magistratları (İÖ 509-390)*, (Ege Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), İzmir 2011; Soydan, N., *Roma Tıbbi ve Kadın Hastalıkları*, (Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Ankara 2012; Kocakuşak, F., *Antik Roma’da Aile Kurumu*, (Uludağ Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Bursa 2011; Cinemre, İ. T., *Constantinus Hanedanı*, (Pamukkale Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Denizli 2012; Delil, N., *Roma- Part Savaşları Işığında Doğu Siyaseti ve Toprak Sınır Mücadeleleri*, (DEU SBE Yayınlanmamış YL Tezi), İzmir 2018; Arslanbaba, R. H., *Augustus (MÖ 27-MS 14) ve Diocletianus (284-305) Dönemleri İdari, Ekonomik ve Siyasi Reformların İncelenmesi ve İki Dönemin Karşılaştırılması*, (İstanbul Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2018; Demirtaş, B., *Cicero’nun Kehanet Üzerine Aadlı Eseri*, (MSKÜ SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Muğla 2019.

⁴⁵ Özorhon, D., *Kuruluşundan (MÖ 129) İmparator Diocletianus’a Kadar (MS 284) Asia Eyaleti Tarihine Toplu Bakış*, (Uludağ Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Bursa 2011; Kaya, E., *MÖ I. Yüzyıl ve MS İkinci Yüzyılda Anadolu’daki Operatif Roma Lejyonları*, (SDU SBE

Ağırlıklı konu alanını oluşturan Anadolu yerel tarihi ile ilgili ise 58 tez kaleme alınmış olup bunların 14 tanesinde Anadolu yerel kentlerinin tarih öncesi çağlarından Roma Dönemi’ne kadarki tarihleri ele alınmaktadır. Asur ve Mezopotamya uygarlıkları ile ilgili ise 20 tez çalışması yapılmıştır. Anadolu’daki bilimsel konuların yer aldığı 5, biyografi konulu 4 tez bulunmakta ve bunlardan ikisi batı kökenli olup Caesar⁴⁶ ve Büyük İskender’in⁴⁷ hayatlarının ele alındığı çalışmalardır. Ekonomi konulu 6 tez, Hitit Tarihi ile ilgili 35 ve diğer bir tercih oranı fazla olan Urartularla ilgili 14, Phrygia Tarihi ile ilgili 2 tez hazırlandığı göze çarpmaktadır. Kıbrıs Tarihi ile ilgili 2, Mısır tarihi ile ilgili 3, Perslerle ilgili 6 tez bulunmaktadır. Pers uygarlığı ve genelde doğu batı ya da Mezopotamya Anadolu kıyaslaması şeklinde olan 17 adet karşılaştırmalı tezin yapıldığı görülmekte, bunlardan 5’i doğu batı kültürlerinin kıyaslamasını içermektedir.⁴⁸ Sosyo-kültürel içerikli 17 tez yapılmış olup bunlardan 7 tanesi Eski Batı Tarihi⁴⁹ ile ilgilidir. Buna ek olarak yukarıda değindiğimiz özel çalışma alanlarından ise Mustafa Hamdi Sayar danışmanlığında 2 epigrafik tez,⁵⁰ yine ikisi Mustafa Hamdi Sayar danışmanlığında 4 kült çalışması⁵¹ ve yapılmış olan 8 tezdən 5’inin danışmanlığını Oğuz Tekin’in yürüttüğü Nümizmatik içerikli tezler⁵² hazırlanmıştır.

Yayınlanmamış YL Tezi), Isparta 2015; Sever, A., *Anadolu’da Roma Lejyonları: Yollar ve Güzergahlar*, (Adıyaman Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi, Kasım 2017).

⁴⁶ Oluklu, Ü., *Julius Caesar’ın Hayatı, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, (Gazi Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Ankara 2014.

⁴⁷ Yılmaz, C. A., *Büyük İskender’in Hayatı ve Faaliyetleri*, (Fırat Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 2016.

⁴⁸ Uncu, E., *Eski Mezopotamya ve Yunan Dünyasında Din ve Tanrılar*, (Pamukkale Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Denizli 2011; Sungul, G., *Aeneas Efsanesinin Roma ve Troia İlişkilerine Yansıması*, (ÇOMÜ SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Çanakkale 2013; Doğan, C., *Pers-Grek Askeri ve Siyasi Münasebetleri*, (Gazi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Ankara 2013; Kurşun Cengiz, P., *Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Çağ’da Mitler*, (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Ankara 2014; Durmuş, A., *Eski Doğu ve Eski Batı Toplumlarında Karşılaştırmalı Kadın Profili (Mezopotamya, Anadolu ve Yunanistan Toplumları)*, (Pamukkale Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Denizli 2014; Karakoç, E., *Pers ve Greklerde Ordu*, (Gazi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Ankara 2014; Alten, E., *III. Antiokhos’un Hellenistik Krallıklar ve Roma ile Olan İlişkileri*, (Akdeniz Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Antalya 2015; Acı, M., *Doğu Akdeniz Havzası’nda Kahramanlık Mitosları*, (Gazi Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Ankara 2016.

⁴⁹ Kınacı, M., *Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanın Alanları*, (SDU SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Isparta 2012; Payam, A., *Eskiçağ Yunan Literatüründe Kadın: Herodotos Örneği*, (Pamukkale Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Denizli 2014; Karayel, M., *Hellenistik Çağ’dan Roma İmparatorluk Çağı’nın Sonuna Kadar İyonya Bölgesindeki Bayram ve Şölenlerin Yapısal Özellikleri ve Nitelikleri*, (DEU SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), İzmir 2016; Sarıkaya, H., *Herodotos, Ksenophon ve Arrianos’un Eserlerinde Barbarlık Bakış Açısı*, (MSKÜ SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Muğla 2017; Mutluay, A., *Arkaik ve Klasik Dönemlerde Ege Dünyası’nda Homoseksüellik*, (MCBU SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Manisa 2018.

⁵⁰ Erten, D. S., *Klikia Bölgesinde Latince ve Latince-Hellence Yazıtlar*, (İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2011.

⁵¹ Önder, S., *Karia’da Zeus Kültü ve Epithetleri*, (İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2013; Şirvan, B., *Hellen Mitolojisinde Hades Kültü*, (MCBU SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Manisa 2014.

⁵² Aydemir, L., *Roma İmparatorluğu Zafer Sikkeleri (M.Ö. 27- M.S. 235)*, (ÇOMÜ SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Çanakkale 2012; Yacı, A., *Büyük İskender’e Kadar*

Türkiye’de Eski Batı tarih yazımı üzerine tezlere baktığımızda ise Konya Selçuk Üniversitesi’nde Özdemir Koçak danışmanlığında Alifer Çiftçi, 2010 yılında “*Türkiye’de Eskiçağ Tarihçiliği*”, Şükrü Ünar, 2013 yılında “*Atatürk Döneminde (1923-1938) Eski Eser Politikaları ve Türkiye’de Yapılan Kazı Çalışmaları*” ve Gülsün Acar, 2017 yılında “*Avrupa Merkezliği Kapsamında Türkiye’de Eskiçağ Tarihçiliğinin Gelişim Süreci*” adlı tez çalışmaları ile alanda yapılan faaliyetleri gözler önüne sermeye çalışmışlardır.

Bu veriler Eskiçağ Tarihi Anabilim dalında yazılan tezlerin neredeyse büyük bir çoğunluğunun konusunu Antik Anadolu tarihi ve coğrafyası, kültürleri ile sosyal kurumlarının oluşturduğunu göstermektedir. Buna ilaveten Hitit ve Urartu kültürü çalışmalarının da diğer alanlara göre daha çok tercih edildiği açıktır. Eski Batı Tarihi araştırmalarının ise daha az tercih edildiği, tercih edildiği durumlarda da Eski Yunan ya da Roma Dönemi’nin genellikle Anadolu ile bağlantılı kısımlarının çalışıldığı görülmektedir.⁵³ Bu bağlamda Roma’nın tarih ve kültürünün anlatıldığı yalnızca 2 adet Doktora tezi bulunurken,⁵⁴ 16 Yüksek Lisans tezinde de birebir Roma tarih ve kültürel yapısının araştırıldığı bilinmektedir. 1 Doktora ve 22 Yüksek Lisans tezinde ise Eski Yunanlıların siyasi ve kültürel tarihlerinin işlendiği görülmektedir.

Eski Batı Tarihi ile ortak çalışma alanına sahip olan Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri bölümlerinde yapılan tezlere baktığımızda, ilgili alanda yapılan Doktora tezlerinden 1’inin Pers, 2’sinin Hitit ve 4’ünün Asur Kültürü ve Tarihi kapsamlı olduğu görülmektedir. Bunun dışında 1 karşılaştırmalı tez⁵⁵ bulunurken 24 tane de Eski Yunan ve Roma kültürü ile tarihini yansıtan tez kaleme alınmıştır. Son on yılda Yüksek Lisans bazında ise 30 adet tez

Thrakia Khersonesos’undaki Kentler ve Sikkeler, (İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2013; Yanık, E., *Eleia Tarihi ve Sikkeleri*, (İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2015; Malatya, G. C., *Miletopolis Tarihi ve Sikkeleri*, (İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2015; Ünlü, G., *Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde Knidos Tarihi ve Sikkeleri*, (İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2016; Tatar, Ö., *İzmir Arkeoloji Müzesinde Bulunan III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemine Atfedilen Makedon Kraliyet Bronz Sikkeleri*, (Akdeniz Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), Antalya 2016; Güzel, S., *Syedra Tarihi ve Sikkeleri*, (İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2018.

⁵³ Ergin, Y. G., *Anadolu’da Roma Hakimiyeti: İsyanları Tepkiler ve Huzursuzluklar, Asia Eyaleti’nin Kuruluşundan (MÖ 129) Iustinianus Dönemi’nin Sonuna Kadar (MS 565)*, (İstanbul Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009; Öztürk, F. D., *Lykia Bölgesinde Roma Vatandaşlık Hakkı Verme Politikası (Principatus’un Başlangıcından MS 212’ye Kadar)*, (Marmara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2011; Tozan, M., *Roma’nın Anadolu’daki Egemenlik Politikası, Kentler ve Bağımlı Krallıklar (İÖ 133-İÖ 89)*, (Ege Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2012; Turan, O., *Roma Kolonizasyon Politikası Bağlamında Kuzeybatı Anadolu’daki Roma Kolonileri*, (Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2014; Karaeli, C., *Siyasi ve Askeri Açısından Flavius Hanedanı (MS 69-96)*, (Gazi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2018; Doğan, A., *Antik Belgeler Işığında Orontid ve Artaksiad Egemenliği Döneminde Armenia’nın Siyasi Durumu (MÖ VI.-MS I. Yüzyıl)*, (MSKÜ SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Muğla 2019.

⁵⁴ Katar, M., *Hristiyanlığa Kadar Roma’da Din*, (Fırat Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 2017; Karakoç, E., *Roma Ordusundaki Yabancı Kökenli Yardımcı Birlikler*, (Gazi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2018.

⁵⁵ Bilgiç Kavak, E., *Doğu Roma İmparatoru Iustinianus ve Sasani İmparatoru Hüsrev Anuşirvan’ın Doğu Akdeniz Politikalarının Karşılaştırılması*, (Akdeniz Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Antalya 2018.

hazırlanmış görülmektedir.⁵⁶ Bu tezlerden 6 tanesi Hititlerle ilgiliyken 2 tanesi Sümer, 1 tanesini Asur ve 1 tanesi de Perslerle ilgilidir. Geriye kalan 28 tez ise Eski Yunan ve Roma kültürü ve onların Anadolu’daki izleriyle ilgilidir. Bu alanda yapılan tezler dikkate alındığında Eski Batı Tarihi ağırlıklı çalışmaların daha yoğun olduğu buna karşılık Hitit, Asur, Pers vb. gibi Anadolu ve diğer uygarlıkların çalışma alanının kısıtlı ya da hiç olmadığı göze çarpmaktadır. Bu durumda Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri alanında yetişmiş akademisyen eksikliğini gözler önüne koyan bir veri olarak oldukça önem arz etmektedir.

Konumuz bağlamında son olarak Arkeoloji bölümlerinde yapılan tezleri de taramak gerekirse; Yüksek Lisans düzeyinde yapılmış olan 683 tezdten 336’sı Eski Batı Tarihi⁵⁷ ile ilgili konuları da içermekte olup, geri kalanlar ise Anadolu, Mezopotamya Uygarlıkları ve eski Türklerin kültür varlıklarıyla

⁵⁶ Özcangiller, İ. B., *Seneca’nın de Ira Adlı Eserinde Öfke ve Akıl*, (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış SBE Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2009; Sarıkaya, S., *Hellenistik Dönem’de Asyia: İonia ve Karia’daki Tapınaklarla Birlikte Kent ve Egemenlik Alanına Tanınan Hiera Kai Asyia*, (Akdeniz Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Antalya 2009; Öztürk, R., *Eskiçağ Tarih Yazarlarının Roma Cumhuriyet Dönemi İç Savaşlarına Bakışı ve İşleyiş Biçimleri*, (Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Ankara 2009.

⁵⁷ Esirgemez, E. Ç., *Batı Anadolu Yunan Konut Mimarisi ve Sosyo-Kültürel Açidan Değerlendirilmesi*, (Gazi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Ankara 2009; Uzunel, Ö., *MÖ 1200-600 Arası Süreçte Doğu Batı Etkileşimi*, (ADU SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Aydın 2009; Arslan, S., *Batı Anadolu Yunan Konut Mimarisi ve Sosyo-Kültürel Açidan Değerlendirilmesi*, (Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Konya 2009; Yıldırım, U., *Antik Dönemde Kadın ve Süslenme*, (DEU SBE Yayınlanmamış YL Tezi), İzmir 2009; Ildız, E., *Eski Yunan ve Roma’da Bankerlik*, (İstanbul Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2009; Işık, İ., *Nervan Antoninler Döneminin Dini ve Felsefî Yapısı*, (Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Konya 2009; Martin Ö. S., *Mitolojik Tasvirlerde Tekstil ve Giyim Kuşam*, (DEU SBE Yayınlanmamış YL Tezi), İzmir 2010; E. Pehlivan, *Doğu Trakya’da Roma Dönemi Yolları*, (Trakya Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Edirne 2010; Zeyrek, A. N., *Eski Roma Uygarlığı’nda Beslenme Kültürü*, (Gaziantep Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Gaziantep 2011; Menteşe, H., *Antik Dönemden Roma Dönemine Önemli Donanma Savaşları*, (Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Konya 2011; Emir, B., *Antik Çağda Kadınların Dinsel Ritüelleri*, (Uludağ Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Bursa 2012; Erdiken, M., *Antik Dünyada Thargelia Festivali*, (Anadolu Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Eskişehir 2012; Koldamca Yılmaz, M., *Antik Çağ Biliminde Troas Bölgesi*, (ÇOMÜ SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Çanakkale 2012; Arlı, Y., *Günaybatı Anadolu’da Roma Dönemi Şehirciliği*, (Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Erzurum 2014; Gülçin, Y., *II. Philippos ve III. Aleksandros Döneminde Makedonya Krallığı*, (ADU SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Aydın 2014; Polat, E., *Onbinlerin Dönüşü Yolunda Tarihi Coğrafya ve Arkeoloji*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Van 2014; Kaya Birge, D., *Yakındoğu Yaradılış Mitoslarının Yunan Yaradılış Mitoslarına Etkileri*, (Ahi Evran Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Kırşehir 2015; Hardal E., *Antik Yunan’da Demokrasinin Ortaya Çıkışı*, (Kocaeli Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Kocaeli 2016; Alpaslan L., *Roma Dönemi Anadolu’sunda Din*, (DEU SBE Yayınlanmamış YL Tezi), İzmir 2016; Zeybek, T., *Antik çağda Anadolu’da Sanayi Yapıları*, (DEU SBE Yayınlanmamış YL Tezi), İzmir 2016; Gürel, C., *Antik Troas Bölgesinde Zeytincilik: Etnoarkeolojik Bir Yaklaşım*, (ÇOMÜ SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Çanakkale 2016; Çağlayan Takımcı, M., *Antik Çağ’da bayramlar ve festivaller (Yunan-Roma)*, (Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Konya 2016; Turan, B., *Antik Çağ’da Kadın Saçı: Arkaik ve Klâsik Dönem Heykellerinden Örnekler Işığında Biçimsel Bir Değerlendirme*, (İstanbul Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2016; Kaya, D., *Roma’nın Anadolu’daki Doğu Sınırı: Karargâhlar, Köprüler ve Yol Ağlarının Arkeolojik Açidan İncelenmesi*, (İstanbul Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2017; Kayıkçı Kamalı E., *Antik Dönemde Kadın ve Müzik*, (Trakya Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YL Tezi), Edirne 2018.

ilgilidir. Doktora düzeyinde yapılan 221 tezdən 115’i Eski Batı Tarihi⁵⁸ ile ilgili konuları içermektedir. Eski Batı Tarihi ile ilgili tezlerin dipnotta verdiklerimiz dışındakileri çanak-çömlek, stel, mezar, vazo, sikke, mühür, kandil, cam, mimari, kent lokalizasyonu, kült gibi konularda yapılmış pek çok tez olsa da, bu tezlerde arkeolojik malzemenin teknik olarak tanımlanması ve değerlendirilmesi öne çıkmaktadır. Arkeolojik malzemenin yanında edebi, nümizmatik ve epigrafik delillerin dengeli olarak kullanıldığı ve açıklandığı akademik çalışmalar az sayıdadır. Unutmayalım ki sadece arkeolojik materyaller kullanılarak Eskiçağ Tarihi yazılamaz; çünkü yapılan çalışmalarda arkeolojik malzeme kullanımı ve değerlendirmesi diğer birinci el delillerin teyit edilmesi açısından önemli olsa da genelde şüpheyeye açıktır.

Sonuçta Türkiye’de yukarıda yoğunluklu olarak tercih edildiği görülen alanlar dışındaki özellikle Mısır, Avrasya, Hint, Çin, Aztek, İnka, Maya Uygarlıkları ve Afrika kıtasıyla ilgili tez çalışmalarının neredeyse hiç yapılmadığı hatta bu alanlarda çalışma yaptırabilecek yetişmiş akademisyenlerin de olmadığı anlaşılmaktadır. Eskiçağ Tarihi alanında yaptırılan tez sayısının da diğer Tarih bölümleri anabilim dallarında yaptırılanlarla karşılaştırıldığında az olduğu, Eski Batı Tarihi disiplininde oranın daha da düştüğü görülmektedir. Arkeoloji bölümlerindekileri de katarsak, yaptırılan tezlerin Eski Anadolu, özellikle kent tarihi ağırlıklı olduğu, Eski Yunan ve Roma’nın diğer coğrafi egemenlik alanlarını kapsayan tez sayısının çok düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu alanda tez çalışmalarının yapılmamasındaki en önemli etkenin kaynak dili ve modern dil bilgisi yetersizliğinden kaynaklandığını düşünüyoruz. Türkiye’de Klasik Filoloji (Eski Yunanca ve Latince) eğitimi sadece Akdeniz, İstanbul ve Ankara üniversitelerinde verilmektedir. Diğer üniversitelerde bu imkânın olmayışı da öğrencilerin Eski Batı Tarihi alanında Yüksek Lisans ve Doktora yapmalarını zorlaştırmaktadır. Tarih bölümlerinde seçmeli Latince ve Eski Yunanca derslerinin verilmesi ve bu alanlarda ders verebilecek okutmanlar istihdam edebilmesi bu sorunun çözülmesinde etkili olacaktır.

SONUÇ

Ülkemizin Hititler’den Osmanlıya kadar uzanan tarihi damarlarında Doğu’dan, Batı’dan ve hatta Kuzey veya Güney’den gelmiş olsun çok kültürlülük, çok seslilik vardır. Kendi kimliğimize sahip çıkmak geçmişten

⁵⁸ Temür, A., *Grek Sanatında Karışık Yaratıklar*, (Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2009; O. Gülbay, *Anadolu’da İmparator Hadrianus Dönemi İmar Faaliyetleri*, (DEÜ SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2009; Yıldırım, Y. S., *Metropolis Buluntuları Işığında Batı Anadolu’daki Hellenistik-Roma Dönemi Mutfak Kültürü*, (DEÜ SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2010; Kılıç M., *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Smyrna’nın Kamu Yapıları*, (DEÜ SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2011; Bilici Altunkaya, H., *Elagabalus Devri Din ve Sanat İlişkisi*, (DEU SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2013; Şenocak, M. B., *Anadolu’da Roma Lejyonları ve Askeri Birlikleri*, (Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2014; Polat, Y., *Teos Hellenistik Dönem Savunma Sistemi*, (Gazi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2016; Uslu, L., *Antik Yunan’da Kadın Betimlemeleri ve Kadının Statüsü*, (Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2018; Buruldağ, E., *Anadolu’nun Romalılaşma Sürecinde Troas Bölgesi Kolonileri*, (Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2017.

günümüze ülkemizde kurulmuş bütün uygarlıkların kent kültürüne sahip çıkmaktan ve bu yönde vicdanımızı harekete geçirmekten geçmektedir. Ülkemiz tarihçiliğinin temelini oluşturması gereken Eskiçağ Tarihi Anabilim dalında öğretim üyesi yetiştirilmesi, üniversitelerdeki programların zenginleştirilmesi, bursların verilmesi ve projelerin desteklenmesi bazında Cumhuriyetimiz kurulduktan sonra 1930 ve 1940’lı yıllarda çok önemli adımlar atılmış, ancak bunun devamı getirilememiştir. Eski Batı Tarihi akademik araştırmaları özellikle Avrupa ülkeleri ile ortak akla dayalı geçmişten gelen kültürel bağları geliştirme ve bunun sonucunda birlikte işbirliğini geliştirme açısından önemlidir. Bu doğrultuda yapılacak her türlü gayret, Avrupa ülkelerinin ülkemizdeki Eski Yunan ve Roma kültür varlıklarının korunma, altyapı ve restorasyon süreçlerine önemli bir maddi katkı sağlamasının önünü açacaktır. Bu doğrultuda üniversitemiz bünyesinde Eskiçağ Tarihi Anabilim dalları ve özellikle Eski Batı disiplinleri alanlarında çalışma yapan akademisyen sayılarının artırılması ve niteliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Edebiyat fakülteleri bünyesinde Eski Yunanca ve Latince kaynak dillerini öğretecek Klasik Filoloji veya Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri bölümlerinin açılması önemlidir. Arkeoloji bölümleri müfredatının da teknik derslerin ötesinde derinlemesine tarihi analiz yöntemlerini öğreten Eskiçağ Tarihi, Metodolojisi ve hatta Mitolojisi dersleriyle zenginleştirilmesi gerekmektedir; böylelikle Eski Batı Tarihi ve Arkeoloji disiplinleri arasındaki ilişki güçlendirilecek ve daha özgün çalışmalar yapılmasının önü açılacaktır. Ülkemizde Eskiçağ tarihçilerine delil sağlayan, Arkeoloji, Epigrafi ve Nümizmatik disiplinlerine de bu bağlamda büyük iş düşmektedir. Biran önce sağlam bir Türk Arkeoloji Enstitüsü kurulmalıdır. Öte yandan yayın anlamında konuyu incelediğimizde ise Eskiçağ Tarihi ve daha özelde Eski Batı Tarihi alanında ülkemizde yayın yapan bir yayın organı olmadığı, Eskiçağ makalelerin arkeoloji, epigrafi ya da genel tarih alanlarında yayın yapan dergilerde kendisine yer bulmaya çalıştığı görülmektedir. Bu açıdan Türkiye’de Eskiçağ Tarihi alanında yayın yapacak bir veya birden fazla alan dergisine duyulan ihtiyacın ne kadar büyük olduğu ortadadır. Eskiçağ tarihçilerinin yaptıkları yayınların da bu dergilere yönlendirilmesi ve böylelikle birbirini eleştirerek tamamlayan uluslararası yayınlara imza atılmasının önü açılmalıdır. Yapılan tezlerde de konu dağılımları çok parçalı gözükmekte ve Eskiçağ çalışan öğrencilerin kaynak dili bilmeme problemleri nedeniyle sorunlar yaşamalarına ve daha yüzeysel konular çalışmalarına neden olmaktadır. Ayrıca ülkemizde Avrasya, Mısır, Hint, Çin, Aztek, İnka, Maya vb. alanlarda da tez çalışmaları yapılması ve bu alanlarda öğretim elemanları yetiştirilmesi öncelikli olmalıdır.

KAYNAKÇA

- ACAR, G., 2017. *Avrupa Merkeziliği Kapsamında Türkiye’de Eskiçağ Tarihçiliğinin Gelişim Süreci*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- ÇİFTÇİ, A., 2010. *Türkiye’de Eskiçağ Tarihçiliği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- İPLİKÇİOĞLU, B., 1997. *Eskibatu Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ŞAHİN, S., 1995, “Türkiye Geneline Eskiçağ Bilimleri ve Eskiçağ Tarihi Temel Bilimleri”, *Arkeoloji Dergisi*, 3, ss. 203 - 214.
- ŞAHİN, S., 2014, “Bir Atama Vesilesiyle Türkiye’de Klasik Filolojinin Dünü, Bugünü ve Geleceği Üzerine Düşünceler”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 145, ss. 19 - 28.
- ÜNAR, Ş., 2013. *Atatürk Döneminde (1923-1938) Eski Eser Politikaları ve Türkiye’de. Yapılan Kazı Çalışmaları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- YILDIRIM, R., 1996, “Atatürk’ten Günümüze Eskiçağ Tarihi ve Arkeoloji Çalışmaları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2 / 6, ss. 33 - 47.
- YILMAZ, F. – KURUL, E., 2015, “Eskiçağ Bilimlerinin Türkiye’deki Geçmişi ve Geleceği Üzerine Sohbetler I”, *Cedrus*, 3, ss. VII - XXV.
- YILMAZ, F. – KURUL, E., 2016, “Eskiçağ Biliminin Türkiye’de Geçmişi ve Geleceği Üzerine Sohbetler II - Sencer Şahin”, *Cedrus*, 4, ss. VII - VIII.